

УДК 93/94 (477)
ББК 74.263.1 К93

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (*лист 1/11-7235 від*

Рецензенти:

кандидат історичних наук, завідувач кафедри методики навчання історії та су-
дисциплін Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова Т.
старший викладач кафедри історії та політології Львівської комерсійної
Р. Пастушенко;

проф. Йоркського університету (Торонто, Канада), доктор, іст. наук, академ
академії наук України *Орест Субтельний*

В оформленні обкладинки використано картину «Суботів» художника Ореста

Курилів В. І.

Методика викладання історії: Навч. посібник.— Х.; Торонто: ТОВВид
2008.— 256 с.

ISBN 978-966-08-2429-4

У посібнику висвітлено методику викладання історії в середній школі,
і психологічні методи підході в до навчання, вміщено практичні поради
сування інтерактивних методів, зокрема методу активізації на уроках іст
здобуття не тільки знань, а й умінь критичного мислення. Роль учителя
від тренера до садівника, який підбадьорює учнів самостійно розвивати
лення та розв'язувати складні питання через навчання історії. Досліджую
аналізуючи, синтезуючи та розв'язуючи складні питання із застосовув
методу, учні вчаться мислити, що дуже важливо для людини майбутнього
ди і теорії базуються на досвіді автора.

Посібник призначений для вчителів-істориків, а навчальні матеріали м
вуватися на курсах підвищення кваліфікації вчителів, а деякі уроки — для
школі.

*Мої дорогі батьки Іван та Надія Михайловські
упродовж мого життя зуміли своїм прикладом передати
до всього українського — народу, мови, культури та
навіть у діаспорі.
Саме їм присвячую свою книгу*

*Не забувайте предків. Не приховуйте їхні вчинки від
нашої молоді. Пригадуйте раз по раз славу предків
своїх і не цурайтеся її, бо це й наша слава. Ідімо в
майбутнє, мудрістю, знанням предків своїх озброєні.
Йти нам у майбутнє, коли легковажитимемо
минулим. У минулому мали ми багато мудрих мужів,
нібито пророками були та свою Україну любили, як
Бога свого, як матір і батька.*

(Напис на могилі Патріарха Метислава, 1993, Баунд Брук, США)

ЗМІСТ

То не велика штука навчити учнів історичних фактів, а штука критичного мислення в навчанні історії та соціологічних дисциплін.

О. Субтельний. Вступне слово..... *

ПЕРЕДМОВА

РОЗДІЛ 1 Мета школи

Національна доктрина розвитку освіти

Спосіб знайомства

Комунікабельність

Чому потрібно замінювати методи та підходи до навчання?

Вимоги до вчителя.....

Яким є учень XXI ст

Особливості посібника

РОЗДІЛ 2 Що таке історія?

Як написати міні-есе? Метод гамбургера

Як підходити до історії? Р. Г. Колінгвуд

Застосовуємо вивчене на практиці. Ідеї М. Грушевського.....

Періодизація історії

Історик як детектив.....

Аналіз історичного документа

Аналіз документів і перегляд історії.....

Перегляд історії: пошук правди

РОЗДІЛ 3 Як учні сприймають інформацію та навчання?

Застосування системи 4 МАТ для

впровадження навчальних методів у школах

Мультиінтелектуальні засоби сприймання інформації.....

Питальник.....

РОЗДІЛ 4 Роль учителя в навчальному процесі

Учитель. Який він?

Піраміда сприймання різних методів навчання.....

Одинадцять принципів справжнього вчителя.....

Різні методи навчання

РОЗДІЛ 5 Форми навчання

Форми навчання — мозговий штурм..... -

Реальна картографія (паритична думка)

РОЗДІЛ 6 Структура уроку	
Структура уроку (за моделю Гунтера)	
Забезпечення різноманітності під час проведення уроку	
Завдання/проект для вчителів.....	
Планування навчального процесу	
РОЗДІЛ 7 Як можна навчити вмінь/навичок через вивчення історії?	
Як правильно ставити запитання при вивченні історії?	
Навіщо нам уряд?: Завдання.....	
Упередженість чи різні точки зору	
Систематизація фактів та ідей	
Таблиці на уроках історії	
Вибух Першої світової війни: Історична п'єса:	
Аналіз фільму.....	
Жнива розпачу (відеофільм).....	
РОЗДІЛ 8 Історичний метод та вироблення критичного мислення	
Критичне мислення як база історичної навчальної програми	
Вироблення і випробування гіпотези	
Аналіз газетних статей	
Як писати есе?	
Приклад проблемного завдання	
Схема-дослідження для перевірки розумових здібностей.....	
Інтерв'ю з очевидцем	
Опис історичного роману	
Аналіз революції у старших класах	
РОЗДІЛ 9 Оцінювання учнівських знань і вмінь	
На якій підставі оцінювати учня?	
Форма для самооцінювання	
Оцінювання групової праці	
Іспити з історії.....	
Визначення ефективності засвоєння програми	
РОЗДІЛ 10 Як домогтися доброї дисципліни?	
Чотири причини порушення дисципліни	
23 пробні стратегії поведінки	
ДОДАТКИ Додаткові статті	
Відгуки щодо «Методики викладання історії»	
Цитати	

проблеми та ідеї, які постають при навчанні молоді «мислити по-історично» виразно розкриває зміст тем і що таке історія, методика передачі учням належної ролі учителя в навчальному процесі, планування та використання індивідуальних методів аналізу історичних знань, способу оцінки проектів і есе, підтримки дисципліни в класі.

Чи найбільше досягнення цієї праці полягає в тому, що залучається інтелектуально широкий і гнучкий методологічно загальний підхід до викладання історії. Автор, відходячи від традиційного акценту на знання дат, фактів, ім'я, статичністю минулого та неважним минулим, наголошує, що її підхід намагання навчання історії процес, який не тільки дасть учню корисну точну інформацію, мабуть, важливіше, — навчить його осмислити минуле (і тим же — сьогоднішнє) об'єктивністю.

Коротше кажучи, основна мета такого підходу до викладання історії — знаряддя, методологічний інструмент для оволодіння історичними знаннями і навчити їх мислити глибше, більш ефективно.

Ще одна позитивна якість посібника — те, що він пов'язує сучасні методи викладання історії з українською й трактує явища історії України в контексті історії 'всесвітньої'. Приклад цього — ті частини тексту, де йдеться про Універсали, Центральної Європи, яких сучасному вчителю пропонуються поради щодо висвітлення складних сучасних українських проблем, застосовуючи сучасні педагогічні технології історичної освіти.

В останньому розділі роботи наведено серію точно продуманих цитат, висловів видатних людей про вчителя та його місію. Вони нагадують педагогам про 'талант' своєї своєю роботу і як можна заохотити учнів до серйозного ставлення й оцінювання своєї роботи.

Робота Валентини Курилів добре служитиме вчителям і в навчанні учнів, стимулюванні їх до осмислення сучасності.

Орест
професор історії
університету Я (Торонто)
першої сучасності

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

ПЕРЕДМОВА

Посібник «Методика викладання історії» — це збірка матеріалів, які авторка використала у викладанні курсу з методики викладання історії для старшої школи. Цей практичний посібник для вчителя історії та соціальних дисциплін у 2008 році (2008) зазнав деяких текстових змін. Завдання-поради перероблені на конкретний курс, а як приклад узагальнення, яке можна застосувати до викладання історії та соціальних дисциплін викладачами/учителями. За допомогою слухачами й активними учасниками курсу, створеного в межах української освіти, стали понад 600 учителів та студентів історії з більшості областей України, Криму, Республіки Крим, Польщі.

Посібник рекомендується використовувати під час викладання кваліфікації учителів або для студентів педагогічних вузів. Дуже важливо використовуючи ці матеріали, зрозуміти теоретичний підхід та філософію методів. Сподіваюсь, що цей посібник допоможе вчителям поліпшити свою роботу.

Посібник «Методика викладання історії» складається з десяти розділів, в яких викладені теоретичні основи та психологічні підходи до методу навчання. Також подаються вкрай практичні поради: як можна заохотити учня до самонавчання/компетенції критичного мислення, застосовуючи історичний метод. Крім своєї мети і допоміжні матеріали. Філософія чи підхід до навчання ґрунтується на різних авторів західного світу, а упорядкування та історичні вправи належать авторці.

Розділ 1 — вступний, у ньому порушуються питання доцільності навчання історії. Подаються деякі поради щодо того, як можна швидко та ефективно оволодіти навчанням на початку навчального року. Також ідеться про мету сучасної школи, засоби її досягнення та роль учителя у цьому.

У розділі 2 розглядаються питання, які є основними у вивченні історії, історичних джерел, західних та українських учених про історію, автор знайомить читачів із вченням Р. Дж. Колінгвудом. Також аналізуються питання періодизації історії та підходи до аналізу документів.

У розділі 3 викладені дві теорії про стилі навчання та сприйняття інформації («Матриця МАТ» про чотири квадрати мозку та особливості сприйняття інформації) та теорія «мультиінтелектуальностей» Г. Гарднера, подаються практичні поради щодо використання в навчанні історії.

Розділ 4 присвячений ролі вчителя в навчальному процесі, переважання керування вчителем уроків. Роль професійного вчителя вимагає, щоб він опирався на теорії та психологічним підходом до потреб різних учнів у навчальному процесі. Учня треба сприймати як особистість та застосовувати різні методи навчання, щоб зацікавити.

У розділі 5 описані різні форми навчання та груповий метод, підходи до запровадження групового методу і практичні вправи та приклади, які можна використовувати на уроці історії.

У розділі 6 на прикладі моделі Гунтера (Hunter) розглядається структура уроку історії, поради щодо того, як можна зацікавити учнів на уроці, як планувати навчальний процес.

У додатках уміщено статті, цитати та відгуки читачів посібника
7 доповнюють основні розділи. В. Курилів. МЕТОДИКА

І хоча це авторська робота, водночас без щирої співпраці, підтримки осіб не можна було б цей проект завершити.

Автор вдячна багатьом людям у Канаді та Україні, які своїми порадми втілили в життя ідею підготовки такого посібника методики для українських а саме за поради Марку Евензу (OISE Торонто), професору історії Олі Андрі професору Франку Сисину (Торонто), професору Ярославу Грицаку Пастушенку (Львів); за підтримку помічникам під час викладання курсу в Телюк (Львів), Тарасові Гордієнку (Львів), Галині Цибко (Львів) та Н (Харків). Особлива подяка висловлюється співвикладачу Володимирові По поради та співпрацю. За організацію курсів — Надії Луців (голова СКВОР, лові Брегіну (Львів), Павлові Хобзею (Львів), Романові Шияну (Львів), Катє (Львів), Тетяні Ладиченко (Київ), а також співробітникам Інституту Проф Вчителів (Торонто).

За мовну правку та поради щодо оформлення посібника велика по Миколі Павлюку (Торонто). За ілюстрації до посібника та підтримку автор Галі Дмитришин (Савицькій) (Торонто).

Спеціальна подяка висловлюється Асоціації «Нова Доба» (Поліні Вер Голосовій) та «Всеукраїнській Спільноті Викладачів історії та соціально- політ (Тетяні Ладиченко та Тамарі Вакка) за розповсюдження посібника, орган однодумство та співпрацю.

Висловлюю свою подяку панам Павлові Полянському, Костянтину Баха Мисану, які, читаючи мій посібник, зробили цінні зауваження.

Щиру подяку висловлюю також керівникам установ, які започ Управлінню освіти департаменту гуманітарної та соціальної політ міськвиконкому, Інформаційно-методичному центру освіти м. Львова, Сві Українців (СКВОР), Інституту професійного розвитку вчителів (Торо методики викладання історії та суспільно-політичних дисциплін Національн університету ім. Миколи Драгоманова (Київ).

Ці курси не могли відбутися без фінансової допомоги таких державни як *Canadian Bureau for International Education, Partners in Progress, Partners Association Of Universities and Colleges, Association of I Community College підприємства Bloor Travel Agency (Toronto).*

Крім перелічених вище осіб та установ, особливу подяку висловлюю чоловікові Ігореві Курилову за їхню допомогу, терпеливість, розуміння і під час написання, редагування та підготовки до передруку цього посібника

МЕТА СУЧАСНОЇ ШКОЛИ ЗНАЙОМО
ЧОМУ НЕОБХІДНІ ЗМІНИ В НАВЧАННІ
ЯКИМ С УЧЕНЬ У ХХІ СТОЛІТТІ

Наша місія — допомогти кожному учневі досягти мети і здобути знання, вміння, які йому потрібні, щоб стати повноцінним, членом демократичного суспільства.

Дати знання — певний обсяг загальних фактів, інформації, відповіді на запитання *хто? що? де? коли? як?*

Навчити певних умінь та навичок, аналізувати, спілкуватися, розв'язувати проблеми, порівнювати, знаходити, оцінювати, досліджувати, застосовувати, використовувати результати.

Виховати відповідні риси — терпеливість (тобто повагу до поглядів інших, пошану до досягнень минулого, повагу один до одного), самостійне мислення.

Я дійшов страшного висновку: усе в класі залежить від мого власного підходу. Мій власний підхід створює відповідну атмосферу; мій щоденний поведінку творить певні відношення в класі. Як учитель я можу створити можливість поліпшити або покривдити дитину та її самооцінку. У кожному випадку від мого ставлення залежить, чи поглибитися, чи, навпаки, дитина стане більш людиною.

НАЦІОНАЛЬНА ДОКТРИНА РОЗВИТКУ ОСВІТИ УКРАЇНИ

*Справді освіченою є та особа, яка навчилася, як
спр*

Учитель більш, ніж хто інший, впливає на дитину та доводить її до цих змін. Відбулися феноменальні зміни в суспільстві за останні шістнадцять років після проголошення незалежності Української держави. Зміни в суспільстві, економіка, демократичні ідеали, вимагають змін у всіх галузях життя та впливають на освіту та навчання, щоб випускники українських шкіл відображували ті ідеї, вміннями та компетенціями, які відповідають на виклик життя у XXI столітті. Доктрина розвитку освіти України, схвалена другим Всеукраїнським з'їздом (2001р.), наголошує:

освіта — це основа розвитку особистості, суспільства, нації та майбутньої України;

головною метою освіти є розвиток людини з такими характеристиками XXI ст.;

зміст освіти та організація навчально-виховного процесу повністю відповідають демократичним цінностям, ринковим засадам економіки, національним досягненням.

Доктрина ставить перед школою завдання:

Мета державної політики щодо розвитку освіти полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання здатних ефективно працювати й навчатися протягом життя, оберігати й примножувати національну культуру та громадянського суспільства, розвивати й зміцнювати незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову світової спільноти.

Пріоритетними напрямками державної політики щодо

С? особистісна орієнтація освіти;

С? формування національних і загальнолюдських цінностей;

С? створення для громадян рівних можливостей у здобутті освіти;

постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу;

с? розвиток системи безперервної освіти та навчання протягом життя; пріоритет здоров'я та здорового способу життя;

С? розширення україномовного освітнього простору;

С? забезпечення освітніх потреб національних меншин;

С? забезпечення економічних і соціальних гарантій для професійної освіти педагогічних, науково-педагогічних працівників, підвищення їх соціального статусу;

с? розвиток дошкільної, позашкільної, загальної середньої освіти у сільській місцевості, професійно-технічної освіти;

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

С? запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій;

С? створення індустрії сучасних засобів навчання і виховання, повне з
навчальних закладів;

С? створення ринку освітніх послуг та його науково-методичного забезпечення;

с? інтеграція вітчизняної освіти до європейського та світового освітніх процесів.

Держава повинна забезпечувати:

виховання особистості, яка усвідомлює свою належність до української та європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурного життя, підготовлена до життя і праці у світі, що змінюється;

збереження та збагачення українських культурно-історичних традицій, шанобливого ставлення до національних святинь, української мови, а також культури всіх корінних народів і національних меншин, які проживають на території України; формування культури міжетнічних і міжособистісних відносин;

виховання людини демократичного світогляду, яка дотримується глибокої поваги до свобод, з повагою ставиться до традицій, культури, віросповідання та моральних цінностей;

& формування в дітей та молоді сучасного світогляду, розвиток творчих здібностей, самостійного наукового пізнання, самоосвіти й самореалізації особистості;

Ψ підготовку кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного освоєння та впровадження наукоємних та інформаційних технологій, конкурентоспроможних на ринку праці; створення умов для розвитку освіти та молоді; підтримку дітей та молоді з особливостями психічного та фізичного розвитку; стимулювання в молоді прагнення до здорового способу життя; розвиток дитячого та юнацького спорту, туризму;

етичне, естетичне виховання; екологічну, правову, економічну освіту; доступність і безперервність освіти;

інноваційний характер навчально-виховної діяльності;

& різноманітність типів навчальних закладів, варіативність навчальних програм, індивідуалізацію навчання та виховання; моніторинг освітнього процесу та освітніх послуг;

2^ створення умов для ефективної професійної діяльності педагогічних, наукових працівників відповідно до їх ролі в суспільстві.

—■ Λ

Діти повинні не лише отримувати готові знання. Дайте їм нагоду самостійно досліджувати та аналізувати, практично працювати і, вправляючись, вони охочіше вчитимуться.

Процес

11 ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД: ЯК МОЖНА ЗАЛУЧИТИ КУРСАНТІВ (УЧНІВ) ДО СПІВПРАЦІ

СПОСІБ ЗНАЙОМСТВА

На початку навчального року в класі багатьох створити доброзичливу атмосферу.

Кожному учаснику/учню пропонується заповнити анкету «Знайди» наведену на с. 16. Щоб відповісти на всі запитання цієї анкети, потрібно працювати з одним. Перших трьох учасників/учнів, які найшвидше виконали завдання, винагородити.

Другий етап

Об'єднати учасників/учнів у пари (бажано, щоб до них входили не знайомі люди), присвоїти кожному номер 1 або 2 (можна орієнтуватися, наприклад, за датою народження).

Завдання/поради для вчителів

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

На завершення — ЗсШИТЯННЯ до цілого класу.

1. Як ви почувалися, коли хтось незнайомий розпитував вас про особливості вашого життя?
2. Як ви почувалися, коли вас представляли?
3. Як поводитися інші учасники, коли їх представляли?
4. Які з ваших зацікавлень у навчанні подібні?
5. Чи збігаються сподівання учасників і викладача? Як можливі розбіжностей?

Рекомендуємо викладачу поставити такі ЗСІТІТТКІННЯ учителям: Як це вправа? Що мені це дало?

Яку користь це дало учасникам? Яка різниця між тим, що отримання інформації про учасників і особистою розповіддю? Який спосіб дасть кращі результати?

У такий спосіб можна залучити весь клас до активного спілкування на уроці.

**МАЄТЕ НАГОДУ ПОЗНАЙОМИТИСЯ ОДИН З ОДНИМ ЗА ОБСТАВИН,
ЗАГРОЖУЮТЬ,
АДЖЕ ВСІ РОБЛЯТЬ ТЕ САМЕ.**

Які вміння виробляються за допомогою цього методу?

Уміння комунікації, спілкування, перепитування, слухання, вміння ставити запитання.

Уміння спілкуватися важливе в школах:

- 1) між учнями,
- 2) між учителем і учнями,
- 3) між учителем і директором.

Завдання/поради для вчителів

ЗНАЙДІТЬ КОГОСЬ, КТО...

Коротенька вправа на

4. Любить таку ж музику, як і Ви _____
5. Любить ту саму страву, що й Ви _____
6. Любить той самий вид спорту, що й Ви _____
7. Учителює так довго, як Ви _____
8. Має таку саму кількість дітей _____
9. Посадив цього року город _____
10. Любить _____ шоколад

і е, чого оіти навчаються, переходить разом із ними в суспільство. Уміння ефективно спілкуватися та спільно розв'язувати проблеми в спокійній, дружній атмосфері дуже важливе для здорового суспільства.

ЗРАЗКИ ЗАПИТАНЬ ДЛЯ ІНТ МЕТОЮ ЗНАЙ

1. Де Ви народилися?
2. Яку країну Ви б найбільше хотіли відвідати? Чому?
3. Назвіть Ваше улюблене місце відпочинку.
4. Які страви Вам найбільше подобаються?
5. Пригадайте свій найяскравіший спогад про школу.
6. Яке ваше улюблене поре рещі?

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

9. Який Ваш улюблений предмет?

10. Назвіть свою улюблену книгу.

11. Якого світового політика ви найбільше поважаєте?

12. Найдорожчий спомин про матір/батька.

13. Сучасний українець — який він?

14. Що я змінив би в Україні, якби став її президентом?

КОМУНІКАБЕЛЬНІСТЬ

Комунікабельність — це одне з найважливіших умінь, без якого існувати в суспільстві. Культурний народ учить своїх нащадків спілкуватися ефективно, тобто ставитися з повагою один до одного, толерантно і шанобливо до старших чи молодших.

Бути комунікабельним означає не тільки ділитися своїми думками, уважно слухати інших, не перебиваючи, тим самим виявляючи повагу до людини, яку слухати, володіє магнетичною силою. Нас приваблюють люди, які справді слухають, виникає бажання спілкуватися, в їхньому товаристві затишно, як у холод біл

Ті, що насправді слухають іншого, сприймають людину такою, якою вона є, не намагаються її переконати чи осудити, вступаючи в суперечку.

Уже сама поза особи, те, як вона стоїть, сидить чи дивиться на нас, навіть без слів може розповісти нам більше, ніж її слова.

Г

Комунікабельність складається з 55 % фізичної присутності, 38 % голосу, 7 % слів.

І

Таких навичок, як уміння активно слухати, треба навчати у школах своєї країни. Вони виявляються у спілкуванні між учнями, між учителем і учнями та між учителями. Можна принижувати поведінкою чи словами ні дитину, ні дорослого. «Умовою тоталітарної системи і чудової розуміючи її вади, більшість педагогів психологічно не підготовленими до рівноправних стосунків з учнями в навчальній школі авторитарний стиль спілкування». (Баханов, с. 44)

Кожна людина заслуговує на повагу, і її впевненість у собі залежить від того, як її слухають. На вчителів покладається велика відповідальність за те, як вони спілкуються з дошкільцями. *самодостатню, впевнену особистість, яка вміє дати собі раду в жи*

ЩО ДАЄ ВПЕВНЕН

Учні вірять, що вони здатні виконати завдання, і беруться за нього із
Учні мають можливість позитивно спілкуватися з учителем і однокласниками
& Учні, удосконалюючись самі, роблять поступ та цікавішим життя класу
Навіть питання дисципліни треба вирішувати, не принижуючи дитини
відповідальності за свої вчинки в доброзичливій ат

ЩО ЗАВАЖАЄ КОМУНІКАЦІЇ?

*і Сумний факт, який мені доводиться спостерігати
впродовж років, — ефективне спілкування є найбільш
найнебезпечнішою проблемою у світі. Ефективне спілкування є
найвище мистецтво, якому ми всі маємо ще багато*

Гордон Грін Г

Своєю поведінкою людина може створювати перешкоди для комунікації
ситуації розмова може швидко перейти в конфлікт. Якщо ви здатні
ситуацію, то зможете уникнути й конфлікту.

Звинувачення: коли хтось звинувачує іншого, навіть не вислухавши.
«Це твоя вина»

Сарказм: сказати щось дошкульне, щоб принизити іншого.

Безпідставні узагальнення: перебільшувати значення того, що сталося.

Приниження: навмисно когось принижувати, показуючи свою зверхність.
«Де ти тільки знайшов таку суму»

Зневажливе ставлення: перебивати когось під час розмови.
«Це ще не найгірше! Ось послухай, що я скажу»

Погроза: з метою когось налякати.
«Якщо ти це зробиш, то я більше з тобою не спілкуватимуся»

Осуд: надавати оцінку, навіть не вислухавши мовця.
«Ти ж собі наробив біди»

Ніхто не може принизити тебе без твоєї згоди.

ЧОМУ ПОТРІБНО ЗАМІНЮВАТИ МЕТОДИ ТА ПІДХОДИ НАВЧАННЯ?

Сьогодні ми живемо в XXI ст., коли відбуваються великі зміни в Україні у світі загалом. Ознакою часу стало позбавлення зв'язків між різними країнами, що впливає і на навчальний процес.

Мета навчання в Канаді:

- 1) виховати свідомих громадян своєї країни, які візьмуть активну участь у житті країни, спільно з іншими громадянами намагатимуться поліпшити життя в суспільстві;
- 2) виробити вміння, які допоможуть учневі здобути відповідну кваліфікацію, необхідну йому до позитивного сприйняття будь-яких змін у суспільстві.

В Україні, згідно з Національною доктриною розвитку освіти, головна мета освіти:

- 1) пробудити національну і духовну свідомість дитини;
- 2) виховати людину, яка вміє самостійно критично мислити;
- 3) виховати людину, яка може зробити свій внесок у розвиток суспільства та держави, буде озброєна необхідними для цього знаннями.

Щоб досягти цієї мети, треба виховувати не гвинтик, а особистість. Цим докорінно відрізняються завдання освіти в демократичному суспільстві від завдань освіти в авторитарних суспільствах (наприклад Атен та Спарті).

Поміркуйте

1. Якими були мета й основні цінності освіти в Атенах і Спарті?
2. Які вміння треба було виробити у кожного учня цих суспільств?

Цінності — це такі загальноприйняті головні ідеї суспільства, як **честь, гідність, гуманізм тощо.**

Критерії порівняння	Атени	Спарта
Цінності: що цінували?		
Уміння: що вміли робити?		

Завдання/поради для вчителів/учнів

Перший етап

Створіть чотири групи по чотири-п'ять осіб у кожній (див. с. 120). Кожній групі визначте завдання:

одна половина груп характеризує Атени, а інша — Спарту.

Відповіді запишіть у відповідні стовпчики таблиці.

Другий етап

Порівняйте два суспільства, зробіть висновки.

Яке суспільство проіснувало в стародавньому світі довше?

Яке було знищене?

Що залишилося після кожного суспільства? Чому?

Нове бачення вимагає нових цінностей, нові підходи вимагають змін цінностей. Підготовка молоді в демократичній країні відрізняється не тільки самим методом викладання, де вимагаються різні очі кувані компетенції для цієї країни та суспільства.

Вимоги до вчителя

Будь-яке суспільство висуває високі вимоги до своїх учителів. У країні вчитель повинен бути не приборкувачем, а садівником, який виявляє та розвиває її особистість. При цьому менш важливим є набуття учнем якоїсь певної суми знань, а більш важливим виховання в нього:

- 1) здатності самостійно і критично мислити;
- 2) прищеплення йому толерантності до думки іншої особи;
- 3) гуманності;
- 4) поваги до інших.

Ця мета досягається насамперед прикладом поведінки вчителя з учнями. Ставленням директора до вчителів. Учитель не повинен нав'язувати власну думку, а змозгу учням виробити власну точку зору, поважаючи їх. Відповідні ідеали вчитель таким чином переносить на учня, який пізніше зможе ці навички застосувати. Учитель повинен леві легше та швидше самому дати учневі інформацію під час уроку, а не примусити його самого дійти до істини. Але чи буде це корисніше учневі, чи сам досяг результату?

Такий підхід висуває високі вимоги до особистості вчителя. Учитель повинен перебувати в пошуку, вдосконалювати свої знання і методи роботи впродовж життя. Ураховуючи конкуренцію в сучасному суспільстві і загрози безробіття, учитель може собі дозволити викладати лише одні предмети, тому він повинен бути спеціалістом та переучуватися, подаючи в такий спосіб учням приклад гнучкості і вміння адаптуватися до змін у житті.

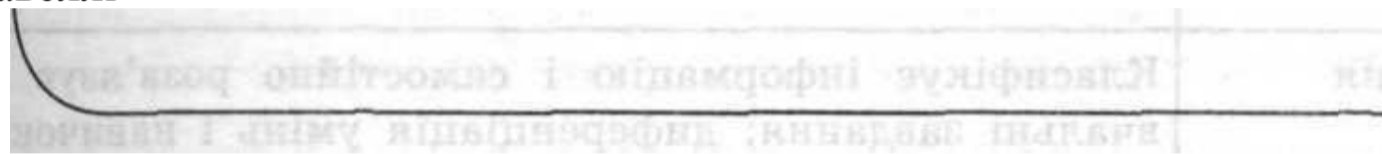
Ви стоїте перед великими змінами у вашому суспільстві. Суспільство постійно змінюється та пристосовується до змін. Хто не може пристосуватися до змін, той опиняється позаду. Закони природи доводять, що ті створіння, які перетворюються на нові, пристосовуючись до нових обставин, виживають, а ті, які не хочуть або не можуть пристосуватися, вимирають, як динозаври.

Цілий світ теж зазнає величезних змін, і не тільки в освіті. Замислитесь над тим, як змінилася школа за час вашої кар'єри. Запитайте себе, чи змінилися вчителі за цей час? Зміни вимагають, щоб цінності теж трансформувалися або ж з'явилися нові. Щоб перебудувати суспільство, треба запровадити нові ідеї. Щоб запровадити нові ідеї, треба змінити цінності в суспільстві та школі.

Це вимагає змін у навчанні, у курсах, у методиці, ставленні до оточення, до людей, які не зуміли прищепити молоді цінності, яких вимагає час, або зміни

стануть ворогами.

Н. Макіавеллі

На осмислення вчителям

На зміну індустріальному суспільству прийшло постіндустріальне суспільство, яке називають «епохою інформації». Розгляньте таблицю, вміщену нижче, порівняйте ці суспільства.

Які відмінності ви вбачаєте в їх цілях?

Які вміння потрібні в кожному суспільстві?

ІНДУСТРІАЛЬНЕ СУСПІЛЬСТВО

— машинобудівне

Навчальна програма	Вимоги
Напрямок (фокус)	Знання певної інформації
Уявлення про учня	Порожнечу, прогалини у знаннях учня треба заповнювати інформацією з різних дисциплін (предметів)
Організація навчальної програми	Роздрібнена, логічно послідовна, накопичувальна; поступова. Авторитарний спосіб керівництва
Очікувані навички	Поступове накопичення знань і про їх застосування
Оцінювання знань	Виявлення знань і вміння застосовувати їх на загальний обсяг інформації, як і швидко набути нову
Результат (підсумок)	Навчання завершується іспитом. Репродуктивне

Навчальна програма	Вимоги
Напрямок (фокус)	Складніші вміння за умов зростання цінностей
Уявлення про учня	Класифікує інформацію і самостійно розв'язує завдання; диференціація умінь і навичок —
Організація навчальної програми	Ураховує цілісність учня (holistic approach); загальнолюдські цінності; винахідливість, обставин; взаємопов'язана. Орієнтована на
Очікувані навички	Грамотність, загальні вміння вирішувати проблеми, досліджувати з іншими учасниками; формулювати гіпотези, критичне мислення
Оцінювання знань	Поступове зростання умінь; працездатність; досягнень
Результат	Досягнення певних стандартів, умінь навчання на все життя

Перекладено та передруковано з дозволу: Crouse K., ed. *Grass Roots Up: A Program for the Transition Years* (Toronto: Educational Service Committee, OSSSTF, 1997).

Суспільство «епохи інформації» вимагає від людини:

1. Певних умінь, які можна застосувати за будь-яких обставин.
2. Вміння мислити, а не накопичувати певну суму знань і поглядів.
3. Не вузьких знань, а загального підходу до мислення і вирішення питань.
4. Комунікабельності — працювати у злагоді з іншими і спільно доходити м

Ці вміння застосовуються в історичному підході до навчання історії. У нас є великі можливості для того, щоб виробити в учнів ці вміння. Учень матиме необхідний матеріал, і практикувати історичний підхід до навчання, і розвивати вміння критичного мислення.

Освіта в найкращому випадку дасть можливість розкрити внутрішній потенціал до самостійного навчання. Освіта озброює людину, допомагає вистояти за непереможні обставини вижити в мінливому світі. Виховані та розвинуті індивідуальності дають можливість суспільству бути більш винахідливим і готовим до будь-якого випробування.

Дж. Гарднер

Міністерство освіти бачить учня активним учасником процесу, який отримує задоволення від цього процесу. Ідея, що переймає інформацію, замінена ідеєю, що прийшов у світ, навчається, сам виявляє ініціативу вирішувати складні проблеми, ознайомлений із процесами та потребами навчання, задовольняється почуттям самовартості та впевненості завдяки своїм досягнуткам.

5) кожна особа здобуває знання та вміння у свій спосіб та свій час.

Такий учень буде:

уміти *постійно навчатися*;

С? знати, що робити, коли не знайде відразу виходу зі становища;

& готовий співпрацювати з іншими, у складі команди вирішувати проблеми;
лаконічно спілкуватися;

& обізнаний щодо того, що існують різні цінності;

вміти творчо та винахідливо вирішувати складні проблеми; цікавити

любити працювати над складними ситуаціями; уміти систематизувати

великий обсяг інформації; пишатися добре виконаною роботою; від

справі, глобальним потребам.

Перекладено та передруковано з дозволу: Crouse K., ed. *Grass Roots III: Curriculum 90's*, (Toronto: Educational Service Committee, OSSSTF, 1992), p. 2

ЯКИМ ПОВИНЕН БУТИ ВИПУСКНИК ШКОЛИ В УКРАЇНІ

Учень:

- здатний навчатися протягом усього життя та підготовлений до майбутнього;
- може вдосконалювати власні здібності та поведінку, щоб досягти свого індивідуального зростання; володіє вміннями й досвідом творчої діяльності; інтерес до ідеалів і досягнень нації, людства, рідного краю; *виявляє повагу до думки іншої особи, скромність*, свідоме ставлення до обмежень;
- готовий сприймати зміни в суспільстві та особистому житті.

Сьогодні мета навчання історії визначена у Державному стандарті освіти в галузі «Суспільствознавство». Завданнями освітньої галузі є:

- підготовка учнів до взаємодії із соціальним середовищем, до стосунків особистостей в умовах багатоманітного світу через засвоєння знань та формування відповідних компетенцій;
- формування в учнів національних і загальнолюдських цінностей, свідомого ставлення та поваги до інших народів, правової свідомості, екологічної свідомості;
- формування в учнів критичного мислення, навичок оцінювання процесів, життєвих та прикладних

- особистісно-життєтворчих, соціалізуючих, комунікативних, інформаційних навичок;
- формування в учнів почуття власної гідності, відповідальності, особистості до подій і явищ суспільного життя, досвіду емоційно-оцінної діяльності, визначати власну активну життєву позицію, робити свідомий вибір в особисті цілі, спрямовані на розвиток суспільства, держави, забезпечення добробуту та добробуту своєї родини.

Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти

Історія в школах України. — 2004. — № 2. — С. 3—4.

ОСОБЛИВОСТІ ПОСІБНИКА «МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ»

Головною метою освіти повинно бути виховання молоді, яка може творити нові речі, а не тільки повторювати те, що попередні покоління, яка є творча, винахідлива та дослідницька, яка може критично та докладно ставитися, до всього, а не сприймати те, що їй надається.

Цей посібник присвячений методиці викладання історії та соціальних дисциплін у школі. Учні, як справжні історики, досліджують, інтерпретують, аналізують, вирішують складні питання, застосовуючи пошуковий *історичний метод* і т.д. Ці вміння важливі в подальшому розвитку мислячої особистості ХХІ століття. Посібник відповідає Національній доктрині розвитку освіти України та Державному стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Наведені тут приклади та теорії базуються на досвіді суспільства, з якими автор практично ознайоmlена і використовує у практичній діяльності.

Учителі історії відповідають за навчальний клімат свого класу. їх завдання — створити та підтримувати такий клімат, щоб перед тим, як упроваджувати зміни в себе в класі, ознайомитися з найкращими практиками та реформами.

Посібник зосереджує увагу:

- 1) на ідеї інноваційного навчання, коли учень завжди перебуває в центрі навчального процесу як головна дійова особа та бере активну участь у ньому; діти та учня як особистості визначають сам цей процес;
- 2) нових педагогічних технологій та методиці викладання історії, зокрема, в навчанні, методах роботи в групах, дослідницькому та пошуковому підході до історії, що є способом формування творчої особистості;
- 3) найновіших світових досягненнях психології та педагогіки щодо освіти.

- 4) порадах, як навчати учнів критичного мислення через поступове наг... у навчанні історії, як проводити творче розвивальне навчання, що д... поглиблене мислення, толерантність, взаєморозуміння та культу... надзвичайно потрібні у XXI ст. Учень повинен навчитися, як учи... іншими людьми протягом цілого життя. Це вміння виробляється в... всім членам групи надається одне завдання для вирішення... переноситься на загальне спілкування та співпрацю в суспільстві.
- 5) методиці історичного дослідження та її використання на уроках істо... особистості. Підкреслюється ідея, що історія — це не тільки... інтерпретація, аналіз, синтез, пошук інформації. Учні повинні ро... зору та доходити власного висновку щодо історичної теми. Учител... *правильну відповідь*;
- 6) роль учителя як наставника і вихователя. Роль учителя сьогодні... *приборкувач, а садівник*, під дбайливим наглядом якого розвиваю... учні;
- 7) необхідності демократизувати навчальний процес на уроках... пільствознавчих дисциплін, організувати клас, дати нагоду учня... думку в невимушеній формі, із самоповагою, та виробити толерант... людини, створити сприятливу атмосферу в класі. Навіть дисципл... брати до уваги потреби кожного учня й уникати його приниження... учень — це унікальна особистість і до кожного можна знайти... навчання, вимагає підбадьорювання та поваги;
- 8) підходах до оцінювання учня з історії, де знання і вміння є показни... навчальних досягнень. Учень повинен навчитися оцінювати себе т... для цього певні критерії.

У посібнику наводяться конкретні приклади/уроки з історії та... дисциплін, які демонструють застосування різних методів і підходів... переконаний, що вчитель повинен використовувати різні методи навчання... керовані вчителем, та уроки, де учень навчається сам або разом з іншими у... уроці бажано використовувати три різні прийоми чи способи навчання.

Найважливішим на уроках історії є вироблення в учнів вмінь та... проблемні питання у відповідній формі. Учні необхідно постійно навч... формувати навички, які потрібні їм у подальшому житті,— дослідження, п... вирішення *складних питань*. Використовуючи під час вивчення історії *істор*... детективи мають пізнавати упереджені судження, аналізувати історичні док... чином, кожний учень навчається мислити, ставити собі запитання та доходит... в історії, а ці вміння переносяться та використовуються у повсякденному його... праці.

***Я тільки один, але я ж один. Я есе не зроблю, але...
можу зробити. Я не відкажуся зробити те, що я є сил...***

ПІДХІД ДО ІСТОРІЇ ІСТОРІОГРАФІЯ ПЕРІ
ІСТОРІЇ АНАЛІЗ ІСТОРИЧНИХ ДОКУМЕНТ
ІСТОРІЇ

Г

Історія як наука ...є неустанною переоцінкою історичних прецедентів, історичних дій, типів і індивідуальностей із становища сучасного моменту, його завдань і поглядів, його соціальних, моральних вимог і таким же переоцінюванням, перемірюванням сучасних подій — включно до своєї власної індивідуальної діяльності, мірою та вагою історичних приквзірців і прецедентів минулого.

М. Грушевський

КОРОТКИЙ ЗМІСТ РОЗДІЛУ

Розглядаються питання, які є основними у вивченні історії. Учитель історії необхідно звернути увагу на історичний метод, який використовують учні і історики. Також цитуються висловлювання Вадута (аортт. коронується) спосіб аналізу історичних документів. Розділ доповнено питаннями періодизації та ревізії історії.

стпиа
овість

г **ворчість Об'єктивність Р**

І **еалістпчність**

Інформація

Я.

в історії

J

ЩО ТАКЕ

Вивчаючи історію, бажано ознайомитися з поглядами відомих підходами до історії. Учитель сам знає, що у світовій історії існують інтерпретації, трактування тих чи інших історичних подій. Учителю обдумати своє власне тлумачення про історію та ознайомитись з різними поглядами. Усе, що вчитель вивчить, він зможе згодом передати своїм, учням.

Завдання/поради для вчителів/учнів

1. Об'єднайте учасників у групи по чотири-п'ять осіб. Виберіть керівника доповідача та спостерігача групи. Кожний із них має свій номер організації груп див. на с. 120.)
2. Кожен учасник групи має обдумати питання і виробити спільне рішення, вважається завершеною доти, доки всі не погодяться із поясненнями, давайте одним або двома реченнями.
3. Пояснення представляються класу. Укажіть на подібність і відмінності пояснень.
- *. Ознайомтеся у групах із цитатами видатних осіб про історію. Чи погоджуєтесь з висловленими ідеями? Спільно вирішіть, що ж таке історія.
5. Обговоріть у групах, навіщо вивчати історію (с. 33). Спробуйте дати висновок.
6. У групах розгляньте цитати українців про історію (с. 34). Чим вони відрізняються від попередніх цитат?

Історичне... знання є тим особливим випадком пам'яті, коли думки теперішньої є думка минула, а прірва між теперішнім і минулим перекривається не тільки мостом-силою теперішньої думки, а й мостом-силою колишньої думки, яка пробуджується у теперішньому.

Р. Дж. Колінгвуд

Діо.

Історія — це політика минулих часів, а політика — теперішня історія.

Дж.

Уся наша давня історія є лише прийнятими вигадками. Історія — це злочинів і трагедій.

Вол.

Історія — це пам'ять нації... Це спосіб, яким нація встановлює свої наміри.

Дж. Ф. Ке.

Історія — це голос, який постійно, крізь століття, проголошує закон кривди.

Г. А. С.

Історія — це лише казка, щодо якої є згода.

Напол.

Історія повторюється, і це одна із проблем історії.

К. Д.

Філософія розглядає людину такою, якою вона повинна бути, а історія такою якою вона є.

Ж.-Б.

Перший закон історії — боятися будь-якої брехні, а потім не боятися правди.

Ціц.

ЧОМУ ТРЕБА ВПВЧАТИ

Учені люди, виховані в умовах демократії, де прагнення до розвитку виявляють велике зацікавлення в історії як промені, що освітлюють шлях через сучасне і до майбутнього. Демократія дає кожному думаючому відчуття, що він є учасником історії, освіта підвищує його зацікавлення поступовий розвиток навчає його вишукувати для себе нові зразки.

А. Невін

Не можна зрозуміти свою державу, а тим більш інші, не знаючи історії. Не можна зрозуміти і своїх поглядів, ставлення і емоційної реакції, якщо не знаєш спадщини.

Г. М. Тревеліан

Ми завжди сподіваємося, що інші держави поводитимуться так, як і ми, з світоглядом такий, як у нас, але вони відстоюють свої, навіть жорстокі, традиції.

Г. М. Тревеліан

Той, хто не знає свого минулого, залишиться дитиною.

Ціцерин

Нація, яка не ознайомена з історією, приречена на її повторювання.

Сантаян

Найголовніше завдання історії вбачаю в тому, щоб не забулися добрі діла, хто чинить зло словами чи ділами, боялися увіковічнення цих подій.

Тацит

Людина не повинна намагатися викреслити минуле лише тому, що воно влаштує нас тепер.

Г. Мейєр

...Саме тільки твердження, що щось сталося, може бути цікавим і повчальним, якщо ж буде доповнене з'ясуванням причин, тоді вивчення стає плідним.

Полібій

Вдивляючись в історію, як у дзеркало, я намагаюся змінити на краще те, що бачу, і влаштувати його за прикладом тих, про чий доблесті розповідаю.

Плутарх

Той, хто увалено розглядає минулі події, здатний... передбачати застосовувати ті засоби, якими вже користувались у минулому.

Н. М. ...

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

УКРАЇНЦІ ПРО ІСТОРІЮ

Історія є рівнодіючою всіх духовних сил і здібностей народу...

О. Довженко

... Усі великі події в історії— наслідок фанатичних ідей...

Д. Довженко

Хто не знає минулого, той не вартий свого майбутнього.

М. Рильський

Відомо, що навіть найкращі підручники історії для нижчих, а найвищих шкіл ще ніколи в світі історії не навчили. Бо історії — якщо дивитися на «учительку життя» — не можна навчитись, її треба в своїй крові, в своїй культурі мати.

В. Липинський

...Згідно із загальним принципом життя людства історія — це пам'ять (нація) без пам'яті не має майбутнього.

В. Коцюбинський

Історія дає змогу кожному, хто не полінується до неї звернути свій індивідуальний досвід із досвідом громади, до якої він належить, географічного регіону, нації, культурної спільноти, держави тощо, і черпає з неї частину цілого людського суспільства.

О. Дзедзич

...Історія — це жива пам'ять, пам'ять власного роду. Адже те, що відбувалося з нашими предками. Вони є живими учасниками історичних подій. Не знаючи про них, не можна знати історії взагалі.

В. Митрополит

Уся практична мудрість людська може бути в тому, щоб убачити в світового, його міру, закон і послужитись тим духом.

М. Драгоманов

Люди живуть моментами, і мало-хто сягає оком і думками до минулого. А в відносин, у яких живе, вдовольняючись тільки тим, що день несе. А сьогодні навчають нас дуже цікавих речей, і коли б ми нашу працю мірили століттями однієї генерації, то життєві умовини уклалися б краще і для нас самі прийдуть після нас.

О. Вагнер

Історія навчає навіть тих, хто у неї не вчиться, вона їх провчає.

ЯК НАПИСАТИ

Пропонуємо метод, за допомогою якого можна швидко й ефективно писати есе на певну тему. Розглядаючи малюнок гамбургера, учні, які користуються цією інформацією зорозуміють, можуть легко засвоїти основну ідею цього методу. Щоб написати стисло, лаконічно, треба не раз вправляти це вміння. Радимо почати з однієї теми цілим класом обговорити завдання.

У такий спосіб учитель:

- на конкретному прикладі з усім класом моделює, як треба писати твір;
- дає нагоду цілому класу разом з учителем скласти один твір, за який учитель одержати високу оцінку;
- показує, як правильно організувати свою роботу перед тим, як учень приступить до її виконання.

Завдання/поради для вчителів/учнів

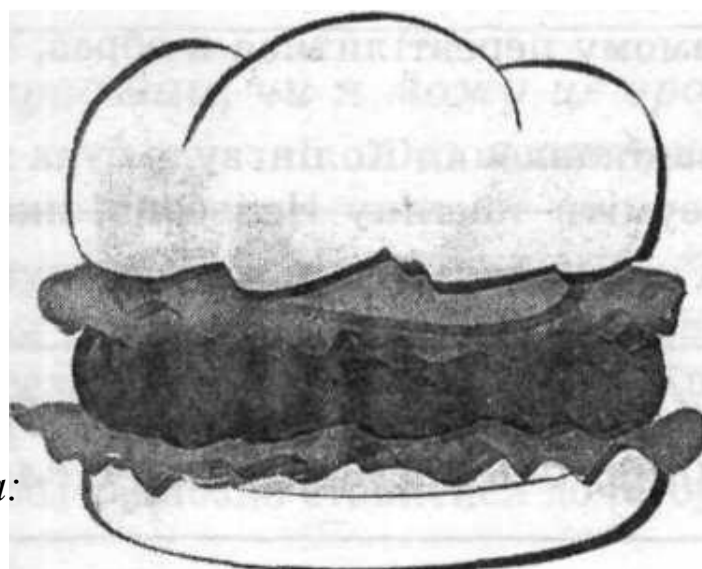
1. Прочитайте цитати, наведені на с. 32—34, і виберіть ту, яка найбільш відповідає вашому розумінню історії.
2. Напишіть коротко (не більше як 250 слів), пояснюючи, чому ця цитата подобається. Користуйтеся «методом гамбургера». Наведіть одну історичну подію з історії України, щоб пояснити вашу думку.
3. Ваша праця має складатися:
 - а) зі *вступу* — основної думки, сформульованої в першому реченні;
 - б) *основної частини* — трьох або чотирьох речень із головними фактами/прикладом, які підтримують вашу ідею;
 - в) *висновку*.

МЕТОД Г

Верхня частина:
булка

Основна
Середина: м'ясо,
сир, салат

Нижня частина:
булка

Вступ: напишіть одне речення, яке пояснює головну ідею вашого есе.

Ця частина складається з фактів, які пояснюють головну ідею (три або чотири речення).

Висновок:

ЯК ПІДХОДИТИ ДО ІСТОРІЇ?

Учений, який має власні концепції та погляди щодо функції історії та підходить до вивчення історії,— це історик Р. Дж. Колінгвуд з Великої Британії. У своїх поглядах та концепціях Колінгвуда та тенденції у навчанні історії у ХХ столітті знайомить професор історії Трент університету в Канаді. Ольга Андрієва ознайомлює з узагальненням щодо тенденції в історіографії ХХ ст., а також гендерні поняття, справа меншин у суспільстві, расизм та класи в історії.

За словами Р. Дж. Колінгвуда, «Історія покличе до морального і політичного «тренування ока», яке перегляне кожну ситуацію і дасть нам більше, ніж будь-яка інша наука, бо дасть нам прозріння».

Історія може нам допомогти встановити діагноз наших політичних проблем, а також: виробити науковий підхід до розв'язання цих справ, який би навчив нас, як поводитися в різних ситуаціях, як вміло, як природничі науки з природою.

С

Треба дивитися на обставини очима тієї особи. Треба зрозуміти битву очима Адмірала Нельсона.

Реконструкція — це інтерпретація, критика, відображення розсудливості. Реконструкція вимагає насамперед роботи.

Необхідно перевдягнутися в адмірала Нельсона, хоча ворог уже зобдумати його слова: «Із честю я отримав медалі та з честю помру з ними». Груді Нельсона сяяли медалями, які хотіли захистити його від вогню ворога, умовляли зняти їх. Розуміти значить думати те, що й він думав у ту хвилину: не можна знімати медалі власного життя.

(

7

І Маємо бачити думки людей, які відображаються в історії.

Колінгвуд розумів, що це не передумування того, що думав Нельсон. Була думка того дня. Для мене та минула думка ожила в сьогодні, як у різниці в контексті — Колінгвуд почувався і мислив думками Нельсона, відчував себе на його місці.

Згідно з думками Колінгвуда людина через історію пізнає сама себе історію, щоб виразніше бачити ситуації, у яких нам доведеться діяти.

Розмірковуючи думками іншої особи, я думаю сам і та усвідомлюю, що в мене є можливість про це подумати.

З'ясувавши, чи я можу це зробити, я довідаюся, яка я людина.

Колінгвуд пише:

Єдине явище, про яке людина може здобути повне знання — це вишукування знання самого себе, і вивчення історії — це вишукування самопізнання.

Колінгвуд справді вірив, що починається нова ера: «XX ст. — це ера самопізнання». Історію західної цивілізації він поділяє на три епохи:

- 1) *Стародавня Греція.*
- 2) *Середньовіччя.*
- 3) *Модерні часи (XVI ст.)*

- 1) Стародавні греки вірили, що тільки те, що є вічне й постійне, можливе.
- 2) Середньовіччя зосередилося навколо теології. До історії вдавалися тільки в ім'я Боже провидіння від початку людства.
- 3) Модерна епоха починається в XVI ст. і перенасичена природничими науками. Застосовуючи, зокрема, методи науки, історики намагалися вивести закони *людської природи*.

Наприклад, А. Сміт — законодавець економіки, автор ідеї вільного ринку, у своїй праці «Капітал» проголосив, що винайшов «економічні закони розвитку суспільства».

Колінгвуд хотів, щоб історики перестали наслідувати природничі науки.

Не слід укладати всю історію в одну спрощену схему, як це зробив Маркс. Учені не повинні вишукувати зразки давньої історії, які мало відомо.

Не слід передбачувати майбутнє, адже для цього немає жодних законів.

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

Праця Колінгвуда була частиною великої інтелектуальної революції, переходом від позитивістської схеми, яка панувала в ХІХ ст. і трактувала історію як спостереження, до нової схеми, що наголошувала на «поясненні реальності». Цю революцію очолили два французькі історики — є Ж. Фебр і М. Блок. Вони створили школу Анналів в історії, названу так за журналом, який вони видавали, — *Annales d'Économie et d'Économie History* (Щорічники соціально-економічної історії). Фебр і Блок підкреслили важливість нових відкриттів у різних галузях суспільних наук, таких як географія, демографія, соціологія, економіка та лінгвістика, хотіли синтезувати великі масиви дослідницьких здобутків, щоб таким чином змінити саме розуміння історії, й інкорпувати нові ідеї та методи в історичні дослідження.

Школа Анналів взялася шукати «глибші реальності» історії, робити акцент на структурі історії, скоріше, на глибшій організації та взаємопов'язаності соціальних та неперсоніфікованих сил — скоріше на географії, демографії, економіці, а не на особистостях, ідеях чи подіях. У свій спосіб школа Анналів являла собою критику традиційних понять часу й суспільства, тобто проти історії, яку представляли події та зміни. Представники цієї школи брали за предмет свого дослідження не десяти, двадцять або й п'ятдесят років, цілі епохи тощо — щоб реконструювати її загальної тотальності. Так, праця Ф. Броделя «Середземномор'я та середньовіччя Філіппа II» не стільки оповідала про особу Філіппа II, скільки про весь середземноморський регіон у певний період часу. Тим самим школа Анналів поставала провідником нових методів та джерел, проти самої ідеї, що історію можна укладати лише на основі традиційних джерел.

На противагу броделі всьому поняттю «тотальна» історія, французький історик Еммануель Левассер запропонував ідею персональної історії. На його думку, завданням історії є узагальнення — будь-які, краще розбити історичні явища на дрібніші, більш конкретні частини — тобто на те, що є індивідуальним. Він наполягав на тому, що історія повинна бути повністю індивідуальною — ні національною, ні соціальною, але «персональною» історією. Проте, постаті, які він пропонував, не належали до загальновідомих у традиційній історії. Вони були не публічно відомими, звичайними людьми. За Левассером, властивим предметом історії є спільні риси та цінності звичайних людей, їхні невисловлені припущення, взаємовідносини, а також сили, які вплинули на їхній спосіб життя. Реконструюючи наше бачення суспільства «знизу до верху», починаючи з його атомів, ми можемо зрозуміти складність суспільних процесів, що призвели до узагальнення.

У своїй найрадикальнішій постмодерній версії, історія сама по собі є текстом, серією «оповідань», а не реальних оповідей, що ж насправді сталося, вона відкидає великі наративи, універсальні концепції та саме поняття нейтральності минуле. Замість цього він наголошує на «дискурсах», ставить під сумнів здобутки та владні відносини і викриває знання, які впорядковують наше бачення. Тому завдання істориків має полягати не в переосмисленні глибинних структур, а в переосмисленні самого знання — тобто митів і образів, а також актів на

Колінгвуд, порушуючи питання щодо стосунків між істориком і подією, намагається описати, проклав шлях до постмодерністського підходу.

Як вважав сам Колінгвуд, св. Августин дивився на історію свого часу очима християнина, а Вольтер — як француз XVIII ст.

Не треба питати, де правда: кожний думає тільки так, як він міг думати.

Поміркуйте

Історія — це вимисел окремих істориків?

Чи в історії можуть виявитися різні знання та твори, безмежні перебільшення?

Чи може існувати об'єктивна й незалежна історія?

Ці запитання самі по собі є дискусійними під час навчання історії.

Учень, вивчаючи історію, повинен спиратися на підхід і засоби аналізу, способи виробити вміння:

- 1) ставити запитання;
- 2) застосувати дослідницький підхід до історії;
- 3) формулювати власну точку зору.

Країна, яка втратила свою історію, подібна до старого чоловіка, який загубив свої окуляри, — нещасне видовище, бо уразливий і невпевнений і легко розсіюється.

*Завдання/поради для
вчителів/учнів*

ЗВИЧАЙНА СХЕМА «РУССКОЇ» ІСТОРІЇ Й СПР РАЦІОНАЛЬНОГО УКЛАДУ ІСТОРІЇ СХІДНОГО СЛО

Поставлена організаційним з'їздом російських філологів справа раціо історії слов'янства в задуманій Слов'янській Енциклопедії¹ дає мені нагоду п схеми історії східного слов'янства. Я не раз порушував уже справу нера звичайній схемі «русскої історії»², тепер хотів би обговорити се питання трохи

Звичайно, прийнята схема «русскої» історії всім звісна. Вона починаєть Східної Європи, звичайно про неслов'янську колонізацію, потім іде мова слов'ян, про сформування Київської держави; історія її доводиться до другої потім переходить до В[еликого] князівства] Володимирського, від нього — в князівства] Московського, слі- диться історія Московської держави, потім Ім українсько-руських і білоруських земель, що лишалися поза границями Моск часом беруться деякі важніші епізоди (як держава Данила, сформува князівства] Литовського і унія з Польщею, церковна унія, війни Хмельниць беруться зовсім, а в кожному разі з прилученням до Російської держави сі з бути предметом сеї історії.

Схема ся стара, вона має свій початок в історіографічній схемі московськ основі її лежить ідея генеалогічна — генеалогія московської династії. З по історіографії в Росії сю схему положено в основу історії «Российского госу коли головна вага перенесена була на історію народу, суспільності, культ история» стала зближатися до того, щоб стати історією великоруського культурного життя, задержано ту ж схему в її головних моментах, тільки епізоди що далі, то більше. Ту ж схему, в простішій формі, прийняла наука «и права», скла- даючися з трьох відділів — права Київської держави, імперського.

Через таку традиційність, через таке довге уживання до сеї схеми привик нераціональності не вражають прикро, хоч вона повна таких нераціональн великих. Я вкажу деякі, не маючи претензії вичисляти їх усі.

Передовсім дуже нераціональне сполучування старої історії полу Київської держави, з її суспільно-політичним укладом, правом і культурою Московським князівством XIII—XIV вв., так, наче се останне було його пр можна було московським книжникам, — для них досить було генеалогічног сучасна наука шукає генетичної зв'язі і не має права зв'язувати «київс «володимирським періодом», як їх невідповідно називають, як стадії того сам й культурного процесу. Ми знаємо, що Київська держава, право, культура бул народності, українсько-руської; Володимиро-Московська — другої, вели ріжницю хотіла була затерти Погодінська теорія, населивши Подніпро великоросами й казавши їм потім, у XIII—XIV вв., відси ви емігрували, але я хто-небудь схоче тепер боронити стару історичну схему сею ризиковано полишеною теорією. Київський період перейшов не у володимиро-московськ родинний XIII в. потім литовсько-польський XIV, XVI вв. Володи

і відносини до неї Київської можна б скорше прирівняти, напр., до відносин Р до її Галльських провінцій, а не преемства двох періодів у політичній і культурній Франції. Київське правительство пересадило і великоруські землі феодального політичного устрою, право, культуру, вироблені історичним життям Києва, але ще не можна включати Київської держави в історію великоруської народності. Історична близькість народності української до великоруської не повинна слугувати до їх переміщуваль, — вони жили своїм життям поза своїми історичними межами.

Тим часом наслідком пришивання Київської держави на початок культурного життя великоруського народу що бачимо? Історія великоруської народності зістається, властиво, без початку. Історія сформування великоруської народності зістається невиясненою, через те, що її історію починають слідити від середньовічного київського початку сей свійський початок зовсім неясно представляється людською «руської історії». Не слідиться докладно за процесом рецепції й модифікації на українському ґрунті київських суспільно-політичних форм, права, культури; в таких формах в Києві, на Україні, їх попросту включають в інвентар великоруського народу («руської держави»). Фікція «київського періоду» не дає можливості відповідно представити великоруської народності.

Тому що «київський період» прилучається до державної й культурної великоруського народу, зістається без початку й історія українсько-руської народності. Підтримується старе представлення, що історія України, «малоруського народу» доперва з XIV—XV віком, а що перед тим — то історія «общерусская». Ся знає, що «руська історія» свідомо і несвідомо на кожному кроці підмінюється поняттям історії культурної великоруського народу, і в результаті українсько-руська народність виступає на арену історії в XIV—XVI вв., як би щось нове, мовби її перед тим там не було історичного життя не мала.

Зрештою, історія українсько-руської народності зістається не тільки без початку, але в виді якихось кавалків, *dissecta membra*, не пов'язаних між собою органічною прогалинами. Одинокий момент, що вирізняється й може ли шитися ясно і цілком, це козаччина XVII в., але дуже сумніваюся, щоб хтось, хто вчився «руської історії» за такою схемою, потрапив зв'язати її у своїм представленні з ранішими і пізнішими стадіями історії української народності, мовби історію в її органічній цілості.

Ще гірше виходить на сій схемі народність білоруська — вона пропадає в історію держави Київської, Володимиро-Московської, та навіть і за В[еликим] Литовським. Тим часом, хоч вона не виступає в історії ніде виразно як елемент української народності, роля її немаловажна — вкажу хоч би на значіння її в сформуванні великоруської народності в історії В[еликого] князівства Литовського, де передовсім їй, з-поміж слов'янської народності сеї держави, належала культурна роля супроти далеко нижче розвинених литовських народностей.

Завданням до «руської історії» В[еликого] князівства Литовського хотіли бачити односторонність і неповноту традиційної її схеми. В історії, здається, перший натиск підніс Устрялов, а Іловайський, Бестужев-Рюмін і ін[ші] пробували

ставлять питання про його впливи, хоч, безперечно, ми мусимо числити до впливів і праві й устрою В[еликого] князівства] Литовського (от хоч би — вкажу на інститут «кормилиць»). Потім, стосуючись литовський, — сам слов'янський князівства] Литовського неоднотайний: маємо тут дві народності — білоруську. Українсько-руські землі, з виїмком Побужжя і Пинщини, зв'язані з В[еликим] кн[язівством] Литовським, стояли осторонь у нім, життям, і з Люблінською унією перейшли безпосередньо в склад Польщі. Землі дуже тісно були зв'язані з В[еликим] князівством] Литовським, мали великий вплив — в суспільно-політичній укладі, праві й культурі (як, з другого боку, і сильному впливу суспільно-політичного й культурного процесу В[еликого] Литовського), й зісталися в складі його до кінця. Таким чином історія Литовського далеко тісніше зв'язана з історією білоруської народності, ніж з історією українсько-руської, що чимало підпала впливу його історії, але дуже небагато мала на неї впливу посередньо — оскільки білоруська народність передавала право й державу Київською державою, але так само посередньо, через політику литовської держави українсько-руська народність приймала не одно, що йшло від білоруської народності (як і деякі елементи актової мови, прийнятої литовським правительством).

Отже, включення історії В[еликого] князівства] Литовського в «русську історію» є не тільки некоректним, а й непрагматичним представленням історії народностей українсько-руської народності. Це є не історичне представлення суспільства, а лише

процесу українсько-руської народності вистане значення тих кількох В[еликого] князівства] Литовського, що мали для неї безпосереднє значення. Якщо б увійшло б у історію білоруської народності, але в кінці не входить в історію князівства] Литовського в «русську історію» нема причини, коли се має бути себто історія всього того, що коли-небудь діялося на території її, і всіх, що її залюднюють (так її програму, здається, тепер ніхто не ставить, хоч історія народностей руських, або східнослов'янських⁴ (уживаю часом обминути неясності й баламутства, які випливають з неоднакового уживання

Взагалі історія державних організацій грає *все ще* забагато *ролі* в історії», чи історії східного слов'янства. В теорії признається давно, що бути перенесена з історії держави на історію народу, суспільності. Політичний розуміється, чинник важкий, але поруч нього існують інші чинники культурний, що мають часом менше, часом більше значіння від політичного не повинні лишатися в тіні поза ним. З руських чи східнослов'янських найбільше значіння мала, найтісніше пов'язана була з життям народу руської (хоч і тут поза межами національної, Володимиро-Московської) сильні явища, як вічеве життя новгородсько-псковське). Українсько-руське століття живе без національної держави, під впливами різних держав. Впливи на її національне життя повинні бути визначені, але політична історія в цих бездержавних століттях на підрядну роль попри фізичні, культурних, національних. Те саме треба сказати про народність білоруську, великоруська національна держава стає історичним фактором, властиво, історію України вона починає впливати століттям скорше, але тільки однією виключне значіння, яке має історія великоруської держави в сучасній сучасній має вона, властиво, наслідком підміни поняття історії «русского народа» (східнослов'янських народностей) поняттям історії великоруського народу

Взагалі в тім, що зветься «русскою історією», я бачу комбінацію конкуренцію кількох понять: історія Російської держави (сформування організації), її територія Росії, себто того, що було на її території народностей», і, нарешті, — історія великоруського народу (його державного життя). Кожде з цих понять, у консеквентнім переведенні, може бути предметом наукового представлення, але при таким комбінуванні різних представлення, консеквентного переведення не дістає ані одно з них. Схему «русської історії» з понять історія Російської держави і великоруського невели

кими перемінами й купюрами вона може бути перемінена на консеквентно переведену в історію великоруського народу. Історія «Честь и место» історії сеї не слов'янських народностей, але поважання до її першенства й важної історичної виключає потреби такого ж повного й консеквентного представлення історії східнослов'янських народностей — українсько-руської й білоруської. Історія слов'янства таки не заступить історія великоруського народу, його державного й культурного життя, і ніякі мотиви не дадуть права зігнорувати історію білоруської і українсько-руської народності, або заступити їх повириваними з них і поприщати історії великоруського народу клаптиками, як то практикується тепер. Зрештою «русская история» буде щиро і консеквентно зреформована в історію великоруського й його державного й культурного життя, так історія українсько-руської і білоруської народностей, я певний, вийдуть самі собою на чергу й займуть відповідне місце в історії руської. Але для сього наперед треба попрощатися з фікцією, що «русска історія», на коленім кроці великоруською, — то історія «общерусска».

Такий погляд сидить іще досить твердо, хоч, на мій погляд, він, оскільки виступає в услугах політики, являється пережитком старомосковської історіографічної традиції, пережитком, дещо приладженим до новіших історіографічних вимог, але в основі нерациональним. Історія великоруська (такою стає ся «русска історія» від XII століття з українсько-руським (київським) початком, пришитим до неї, — се тільки не природна комбінація, а не якась «общерусска» історія. Зрештою, «общерусської» народності, може бути, як нема «общерусської» народності. Може бути історія всього слов'янства, але не «общерусської», кому охота їх так називати, або історія східного слов'янства. Вони не мають стати на місце теперішньої «русскої історії».

В деталях я не маю заміру викладати схему такої нової конструкції історії слов'янства. П'ятнадцять літ я спеціально працюю над історією українсько-руської народності й виробляю її схему як у загальних курсах, так і спеціальніших працях. По сій схемі свою історію України-Русі, і в такім же виді представляю собі історію «руських» народностей. Не бачу трудностей, аби була зроблена подібним способом історія білоруської народності, аби вона випала менше багато, ніж історія українсько-руська. Історія великоруського народу майже готова — треба тільки обробити її початок, замість пришитого до неї теперішнього початку, та вичистити від різних епізодів з історії України й Білорусі — се вже зроблене істориками великоруського народу й суспільності.

Найбільше раціональним здається мені представлення історії кожної народності як її генетичним преемстві від початків аж донині. Се не виключає можливості паралельного, синхроністичного, подібно як укладаються історії всесвітні, в інтересах педагогічних, щоб так сказати, мотивів.

Се деталі, й вони мене інтересують мало. Головні принципи: треба б усунути еkleктичний характер «русскої історії», зшивання до купи епізодів з історії різних народностей, консеквентно перевести історію східнослов'янських народностей в історію державного життя на відповідне місце з іншими історичними факторами й прихильники нинішньої історичної схеми «русскої історії» признають, бездоганна і що у своїх спостереженнях я виходив від правдивих її хиб. Чи сподобаються принципи, які я хотів би положити в основу її реконструкції, — се вже інша справа.

У Львові, 9

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ІСТОРІЇ

Періодизація історії — це одне з проблематичних питань сучасної науки. Учителі історії повинні мати уявлення про періодизацію, яку використовує більшість науковців.

Завдання/поради для вчителів

1. Створіть три або шість груп:
 - а) кожна група може складатися з учителів, різних за віком і стажем;
 - б) кожна група може складатися лише із досвідчених учителів або початківців.
2. Оберіть у кожній групі керівника, писаря, доповідача, спостерігача.
3. Обговоріть у своїй групі та з'ясуйте, із якого часу бере свій початок період. Висновок запишіть.
4. Складіть схему історії України:
 - а) за періодизацією радянських часів;
 - б) за М. Грушевським (стаття на с. 41—45);
 - в) за сучасною періодизацією.
5. Кожна група складає тільки одну, визначену їй наперед періодизацію.
6. Кожна група представляє свої висновки перед класом.
7. Яка різниця в періодизаціях?
8. Виясніть, чому це так.

Поміркуйте

Якою є мета такого розподілу в групах?

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Дати	Періодизація радянських часів	За М. Грушевським	Сучас
		

ІСТОРИК ЯК ДЕТЕКТИВ

48

В. Курилів. МЕТОДИ

Один із підходів до історії, який часто захочує учнів до пошуку, тому, що історик як детектив вишукує правду де моте і постійно перерезує результати. Пропонуємо матеріал, який можна використати саме в вивченні історії, підкреслюючи критичне мислення.

1. Історія — це пам'ять сказаного і зробленого.

К.

Історик відбудовує минуле з того, що залишилося з минулого. Намагається відтворити історичні події. Тому часто історія є комбінацією вигадок і фактів.

2. Історія має завжди бути добре приготовлена, не так, як біфштекс.

М. А. Га

Історики спираються на первісні джерела, документи, які походять з місцевості, яку вивчають. Прикладами таких первісних джерел є листи, статті, офіційні документи (свідоцтва про народження, укладання шлюбу тощо). Необхідно навчитися відрізняти первинні документи від вторинних.

3. Цілком надійне свідчення — це виняткова небуденна подія.

Т. С. Дз

Більшість свідків має своє бачення історичних подій. Свідки рідко погоджуються, тому історики мусять розсудливо ставитися до свідчень, коли спираються на них, щоб відтворити найбільш можливий варіант подій.

4. Історія — це лише нагромадження переплутаних фактів.

Лорд Чесшер

Фізичні, очевидні докази, хоча й відкривають багато різних мисел, але не завжди ставлять безліч обмежень. Часто фізичні докази потребують додаткового логічного осмислення.

5. Підробка джерел є одним із найдавніших та звичайних злочинів.

А.

Підробка, як і вигадливий свідок, — це звичайне явище. Історики маючі справу з історичними неточностями, географічними помилками та іншими неточностями трапляються в документах.

6. Не можна заперечити, що історики пишуть із різним рівнем д

7. Історик з'ясовує причини того, що відбулося, але ніколи не розглядає всіх причин.
В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

П. Копкин

Історики повинні з'ясовувати головну причину історичної події. Але жодна подія не відбувається в порожнечі. Існує безліч ступенів у контексті, в якому подія відбувається. Довідатися про головну причину події так само важко, як «знайти голку в копиці снігу».

Висновок: щоб бути добрим істориком, треба вивчати історіографію. Історик повинен навчитися думати, міркувати, оцінювати, подавати та випробовувати гіпотези і проводити пошук невлонної правди про історичні події.

Завдання/поради для вчителів

- 1) Які вміння вимагає кожен з пунктів 1—7?
- 2) Подумайте, як можна використати цю вправу в роботі з учнями.

***Ціла історія нашої цивілізації, матеріальної і духовної,— це не просто процес, як поступове, систематичне і неухильне відсування, віддалення меж
границь можливого.***

І. Ф.

АНАЛІЗ ІСТОРИЧНОГО ДОКУМЕНТА

50

В. Курилів. МЕТОДИ

Основною метою роботи над історичним документом є вироблення мислення», глибокого аналізу, яке можна використовувати з різними учнів. Зверніть увагу на те, що:

- а) перший етап роботи над історичним документом можна використати в класах;*
- б) перший і другий етапи — у 8, 9 класах;*
- в) усі етапи роботи — у 10, 11 класах.*

Г

1. Треба дуже зважено ставити запитання.
2. Треба виробити певне уявлення.
3. Треба поділити вивчення документа й послідовно довідатися:
 - а) про автора;
 - б) форму та текст документа;
 - в) можливі інтерпретації документа.

Щоб справді докладно опрацювати документ, треба робити це по наступний етап сприяє більш глибокому розумінню документа.

I етап (застосовуйте в 5, 6, 7 класах)

1. Хто автор? Не досить довідатися про прізвище, треба збагнути, що стоїть, її походження, професію, місце у суспільстві, політичні погляди. Чи створено групою авторів чи одним? Коли він написаний?

2. Для кого написаний документ? Що можна довідатися про ситуацію, в якій написаний документ? Чи вірите ви у правдивість написаного? Чи зрозуміли мову документу більш ніж одній особі?

3. Зміст. Що діється? Які загальні ідеї викладено?

II етап (застосовуйте після I етапу у 8, 9 класах)

1) Чому написаний цей документ? Який це документ?

- Чи переконливий, чи логічно обґрунтовані його положення?
- Чи потішний?
- Чи емоційно забарвлений?

2) Який жанр документа?

III етап (застосовуйте після I і II етапів в 10, 11 класах)

1) Критично розгляньте документ. Залучіть уяву. Визначте важливість до- і ставтесь скептично до тексту — чи правду пишуть? Які докази правди? Які ще інші можуть бути?

2) Що можна довідатися про суспільство того часу? У що вірили люди? Як шанували?

3) Що для вас значить цей документ?

Коли аналізуєте історичний документ, ставте запитання у визначеному. Пропонована послідовність може бути застосована до кожного документа.

Спочатку учитель повинен опрацювати один документ разом із класом, щоб як це робиться. Після цього учні самостійно працюють над іншим документом, виробити вміння та навички. Таке моделювання важливе для того, щоб учень зрозумів від нього вимагають. Це важливо при виконанні будь-якого завдання, у процесі виробляються нові вміння.

Завдання/поради для вчителів/учнів

1. Ознайомтеся з наведеними двома поглядами на демократію у стародавніх А (див. с. 53—54). Що можна з них почерпнути? Заповніть таблицю на с. 52.
2. Проаналізуйте історичний документ, використовуючи всі три етапи аналізу.
3. Що можна довідатися про суспільство, наприклад, з Емського ука Універсалів Центральної Ради?

**Якщо не висловлені протилежні думки
то немає з чого вибрати найкраще.**

РІЗПІ погляди

ПОРАДИ ВЧИТЕЛЮ

Для порівняння документів (поглядів) радимо вчителю вибрати один з прикладів і за кілька хвилин скласти порівняльну таблицю. Опитуючи учнів, заповнити цю таблицю. Це дасть учням, змогу випробувати свої вміння у невимушеній ситуації. Можна приступати до аналізу не відомого учням історичного прикладу.

Щоб зрозуміти, що в Атенах існували різні погляди на демократію, треба порівняти різні документи та на їх підставі з'ясувати, чому саме так думали їхні сучасники Клеон.

Завдання для учнів

Перікл

- 1) Які риси атенської демократії описав Перікл?
- 2) Ця промова була виголошена на державному кладовищі над могилами воїнів, що загинули в війні проти Спарти. Як, на вашу думку, це вплинуло на його думку про демократію в Атенах?
- 3) Які переваги атенської системи управління?
- 4) Чи вважаєте ви атенський спосіб правління демократією у сучасному світі?

Клеон

- 1) У чому вбачає Клеон слабкість демократії в Атенах?
- 2) Чому Клеон критикує освічених людей у суспільстві?
- 3) Як він запропонував Атенам учинити з повсталими? Чому саме так?
- 4) Заповніть порівняльну таблицю.

Переваги атенської демократії	Недоліки атенської демократії
і	

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

Тукідіда (Thucydides) (460—400 до н. е.) часом називають першим науковим істориком, який «описав події минулого точніше, ніж будь-який інший історик давнини». Найвідомішим уривком — із «Похоронної промови» Перікла, виголошеної генералом на державні поховання 430 р. до н. е. на честь воїнів Атен, які загинули в перші роки війни. Тукідід писав, як інші свідки, не запам'ятав точно слова промови, тому тут «передано те, як він запам'яталося, хоч я намагаюся дотримуватися головних ідей сказаного».

1) Перікл:

Устрій нашої держави зветься демократією, бо влада є не в руках меншості, а всього суспільства. У приватних справах усі рівні перед законом, коли ж стоїть питання про призначення людини на державні посади, то важить не приналежність до певного класу, а здібностей у людини. Бідність не є перешкодою для служби державі. Оскільки ми живемо вільно і відкрито, таким є і наше приватне життя.

...Ми вільні та незалежні у повсякденному житті, але в загальних справах ми підкоряємося законам. Це тому, що ми їх, передусім, глибоко поважаємо.

Ми підкоряємося тим, яких самі поставили при владі, і ми підкоряємося законам, тим, що спрямовані на захист пригноблених, а також законам неписаним, які забороняють порушувати для людини.

І ще одне. Коли наша праця завершена, ми можемо насолоджуватися всім, що нам підняття духу. Протягом усього року в нас регулярно відбуваються свята в наших власних домівках ми знаходимо красу і гарний смак, що просвітлюють нашу душу від турботи. І зі всього світу в наше місто, завдяки його величчю, надходять і користуємося іноземними благами так само природно, як і виробленими у своїй землі.

Наше місто відкрите світу, і ми не висилаємо періодично чужинців із метою побачити чи викрити таємниці, що можуть дати військову перевагу над нами. Ми покладаємося не на таємну зброю, а на нашу власну мужність. ...Є причина, чому гадаю, у тому, що ми покладаємося більше на добру волю, ніж на жорсткі методи тяжке тренування, що більш природне, ніж хоробрість, до якої спонукає держава.

Наша любов до прекрасного не веде до розтринькування, наше ручне заняття зростає в нашу силу духа. Ми цінуємо багатство лише через те, що вживаємо його заради похвали. А щодо бідності, ніхто не має її соромитись. Насправді всі намагаються позбутися її шляхом праці. У нашому місті кожний зацікавлений особистими справами, а також і справами суспільними. Ми не скажемо, що займається політикою, є людиною, поглинутою власними справами; ми скажемо, що взагалі не має справ... І це те, чим ми відрізняємося від інших. Ми не ризикувати й оцінювати наслідки цього. Інші ж хоробрі з незнання і, коли їм доведеться думати, то починають боятися. Але людина, яку справді можна назвати хоробрим, чудово і смак життя, і відкрито зустрічає те, що має статися.

...Підсумовуючи, я стверджую, що наше місто є школою для всієї Еллади, і я думаю, що на мою думку, кожний із наших громадян... може показати себе паном і владити над собою... І щоб довести, що це не пусте вихваляння... ми можемо довести величчю нашого місто і що була досягнута завдяки якостям, які я назвав... Великі заслуги та слава держави. Майбутнє покоління буде дивуватися нами так само, як дивується тепер.

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

довірою ставитесь і до ваших союзників. І якщо ви під впливом умовлянь чи зробите помилку, то будьте певні, що така слабкість вам самим принесе лиха, принісши любові від союзників. Не забувайте, що влада над ними є тиранією проти їхньої волі. Вони вороже до неї ставляться й підкоряються вам зовсім нехтуєте своїми власними інтересами їм на угоду. Ваша зверхність опирається не на їхнє добре ставлення, але гірш за все — постійні сумніви та зміни намагаєтесь знати, що держави з менш досконаліми, але сталими законами кращі, ніж із старими, весь час змінюються. Бо брак знання, поєднаний із добрими намірами, більше користі, ніж розум із вільнодумством, і взагалі, більш прості та щиросердні, більш добрі громадяни, ніж люди освічені. Бо ті часто хочуть здаватися мудрішими за закони. На вічі вони завжди намагаються брати гору в будь-якій дискусії, інших важливих справ, де вони можуть довести свою мудрість, і що зазвичай в державі. І навпаки, звичайні люди не так само- впевнені й готові визнати, що вони не такі мудрі. Вони, наприклад, беруться критикувати те, що правильно сказали інші люди. У справи йдуть добре, коли саме вони — люди скоріше зацікавлені, виступають проти і ми, державні мужі, повинні бути схожими на них і замість того, щоб демонструвати красномовство, виступати перед вами з переконливими словами.

Дозвольте мені підсумувати. Учиніть із мілетенцями за їх заслугами, і не за вашим власним інтересам. Якщо ж ви ухвалите інше рішення, то подяки ви отримаєте, але винесете вирок самим собі. Бо якщо вони постали справедливі, а ви не даєте їм права панувати над ними. Але якщо ви все ж таки хочете панувати над ними, справедливість, вам нічого не залишається, як покарати їх на цій підставі. Якщо ж ви відмовитесь від панування над союзниками й мирно втішатися своєю величчю, позбувшись заколоту, будьте безжалісними до заколотників, як і вони до нас, коли ми були самим. Подумайте над тим, що вони неодмінно зробили би з вами, перемігши вас, як це вони нападали. Бо ж ті, хто нападає без достойного приводу^ переслідують вас, останнього, боячись помсти вцілілих ворогів. Дійсно, ворог, на якого напали, коли його добили, значно небезпечніший, ніж во-І рог, який винен у війні однаковою мірою. Тому не зрадьте самих себе, згадайте, що вони зробили би з вами, отримавши перемогу, їм зараз за те, чим вони погрожували вам. Не виявляйте м'якосердя і не забувайте бути на волосину від загибелі. Покарайте їх за їхніми заслугами та покажіть їм на їхньому прикладі, що карою за повстання буде смерть. Коли вони усвідомлять, що повинні будете так часто відволікатися від війни зі справжніми своїми ворогами, вони будуть своїми союзниками.

АНАЛІЗ ДОКУМЕНТІВ І ПЕРЕГЛЯД

Три офіційні документи, які недавно вийшли в світ (2001), дають можливість передумати децю про події 1932—1933 рр. в Україні. Це період Голодомору — однієї з найбільш трагічних подій історії українського народу в ХХ ст. Учителям історії слід вивчати ці трагічні події та допомогати учням її зрозуміти.

I Завдання поради

Індивідуальне завдання

1. Прочитайте наведені документи, які стосуються українських сіл і хліборобів у 1933 рр.
2. Виберіть один із них для аналізу. (Використовуйте поради «Як аналізувати історичний документ» на с. 50—51.)
3. Що нового ви дізналися про цей період історії з документа?
4. Чи є докази, що голод в Україні був створений проти українського населення? Які висновки можна зробити?
5. Із документів зробіть висновки: хто були організаторами цієї політики та якої? Чи це мало наслідки для України?
6. Чи потрібно переглядати інтерпретацію історичних подій в Україні сьогодні на базі цих документів.

Групове завдання

(Це завдання займе не менше двох уроків.)

Ознайомтеся з наведеними документами № 160, 226, 258 про період 1932—1933 рр. в Україні.

1. Об'єднайте учнів у групи по 3 особи. Визначте ролі у групі (див. с. 120).
2. Назначте кожному номер 1, 2, 3. (1 — № 160; 2 — № 226; 3 — № 258).
3. Розгляньте документи в спеціалізованих перехресних групах (див. с. 129).
4. Проаналізуйте документ за схемою «Аналіз історичного документа» на с. 50—51.
5. Запишіть зауваження своєї спеціалізованої групи.
6. Поверніться до своїх первісних груп.
7. Оприлюдніть свої висновки з кожного документа. Запишіть їх у трьох колонах.
8. Що ви дізналися про ситуацію в Україні в 1932—1933 рр. лише з цих документів?
9. На підставі певних доказів виконайте одне есе на групу.
«Які ваші висновки щодо ситуації в селах в Україні 1932—1933 рр.?»

Історію слід викладати так, щоб дитина, від самого початку курсу відчувала, що вчить вона не про когось, а про себе, про своїх батьків, прадідів, про свій рід, вчить те, що лишило слід в її житті, так чи інакше завжди впливає на це життя і вчинки інших вчинків.

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

№ 160. Постанова ЦВК і РНК СРСР «Про охорону майна державних колгоспів і кооперацій і підсилення суспільної (соціалістичної) власності»

7

За останній час почастишали скарги робітників та колгоспників на крадіжки на залізничному і водному транспорті та крадіжки кооперативного і колгоспного майна гуліганствующих та взагалі антисуспільних елементів. Рівним чином почастишали насилля та погрози куркульських елементів по відношенню до колгоспників, які вийшли із колгоспів і чесно та самовіддано працюючих на зміцнення останніх.

Центральний виконавчий комітет та Рада *народних* комісарів *Союзу Радянських Республік* суспільна власність є основою радянського ладу, вона священна і недосягаючі на суспільну власність, повинні розглядатися як вороги народу. Рішуча боротьба з розкрадачами суспільної власності є найпершим обов'язком Радянської влади.

Виходячи із цього та ідучи назустріч вимогам робітників і колгоспників, виконавчий комітет і Рада народних комісарів наказують:

I

1. Прирівняти по своєму значенню вантажі на залізничному та водному транспорті до майна державного і посилити охорону цих вантажів.
2. Вживати як міру судового покарання за розкрадання майна на залізничному та водному транспорті вищу міру соціального захисту — розстріл з конфіскацією всього майна із заміною при пом'якшуючих обставинах і позбавленням волі на термін не менше 10 років з конфіскацією майна.
3. Не вживати амністію до злочинців, засуджених по справах про крадіжки на транспорті.

II

1. Прирівняти по своєму значенню майно колгоспів і кооперативів (інструменти, суспільні запаси, худоба, кооперативні склади і крамниці і т. д.) до майна державного і посилити охорону цього майна від крадіжок.
2. Уживати як міру судового покарання за крадіжку колгоспного і кооперативного майна вищу міру соціального захисту — розстріл з конфіскацією майна і заміною при пом'якшуючих обставинах позбавленням волі на термін не менше 10 років з конфіскацією майна.
3. Не вживати амністію до злочинців, засуджених по справах про крадіжки на колгоспному і кооперативному майна.

III

1. Повести рішучу боротьбу з тими антисуспільними, куркульсько-капіталістичними елементами, які застосовують насильство та погрози до колгоспників, примусити останніх вийти з колгоспів, з метою насильницького руйнування колгоспів. Прирівняти ці злочини до державних злочинів.
2. Вживати як міру судового покарання по справах про охорону колгоспного і кооперативного майна вищу міру соціального захисту — розстріл з конфіскацією майна і позбавленням волі на термін не менше 10 років з конфіскацією майна.

Заслухавши доповіді секретаря обкому Західної області т. Румянцева, секретаря обкому т. Косіора, секретаря Дніпропетровського обкому т. Строганова, секретаря Кавказського крайкому т. Шеболдаєва, ЦК ВКП(б) і РНК постановляють:

1. Zobov'язати ЦК КП(б)У та Раднарком УРСР, під особисту відповідальність т. Косіора і Чубаря, закінчити повністю план заготівель зернових та соняшників на 1933 р. *

2. Zobov'язати Північно-Кавказський крайком та крайвиконком, відповідальність т. Шеболдаєва та Ларіна, закінчити повністю план заготівлі зернових до 15 січня 1933 р., а соняшника до кінця січня.

3. Zobov'язати обком та облвиконком Західної області під особисту відповідальність т. Румянцева і Шелехеса, закінчити повністю план заготівлі зернових до 1 січня 1933 р., а заготівлі льону до 1 лютого 1933 р.

4. У зв'язку з тим, що у зв'язку з винятково слабкою роботою і відсутністю активності ряду місцевих парторганізацій України та Північного Кавказу у знайомих районах контрреволюційні елементи куркулі, колишні офіцери, петлюрівці, Кубанської Ради та інші зуміли проникнути у сільради, земоргани, кооперації та направити роботу цих організацій проти інтересів пролетарської держави і партії, намагаються організувати контрреволюційний рух, саботаж хлібозаготівель і т. д. ЦК ВКП(б) і РНК СРСР zobov'язують ЦК КП(б)У, Півкавказкрайком, крайвиконком рішуче викоринювати ці контрреволюційні елементи шляхом арешту до концтабору на довгий термін, не зупиняючись перед вживанням вищої міри покарання найбільш злісних із них.

5. ЦК і РНК указують партійним і радянським організаціям Радянської України злісними ворогами партії, робітничого класу і колгоспного селянства являються хлібозаготівель із партквитком у кишені. Вони організують обман держави і дворушництво і провал завдань партії і уряду на угоду куркулям та іншим контрреволюційним елементам. По відношенню до цих переродженців і ворогів Радянської влади, які все ще мають партквиток у кишені, ЦК і РНК zobov'язують вживати заходи до засудження на 5—10 років ув'язнення у концтаборі, а за певних умов — розстрілу.

6. ЦК і РНК відмічають, що замість правильного більшовицького курсу національної політики у ряді районів України, українізація проводилася з неврахування конкретних особливостей цього району, без старанного підбору українських кадрів, що полегшило буржуазно-націоналістичним елементам, іншим створення своїх легальних прикриттів, своїх контрреволюційних груп і організацій.

7. Особливо ЦК і РНК вказують Північно-Кавказському крайкому і крайвиконком, що легковажна, не витікаюча з культурних інтересів населення, не більшовицька політика майже половини районів Північного Кавказу при повній відсутності контролю школи та преси з боку крайових органів дало легальну форму ворогам Радянської України.

інших краях, передавши їм всі землі та озимі посіви, будівлі, ліси, які когось виселяють.

Відповідальність за проведення цього рішення (пункт а) покласти на т. Буліним, Шеболдаєва і Євдокимова.

- б. Арештованих зрадників партії на Україні, як організаторів саботажа колишніх секретарів райкомів, голів виконкомів, завідувачів райколгоспсоюзів, а власне: Орхівський район — Головіна, Пригородний район — Ордельяна, Луценко, Балаклійський район — Хорешко, Ус, Фришманський район — Яременко, Кобеляцький район — Ляшенко, Велико-Токмацький район — Ленського, Косяченко, Дворніка, Зика, Долгова — віддати під суд, 10 років ув'язнення в концентраційних таборах.
- в. Усіх виключених за саботаж хлібозаготівель «комуністів» виселити нарівні з куркулями.
- г. Запропонувати ЦК КП(б)У і РНК України звернути серйозну увагу на проведення українізації, покінчити з механічним проведенням її, видалити та інші буржуазно-націоналістичні елементи із партійних і радянських кадрів, сумлінно підбирати і виховувати українські більшовицькі кадри, здійснювати систематичне партійне керівництво і контроль за проведенням українізації.
- д. негайно перевести на Північному Кавказі (Кубань) діловодів і керівників кооперативних організацій «українізованих» районів, а також усі газети, що видаються, з української мови на російську, як більше зрозумілу для населення, підготувати і до осені перевести викладання у школах на російську мову, зобов'язують крайком і крайвиконком негайно перевірити і організувати працівників шкіл в «українізованих» районах.
- е. На відміну старого рішення дозволити завіз товарів для української частини Косіору і Чубарю право призупиняти постачання товарами осіб, які мешкають в районах до закінчення ними хлібозаготівельного плану.

Голова РНК СРСР В.
Секретар ЦК

Оригінал. Підписаний екземпляр.

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

№ 258. Директива ЦК ВКП(б) та РНК СРСР

про запобігання масового виїзду голодаючих селян.

22

Ростов-на-Дону, Харків, Воронеж, Смоленськ, Мінськ, Сталінград, Самара.

До ЦК ВКП(б) і Раднаркому дійшли відомості, що на Кубані та Україні п виїзд селян «за хлібом» до ЦЧО, на Волгу, Московську обл., Західну обл., ВКП(б) і Раднарком СРСР не мають сумнівів у тому, що цей виїзд селян, як і в минулому році, організований ворогами Радянської влади, есерами та агентами агітації «через селян» в північних районах СРСР і взагалі проти Радянської влад

Перше. ЦК ВКП і Раднарком СРСР наказують крайкому, крайвиконком Північного Кавказу не допускати масовий виїзд селян із Північного Кавказу до в'їзд на територію краю з України.

Друге. ЦК ВКП і Раднарком наказують ЦК КП(б)У, Уккранаркому, Реденсу не допускати масового виїзду селян із України до інших країв та в Північного Кавказу.

Третє. ЦК ВКП і Раднарком наказують ПП ОГПУ Московської обл., ЦЧО Білорусії, Нижньої і Середньої Волги заарештовувати «селян» з України і Півн що проникли на північ і, після відбору контрреволюційних елементів, відпра місце проживання.

Четверте. ЦК ВКП і Раднарком наказують ТВ ГПУ Прохорову д розпорядження по системі ТВ ГПУ.

Голова Раднаркому СРСР В. М. Молотов

ЦК ВКП(б) І. В. Сталін

Автограф І. В. Сталіна

Підпис В. М. Молотова відсутній.

Українці самі мають подолати подвійний тягар, який обтяжує, — цю негативну історичну спадщину довготривалого панування чужих сил та руйнуючу силу комунізму. Обидва ці фактори завадили прояві проникання української патріотичної громадянської свідомості, яка потрібна для демократій та незалежності.

Збіжнев Брзежинський, дорадник Президента США Дж. К.

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ
або постать та на підставі інших доказів, цінностей або впливів доходів
висновків. Це і є *ревізійністська історія*. Як перші, так і другі висновки
проекзаменовані та, якщо необхідно, додатково досліджені перед тим, як бу

Завдання/поради

- 1) Працюючи у парі, складіть список десяти видань, історичних подій чи л
країни або з-за кордону — які, як ви вважаєте, із часом
г
зазнали суттєвих змін та інтерпретацій.
- 2) Сформууйте групи із чотирьох осіб та *доповніть* список їхніми прикладами
- 3) З якого періоду взяті більшість ваших прикладів? Чи можете ви з'я
появи нових інтерпретацій?
- 4) Чи можете ви визначити причини зміни репутації історичної особи із час
- 5) Вольтер одного разу визначив історію як «хитрість, обман, який м
мертвими». Що, на вашу думку, він мав на увазі? Ви погоджуєтеся чи н
з ним? Обґрунтуйте вашу точку зору.
- 6) Якщо ви хочете отримати достовірну інформацію про подію, то чи обе
яка була безпосереднім її учасником, чи надасте перевагу постаті, в
років від цієї події? Чи можете Ви назвати переваги та недоліки
наближення до істини? (Запишіть їх у дві колонки.)
- 7) Назва цього підрозділу включає слова «пошук правди». Чи набл
правдивого розуміння події, чи навпаки, віддалилися від неї? Чи мож
аргументи на підтримку вашої позиції?

***Треба відійти від минулого. Кращі історики сконцент
якійсь частині історії та раптом стають застарілим
приналежність до минулого. Вони відчують, що л
нібито відбулися проти них самих. Вплив історичних
частина їхнього досвіду. Вони вивчали історію не для
зрозуміти та навчитися від неї, але для то
переживувати. Ми можемо , вибачати та забути тра
історії, але більшість із нас хоче помститися за істор
минулого. Коли ми заздалегідь усвідомлюємо та прийм
були страшні події, переживаючи їх, ми зможемо
повітря історії, переводячи її від хвороби на вчите
прямуємо до нових можливостей із поглядом на
майбутнє.***

ГОЛОДОМОР 1952-1953 РР.: ДЕ П

Завдання/поради для учнів

Це завдання можна використовувати:

а) для групових вправ:

б) індивідуальних вправ.

- 1) Ознайомтеся з викладеними у наведеній нижче статті трьома поглядами голодомор 1932—1933 рр. в Україні.
- 2) Передайте одним реченням зміст кожної точки зору.
- 3) Підкресліть позицію, яку ви відстоювали б.
- 4) Чому ви обрали саме її? Запишіть п'ять коротких речень, пояснюючи свій вибір. Дотримуйтеся «методу гамбургера» (див. с. 35).

СПАДЩИНА МІЖВОЄННОЇ ДОБИ

Із книги Я. Грицака «Нарис історії України». (К.: Генеза, 2000)

Трагічний досвід «українізації» і «розстріляного відродження» та голоду 1932–1933 років ставить серйозну проблему перед істориками України... Чим був голод 1932–1933 років? Помстою українському селянству за небажання йти в колгоспи, а чи розправою наймасовішою соціальною базою українського руху? Коли українські селяни вмирали від голоду, то чи вмирали вони як «куркулі й підкуркульники», а чи як «націоналісти»?

На всі ці питання не існує однозначних відповідей... Щодо голоду 1932–1933 років існує, принаймні, три інтерпретації. *Перша* (і найдавніша) взагалі заперечує голод, а якщо й визнавала, то лише у дуже обмеженому вигляді, як результат посухи. Мільйони селянських жертв, згідно з цією інтерпретацією, є фальсифікацією. Такої точки зору дотримувалася радянська історіографія майже 70 років існування Радянського Союзу. Її поділяли деякі західні інтелектуали і сприяли її поширенню. Навіть після того як радянський уряд визнав існування голоду 1932–1933 років на Заході з'являлися книжки та статті, які називали український голод «націоналістичним» або стверджували, що голод був викликаний природними умовами і не підстав говорити про зловмисні дії партійного керівництва...

Друга інтерпретація вийшла насамперед із середовища українських емігрантів. Вони не тільки стверджували наявність Голодомору, а й наголошували, що «голод був організований спеціально для України». Однак до їх голосів західні інтелектуали надто прислуховувались, трактуючи відповідні заяви як вияв «українського націоналізму» тощо. Але звинувачення в націоналістичній фальсифікації відома з 1980-х років тезу про спеціально спланований проти українців голод

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ
основного удару в Україну вчені пояснюють тим, що українці як за своєю
через впертий опір радянському режимові стали основною перешкодою
Російської імперії в тоталітарному варіанті. Селяни Росії також
комуністичного режиму. Різниця, однак, полягала в тому, що більшови
встановити свій контроль над Центральною Росією, тимчасом як в Україні ім
разів зазнати поразки та знову завойовувати її територію. Якби Сталіну не
«українізацію» і зламати хребет українському селянству, його контроль на
дуже проблематичним...

Третю інтерпретацію висувають російські пострадянські та деякі зах
визнають факт існування масового голоду і його штучний характер, але в
власне «українського голоду» як націоналістичний міф. Голод, на їхню д
сталінська колективізація, і під час її проведення українські селяни масово п
були українцями, а тому, що були селянами. Голодомор не обмежувався вик
територією; він охоплював всі ті регіони, які були традиційними житницями
та Радянського Союзу...

За даними перепису 1939 р., найбільші втрати серед народжених перед
на територію Київської, Черкаської, Кіровоградської, Дніпропетровської
Ворошиловградської областей. І навпаки, у прикордонних областях
Белгородській, Воронезькій) та приєднаних у 1939 р. областях Західної Бі
України співвідношення між різними віковими групами не перевищує норми.

Завдання/поради

для вчителів/учнів

1. У групах із чотирьох-п'яти осіб підготуйте подібне завдання д
Переяславську угоду 1654 р.
2. Доберіть з історичної літератури навчальний матеріал, який би іл
різних поглядів в оцінці Переяславської угоди (Української Повстан

***Річ конечна: наука історія не має творитися від наперед
ідеологічного, емоційного чи наукового перед завзяття; в
прагнути збагнути факти, відтак, коли факти нові р
установлені раніше висновки, ті висновки належить або
цими новими фактами, або просто відкинути, якщо во
суперечні.***

В. Шев

**СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОГО
МАТЕРІАЛУ**

***Не примушуйте учнів навчатися та не
вдавайтеся до жорстоких покарань, а
спрямовуйте їх до того, чим їхній мозок
задовольняється, щоб ви краще розпізнали
унікальну геніальність кожного з них.***

Платон

КОРОТКИЙ ЗМІСТ РОЗДІЛУ

Психологічний підхід до навчання аналізується на базі найновіших досліджень про сприймання інформації мозком. Висвітлюється теорія «4МАТ» «мультиінтелектуальна теорія» Гарднера. Якщо учні по-різному сприймають інформацію, то по-різному треба до них підходити й застосувати різні методи викладання.

Г

Якби ми всі мріяли грати першу скрипку, у нас ніколи не було б колективу. Тому треба шанувати кожного музиканта та його місце в колективі.

Р. Шуман

Знати, як порадити — це майстерність навчання. Щоб цього досягти, ми маємо вгадати, що цікавитиме учня, маємо вивчити та зрозуміти його душу, як музичний твір.

Г. Ф. Еміл

Кожна людина — це унікальна

Г. Гарднер

j

Кожного учня можна навчити, та він досягне успіху в житті в той самий день і в той самий спосіб.

Доктрина національної освіти передбачає розвиток творчих здібностей та індивідуалізацію їх навчання з урахуванням інтересів і навичок. Беручи це до уваги в умовах постіндустріального суспільства, епоха інформації змушує нас по-новому дивитися на те, як учень навчається і сприймає інформацію, на роль учителя в сучасній школі. Роль учителя значно змінилася, вона зазнаватиме змін і в майбутньому. Сучасній школі потрібні не тільки досконалі фахові знання, а й глибокі практичні вміння з точки зору психології, адже діти по-різному сприймають і осмислюють навчальний матеріал. Прикладами цього можуть бути теорія-система «4 МАТ» та теорія «мультиінтелектуальних засобів навчання» (теорія розсіяної талановитості) Г. Гарднера. Ці етапи побудовані на тому, що всі діти — обдаровані та талановиті, а завдання вчителя полягає в тому, щоб допомогти дитині знайти ту чи іншу грань цієї унікальності та дати їй можливість її реалізувати в навчанні.

Найважливіша зі змін, яку я зауважила,— це те, що ми перестали керувати процесом навчання, а учні навчаються самі.

В. Віале

Завдання/поради для вчителів

- 1) Прочитайте статтю «4 МАТ».
- 2) Віднайдіть у цій схемі себе та доведіть, чому саме там Ваше місце.

На підставі сьогоденних психологічних знань, теорії-системи «4 МАТ» та теорії «мультиінтелектуальних засобів навчання» виявляється, що вчитель має бути готовим до того, що абстрактні ідеї доходять тільки до невеликого кола учнів. Треба залучити всіх до активної участі у своєму навчанні.

А досягти цього можна, змінивши не лише мету, а й спосіб навчання, щоб усі діти сприймають матеріал у той самий спосіб.

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

СИСТЕМА «4 МАТ» БЕРПІС МАККАРТІ

(переробка та переклад в *Teaching & Learning 5 ty*

ВСТУП

Сучасні дослідження в галузі освіти доводять, що традиційне поширенішими лекційним та запитальним методами не підходить більшості який володіє знаннями про всі чотири стилі навчання, може навчати учнів переваги й недоліки. У всіх школах провінції Онтаріо це є головним завданням (*General Store, 1985.*).

Модель, яку пропонує Б. МакКарті, включає найновіші дослідження мозковий розвиток і творчість. Вона інтегрує чотири види розумової діяльності розвивається природним способом від запитання *чому?* до *щоі*, до *які і*, на *як*. Цим способом до роботи залучаються всі чотири види розумової діяльності (ліва та права) мозку.

Теорія пояснює, чому методи навчання підходять одним учням і не підходять кожен навчається у свій спосіб. Існують специфічні особливості навчання, активізації правої чи лівої півкулі мозку. Використання різноманітних методів поліпшити викладання вчителю та навчання учню.

Бе

Як щось почую, то забуду, Як щось побачу, то запам'ятаю, Як щось зроблю практично, то зрозумію

ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМИ «4 МАТ» ДЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ МЕТОДІВ У ШКОЛАХ

Система «4 МАТ» пропонує методи навчання всіх типів учнів. Вона враховує індивідуальних особливостях кожного учня, примушуючи функціонувати в незвичних ситуацій.

нам цікаві результати щодо запровадження змін. Тут ми описуємо методикою системою «4 МАТ» в навчальному процесі та у підготовці кадрів. Ъ

Система «4 МАТ». Загальний огляд

Система «4 МАТ» ґрунтується на двох основних передумовах.

1. Люди мають певні, властиві тільки їм здібності до навчання, які базуються на правій чи лівій півкулі головного мозку.
2. Запровадження і застосування численних навчальних методів, які базуються на здібностях, можуть поліпшити процеси викладання і навчання.

Усі ми відчуваємо, міркуємо, діємо, приділяючи увагу одним аспектам ігноруючи інші. І саме це формує стиль нашого навчання, складну модель індивідуального навчання з часом, зумовлює те, що ми бачимо і як ми бачимо. Відмінності в нашому навчання залежать від багатьох факторів: від того, хто ми є, де ми є, як оцінюємо, на що звертаємо увагу, про що нас запитують і чого від нас очікують.

Сприйняття та обробка інформації

Давид Колб (1976, 1984, 1985), чий дослідження формують теоретичну основу системи «4 МАТ», описав дві основні особливості навчання людей: як вони сприймають та обробляють інформацію. Люди по-різному сприймають реальність. Одні зазвичай сприймають реальність інтуїтивно, інші обмірковують її. Жодна людина не використовує тільки один тип сприйняття, повністю виключаючи інший. Тому кожна людина сприймає і обробляє інформацію найкомфортнішим для себе способом (рис. 1).

Рис. 1. Процес сприймання
Рис. 2. Схема дії процесу

Ті, хто сприймає шляхом відчуття, розглядають себе у сьогоденні, звертаються до фактичного досвіду. Вони заглиблюються в себе, сприймаючи реальність інтуїтивно. Водночас ті, хто мислить згідно з досвідом, звертаються до абстрактних вимірів реальності. Вони аналізують події, які відбуваються, роблять першу оцінку, вони резюмують досвід, доходять до всього логічно.

Ці два типи сприйняття, хоч і зовсім різні, все ж більше доповнюють, ніж виключають. Обидва є однаково цінними і обидва мають свої сильні й слабкі сторони. Найважливішим є те, що кожний, хто навчається, потребує обох типів для глибокого розуміння та аналізу.

Однак сприйняття ще не є навчанням. Другою важливою відмінністю в навчання людей є те, як вони набувають досвід і обробляють інформацію, щоб перейти від поняття до свого світогляду (рис. 2). Деякі люди спочатку спостерігають, і тільки потім обробляють досвід, інші ж спочатку обробляють досвід, а потім спостерігають.

на практиці й лише після того, як перевірять на власному досвіді, обробляють інформацію, потребують зробити це саме так, щоб реалізувати себе в житті. Обидва типи інформації і набуття досвіду є цінними, і кожен з них має свої недоліки й переваги.

Процес обробки триває від усвідомлення необхідності обдумати до прийняття рішення і діяти. Схильні до спостереження потребують вдосконалення здатності розвиваючи сміливість пробувати та експериментувати, а схильні до мислення потребують вдосконалювати свою здатність експериментувати за рахунок вироблення гіпотез, спостерігати і думати.

Чотири основні методи навчання

Коли ці два методи сприйняття та обробки інформації зіставити, то форма складається з чотирьох квадратів. Кінцева структура окреслює *ознаки* чотирьох методів навчання (рис. 3).

		Відчуття		
Д і я л ь н і 1/ т ь	/ Динамічні	Учні з добре \		С п о с т е р ж е н н я
	/ учні	розвиненою \		
	4	1		
	3	2		
	\ Учні з прагма- \ тичним \ мисленням	Аналітичні / учні /		
		Мислення		

Рис. 3. Чотири основні методи навчання

Одні особи більше спостерігають спочатку, інші відразу щось роблять.

Перший тип — учні з добре розвиненою уявою. Такі учні конкретизують інформацію і рефлексивно її обробляють. Вони самі здобувають досвід і сприймають матеріал, вони — мислителі з багатою уявою, як вірять у власні сили, працюють задля гармонії і мають потребу бути зілученими до праці. Вони

Ці учні прагнуть поєднати задоволення від навчання з потребою зрозуміти власний світ.

Другий тип — учні з аналітичним мисленням. Учні другого типу сприймають інформацію і розмірковано її обробляють. Вони винаходять теорії поєднання своїх знань і спостережень. Вони навчаються, обдумуючи навчальні задачі, треба знати, що думають експерти. Вони цінують логічне послідовне мислення, потребують деталей і є ретельними і старанними учнями. їм подобаються традиційні методи навчання, але вони захоплюються і новими ідеями. Часом ці учні сприймають критику інших людей; вони можуть бути байдужими і відлюдкуватими. Прагнучи набуття певної персональної компетенції в якомусь питанні, вони вміло висловлюються і бачать свою цінність. Школа відповідає їхнім нахилам.

Третій тип — учні з прагматичним мисленням. Учні третього типу сприймають інформацію й активно її обробляють. Вони вміло поєднують теоретичні знання з практичними знаннями, підкріплюючи їх щоденними спостереженнями. Учні цього типу прагматичні: вони приймають рішення, лише перевіривши його правильність. Вони не люблять вирішувати проблеми, до кінця і без сторонньої допомоги, вони відкидають невдачі як відповіді. Вони цінують стратегічне мислення, люблять експериментувати, та не люблять пізнати принцип дії речей. Ці учні мають сильну потребу працювати над реальними проблемами, і тому школа їх не задовольняє. Вони хочуть перевірити знання на практиці й негайно.

Четвертий тип — динамічні учні. Динамічні учні конкретно сприймають інформацію й активно її обробляють. Ці учні використовують досвід на практиці, вони люблять численні спроби і помилки. Захоплюючись новим, вони легко адаптуються до змін. Характерною є гнучкість рішень. Учні четвертого типу часто доходять до правильних рішень навіть за відсутності логічної основи. Вони часто ризикують, легко спілкуються з іншими. Ці учні часом мають вигляд людей, які люблять керувати. Вони перебувають у постійному впливі. На їх думку, школа є часто нудною і надто послідовною. Оскільки вони люблять свої проблеми у найрізноманітніші шляхи і переслідують свої інтереси, навіть у школах їх часто розчаровує.

Застосування системи «4 МАТ» для активізації діяльності цілого мозку

Ще більше інформації про переваги системи «4 МАТ» дають наукові дослідження про різноманітних функцій півкуль головного мозку, згідно з якими:

- 1) кожна півкуля мозку обробляє інформацію по-різному;
- 2) обидві півкулі однаково важливі для функціонування всього мозку;
- 3) індивіди покладаються більше на один метод обробки інформації, ніж на інший, особливо коли починають вивчати нове (Боген, 1969, 1975).

Дослідження типово описують **ліву півкулю** головного мозку як послідовну, раціональну і словесну. Сприймання лівою півкулею є систематичним. Аналіз і синтез — основні його напрями. Завдання розв'язуються оглядом частин, і послідовно.

Щоб показати важливість залучення до процесу мислення всього розуму, Камбел (1989) описав, як людський розум формує поняття, поєднуючи нашу природу речей. Наприклад, учні, які створюють теорії, спочатку використовують застосовуючи логічне мислення. Але відкриття, яке завжди передують створенню нової теорії, часто є наслідком нелогічного мислення, що відбувається в конкретної людини.

Реально ми навчаємося усім розумом, нашою інтуїцією, вірою та іншими факторами. Отже, школам слід залучати суб'єктивну думку більш відкритим заохоченням. До процесу навчання повинен бути залучений весь розум.

В. Куртав. **МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ ІСТОРИЇ**, тоді, зазвичай, ми повинні заохочувати розвиток в наших школах, використовувати усі людські розумові можливості.

У кожному з чотирьох квадратів навчальних методів використовується процес, при якому працюють права, ліва півкулі мозку і весь мозок. Схильність лівої півкулі — до активнішої роботи домінанти у другому і третьому — та до роботи правої півкулі, розвиненої у першому і четвертому квадратах. У кожному з квадратів працюють права і ліва півкулі мозку та й весь мозок. Рішення чергувати роботу правої та лівої півкуль мозку через кожні чотири цикли. Якщо всі чотири методи навчання пропонуються учням у циклі, в результаті робота правої і лівої півкуль мозку для сприйняття інформації, і при цьому обидва однаково цінні, то інтеграція дасть змогу учням деякий час почувати себе краще. Того, змусить учня «підтягнутися» до вимог. І через те, що учні потребують усього циклу, повний цикл пізніше стає більш потрібним, ніж будь-який сегмент окремого циклу.

Отже, вчителі можуть застосовувати систему «4 МАТ», щоб поліпшити результати навчання, урізноманітнити їх різними стратегіями в циклі програми навчання (рис. 4). Це дає перевагу чергу, апелює до найбільш зручного методу, але водночас примушує звертатися до менш зручних. Рух навколо цього циклу є природним навчальним процесом. З допомогою розуму і почуттів пізнають, відображають, думають, розвивають, випробовують їх, експериментують. У результаті вони оцінюють і синтезують, вивчили, і будуть застосовувати свої знання для подальшого експерименту. Вони стають розумнішими і використовують досвід для досвіду.

Цикл «4 ПАТ» як змінна система

Система «4 МАТ» є сфокусованою на адаптування до навчальної різноманітності студентів. Вона вигідна для вчителів тим, що надає їм схему проекту діяльності в системному циклі. Але «4 МАТ» має й інше застосування. Вони можуть використати квадрати «4 МАТ», щоб досягти бажаних результатів навчання вчителів (рис. 5).

Під час дослідження середніх характеристик на підставі квадратів циклу навчання вчителів та учнів стають очевидними. Кожний квадрат має різні емоції. Кожна емоція має значення як матеріал, що може бути засвоєний учнями і пов'язаний з їхнім життям. Квадрат вторинної емоції відповідає змісту навчання і важливості передавання інструкцій через інтегрований підхід.

Третій квадрат визначає важливість навчання для учнів у школі й удосконалення трансформації навчання. Четвертий квадрат порушує творчі питання: якість, оригінальність у вивчення нових та унікальних методів.

Разом ці квадрати утворюють цілісний розвинений навчальний цикл, який є суб'єктивного пізнання до пізнання об'єктивного та інтегрованого (Кейган) і може виступати цінною структурою для проектування стратегічного розвитку.

Рис. 5. Цикл «4 МАТ» як змінна система

КВАДРАТ ПЕРШИЙ: зміна у ставленні до навчання. Застосовуючи си підготовці кадрів, ми починаємо з твердження, що вчителі мають добру пра із самих учителів: де вони живуть, хто вони є і як вони вчаться (перебу кращого методу навчання). Із запровадженням концепцій «4 МАТ» у відбуваються зміни в трьох найбільш значущих сферах:

- 1) у їх ставленні до різних видів сприйняття;
- 2) їх відношенні до методу викладання;
- 3) їх почутті відповідальності за навчальний процес учнів.

Коли викладачі беруть для себе за основу «Learning Style Inventory» (К «Hemispheric Mode Indicator for Left & Right Information Processing Prefer 1986), вони починають сприймати різницю між учнями як їх особисту ставлення до методу викладання змінюється: уроки все більше набувають х менше — монологу: відбувається більш інтерактивний взаємний обмін різні просто подання інформації. Викладачі починають розглядати всебічний р позитивний вихід, здатний підвищити продуктивність навчання. Учителі і більшу відповідальність за мотивацію навчального процесу: вони відзнача зростання зацікавленості у своїх учнів. Розвиток першого квадрата спр заохотити учнів до навчання. Крім того, ставлення вчителів до своїх позитивним. Причому завдяки цій зміні зростає їхній професіоналізм.

Учителі починають обговорювати інструкції: шукають найкращих шля нових концепцій, враховуючи роботу правої півкулі, залучають учні проблематичних аспектів циклу, допомагають учням, які зіткнулися вирішенні аспектних питань циклу, пояснюють найкращі (в значенні стр

В. Куркуліч, МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ
Учителі потребують практики, вдаючись до нововведень, і хочуть бачити результати своєї роботи негайно. У цьому їм може допомогти практична стратегія під назвою «4 МАТ». Ця стратегія — форма інтенсивного тренування — є могутнім інструментом системи «4 МАТ». Викладачі формують нові відносини під час колективних зустрічей, де досить результативно обговорюють і критикують ведення занять, тим самим удосконалюючи їх.

КВАДРАТ ДРУГИЙ: зміни в підходах до навчального процесу. Учитель починають переглядати свій підхід до навчального процесу під час тривалого викладання системи «4 МАТ», вони часто висловлюють невдоволення фрагментарним викладанням плану. Написання проекту «4 МАТ» вимагає висвітлення концепції або ключових питань. У пошуках викладачі звертаються до концепцій, що пов'язують кілька концепцій. Цей шлях є досить важким. Багато галузей науки, наприклад біотехніка і нанотехнології, виникли зовсім недавно, і навчальні плани не охоплюють всього можливого матеріалу. Викладач постає перед дилемою. Обравши необхідність поглибити знання, замість того, щоб просто пройти матеріал, він мусить краще зрозуміти його зміст.

Учителі часто потребують допомоги, щоб зрозуміти матеріал на вищому рівні. Підручники, посібники і тести не є концептуальними. Наприклад, викладач міг би обрати одну тему «Дослідження», а потім доповнити і збагатити її знаннями географії та історії (як окремі місця впливають і стають частиною історії людства). Найгостріші економічні проблеми, політичну боротьбу, навіть антропологію людських істот, виходячи з їх потреби постійно шукати і пізнавати. Таке обговорення заохочує учнів знаходити власне пояснення змісту і зв'язків.

Методисти, можливо, й керівники вищого рангу повинні цілісно охопити всі ланки в міру того, як вони просуваються до схематичного сприйняття процесу. Попередньої підготовки за системою «4 МАТ» ми надаємо викладачам можливість вироблення власних задумів і принципів застосування концептів для досягнення успіху в спільній роботі.

КВАДРАТ ТРЕТІЙ: зміни в стратегії з метою удосконалення. Третій квадрат перевіряє обґрунтованість змісту. Ми хочемо, щоб наші учні запитували: «Чи це справджується? Що станеться, якщо програми вивести за межі школи?» Система вимагає від учнів запровадження того, що вони вивчають, у життя, і це перевіряльний, контрольний період є важливим кроком у процесі введення знань. Без практичного застосування теорія втрачає будь-який сенс. Викладачі самі повинні бути творцями, удосконалювати різнобічне мислення, прискорювати процес навчання, неності, висвітлювати найбільш незрозумілі аспекти, боротися з комплексом і бути таким собі особистістю.

Викладачі в проектах «4 МАТ» вчать, як віднайти енергію, що спрямована на навчання, праці, експериментів. Через те, що її джерела перебувають за межами навчальних програм, учителі повинні самі допомогти учням переступити поріг. Того, як учні старанно й охоче беруться за роботу і починають відчувати відносини в навчальному процесі, навчання починає приносити справжню користь. Проект надає допомогу вчителям у їхніх нових ролях інструкторів і тренерів. Учителям потрібно працювати у створенні психологічно комфортного середовища і залученні учнів до неограничених

Щоб вимагати від учнів активної роботи в усіх чотирьох квадратах знаходити і застосовувати технічні прийоми для оцінки квадратів системи «В. Курйлів. МЕТОДИКА В як для оцінювання діяльності лівої і правої півкулі мозку. Використано поширену техніку оцінювання, головну в об'єктивних тестових завданнях (у формі невеликих творів), учителі не завжди вміють ефективно оцінити. Система тестування полягає в тому, що воно не дає змоги викладачам коментувати, зокрема пояснювати висновки, заглиблюватися в ситуацію і ефективніше розв'язувати проблему. Сучасні методи оцінювання є недостатніми для різноманітного розв'язання цих проблем. Педагоги повинні поставити перед собою завдання вступити в дискусію з колегами, щоб створити пріоритети, які базуються на суб'єктивних судженнях. Система оцінювання мають включати перший, третій і четвертий квадрати, а також праву півкулі мозку.

Основою системи оцінювання повинна стати самооцінка учнів. Потрібно навчити педагогам навчити учнів працювати індивідуально, творчо і на високому рівні. Це повинно стати для учнів необхідністю. У четвертому квадраті учнів спрямовують на розв'язання проблеми. Відповідальність за навчання переходить від учителів (перший і другий квадрати) до учнів (третій і четвертий квадрати). У третьому і четвертому квадратах учні працюють, поки їхні можливості не розкриються максимально. Суть четвертого квадрата — це частина циклу, виявляється, коли учні знаходять власні творчі шляхи до вирішення проблеми, чого вони вже навчилися в житті й у суспільстві.

г* Стиль навчання визначає стиль викладання, а той, у свою чергу, визначає програму навчання, відповідно створюючи певні проблеми в процесі оцінювання.

Процес «4 МАТ» як система

Жодних змін не станеться, якщо адміністрація та завучі навчально-виховного закладу сприймуть системний підхід як необхідну складову частину навчального процесу. Пояснення цього у кожному квадраті циклу «4 МАТ» виокремлюємо першою мислючою людиною (учителем, учнем) (рис. 6).

Коли теорія «4 МАТ» застосовується для планування системного навчання, перший квадрат відповідає запитанню «чому?», другий квадрат — запитанню «що?», третій — «як?» і четвертий квадрат — «якби». Кожне запитання адресується директору, завучу, вчителю, учню, обов'язки яких змінюються залежно від відповіді, якої вимагає це запитання.

У першому квадраті обов'язком директора є визначитися зі своїм баченням школи в навчальному процесі, роль учителя полягає в поєднанні значення навчання з навчанням, а обов'язком учнів є висловити це значення в розмові один з одним. Виникає діалог щодо змісту навчання, пов'язаний з їхнім життям.

<p>В Директор-педагог</p> <ul style="list-style-type: none"> Створює умови для співпраці, з'ясовує можливості. <p>Л · Допомагає вчитися на помилках. а <i>L.f.</i> · Підтримує в починаннях. °</p> <ul style="list-style-type: none"> Стає на захист добрих справ/почи- £ нань. § Узгоджує оцінки. d Сприяє поширенню систем, <ul style="list-style-type: none"> Фіксує результати, які стануть провісниками нових стратегічних напрямів. 	Директор	<p>Директор як основний</p> <ul style="list-style-type: none"> Визначає мету школи, Пробуджує ентузіазм, <i>Л</i> захоплен <ul style="list-style-type: none"> Удосконалює роботу, заохочує згуртовуючи людей. Заохочує, створюючи курс на формулюючи його значення.
<p>Учитель · Спостереігає за самовідкриттям учнів. мічник · Влаштує кооперацію учнів. <i>Q</i> у творчих · Розвиває різноманітні форми § пошуках навчання. £</p> <ul style="list-style-type: none"> Критикує. т Заохочує самобутність учня. <ul style="list-style-type: none"> Підтримує диференційоване навчання. <p>Учень як · Використовує нові способи ^ новатор навчання.</p> <p>КВАДРАТ 4: «Якби...»</p> <ul style="list-style-type: none"> Максимальне вираження індивідуальності. Заохочення розвитку індивідуальних здібностей. Пізнання нового (відкриття) разом, усім шкільним колективом 	Учень Учитель	<p>Учитель як основний</p> <ul style="list-style-type: none"> Допомагає налагоджувати зв'язки вивчається, і життям учнів. Спирається на індивідуальні особливості навчального процесі. Заохочує індивідуальності до обміну думками. <p>Учень як т</p> <ul style="list-style-type: none"> Пов'язує особисте життя і предмет навчання. <p>КВАДРАТ 1: «Чому?»</p> <ul style="list-style-type: none"> Споглядання є критичним. Велика потреба в нових ідеях
<p>КВАДРАТ 3: «Як це діє?»</p> <ul style="list-style-type: none"> Ідеї не є моїми і я повинен їх не тільки прочитати, а й опрацювати. Дії живлять думку. Здібності треба тренувати (розвивати). <p>Учень як · Попрактикується і вдосконалюється користуючись знаннями і вміннями</p> <p>Учитель · Спрямовує і допомагає у розвитку основних умінь. <i>Δ</i> стерігач · Заохочує учнів до пізнання <i>g</i> і тренування формування вивченого матеріалу. <i>T</i> "Ч" · Заохочує учнів використовувати вивчений матеріал.</p>	Учитель Учень	<p>КВАДРАТ 2 «Що?»</p> <ul style="list-style-type: none"> Зміст мусить бути виразним і повноцінним, залучаючи роботу всього мозку. Навчання має бути зрозумілим і цікавим у всіх частинах. <p>Учень як т</p> <ul style="list-style-type: none"> Розуміє на абстрактному рівні. <p>Учитель як керівник</p> <ul style="list-style-type: none"> Розподіляє знання у формі конспектів, базі зразків, поданих у логічному зв'язку. Виявляє зв'язки між частинами матеріалу.
<p>Директор як помічник у передаванні досвіду</p> <ul style="list-style-type: none"> Заохочує до використання різних методів навчання. <i>g</i> Вимагає розумного розпорядження часом, коштами і матеріалами. <i>a></i> Створює умови для проведення тестів ° і експериментів. *3 	Директор	<p>Директор як навчальний</p> <ul style="list-style-type: none"> Узгоджує навчання з навчальною програмою. Стежить за схематизацією і зв'язками між предметами курсу. Постійно дотримується ідеї процесу навчання, двох паралельних цілей.

У другому квадраті директор виступає координатором, який спрямовує виконання згідно з планом. Учителі беруть на себе обов'язки керівників, які спеціалізуються на певних предметах, а учні повинні зрозуміти цей предмет.

У третьому квадраті учень повинен використовувати навички самостійного вивчення предмету. Учитель стає інструктором, а директор, заохочуючи використання різноманітних методів навчання, матеріально забезпечує навчальний процес.

І нарешті, **в четвертому квадраті** учень стає новатором, учитель організує пошук, а директор створює умови для розробок, координації оцінок, зв'язування та взаємопроникнення наукових систем.

Докладаючи дедалі більших зусиль, за останні кілька років я переконався, що системно спрямовувати наші задуми і обмірковувати плани. У навчальному процесі зрозуміти співвідношення частини і цілого та планувати навчання відповідно до виконання інструкцій вже недостатньо. Методи навчання зумовлюють мету, на якій базується навчальна програма, що супроводжується невизначеністю планування й розподілі навчального процесу постає проблема *вільного часу* та *вільного дження* такого взаєморозуміння і роботи вчителів та учнів, щоб вони були повністю зосереджені навколо одного питання: «яка мета?». Чого ми хочемо: щоб учні мали різноманітних знань складним шляхом пізнання чи задовольнялися глибокими знаннями? **Сучасне суспільство вимагає демонстрації знань, умінь та інтелектуального застосування.**

Я продовжую обмірковувати ці питання і пізнаю на досвіді складнісності навчання. Мені стає зрозуміло, що системний підхід є життєвим. І мене все більше цікавлять питання, на які мають готові відповіді на всі запитання.

Діти повинні не тільки отримувати готові знання. Дай їм можливість самим досліджувати та аналізувати, практично працювати з ними, вправляючись, вони охочіше вчитимуться.

проф. Трейсі (Торонто) 189

- ~~ВИШУКУЄ НОВЕ~~
- В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ
- використовує знання,
- школа йому нудна і надто послідовна,
- часто розчарований школою.

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ — помічник.

Учитель як помічник у винахідливих/творчих завданнях:

- заохочує до різних форм навчання,
- відзначає оригінальність підходу учня,
- підкреслює унікальність учня,
- заохочує до набуття певних навичок, щоб всебічно розвинути потенціал учня.

3. ЛОГІЧНИЙ УЧЕНЬ, УЧЕНЬ ІЗ ПРАГМАТИЧНИМ МИСЛЕННЯМ (запитує: *діє?*):

- застосовує знання і вміння,
- сприймає інформацію абстрактно й активно засвоює,
- доповнює теорію практикою,
- оцінює послідовне мислення,
- легко здобуває вміння (навички),
- хоче знати, як знання може йому придатися,
- не сприймає ідеї через читання, має перевірити їх практикою,
- дія спонукає думку,
- повинен вправлятися в уміннях (навичках).

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ — спонсор і тренер.

Учитель:

- провадить і допомагає у виробленні загальних умінь,
- приваблює учнів, щоб ознайомилися і засвоїли матеріал,
- застосовує різні підходи до навчання, завдяки чому учні особисто випробувати матеріал на практиці.

2. АНАЛІТИЧНИЙ УЧЕНЬ (запитує: *що?*):

- сприймає інформацію абстрактно і застосовує розсудливо,
- учиться, коли обмірковує ідеї,
- хоче знати, що думають учені,
- цінує поступовий підхід до навчання,
- захоплений ідеями — цікавиться навчанням,
- школа його влаштовує,
- **знання/матеріал має бути важливим і може бути представлений із застосованим підходом до кожного з квадратів,**
- **знає, що навчання треба зрозуміти в різних формах,**
- **розуміє загальні концепти (поняття).**

- ~~намагається співпрацювати з іншими і має особисто брати участь у навчанні~~
В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ
- звертає увагу на значення і ясність матеріалу,
- бачить школу як *відірвану і відчужену від особистих* потреб,
- пов'язує особисте життя зі знанням,
- доходить висновків і має уявлення про матеріал,
- прагне нового знання.

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ — пов'язує і пояснює значення матеріалу

Учитель:

- завзятий, захоплений і надійний,
- допомагає виявити зв'язки між знанням і життям учнів,
- підкреслює індивідуальність учнів і виступає помічником у навчанні

Учитель, який недостатньо чи й зовсім не враховує індивідуальностей у класі, є особою, якій байдуже про успіхи учнів.

В. Вард

ПІДСУМКИ ЗАСТОСУВАННЯ СПСТЕМ

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

- * Ми по-різному сприймаємо речі, обробляємо, відтворюємо і класифікуємо.
- * Одні відчують глибоко, а інші осмислюють. Чутливі відчують через сприйняття, а ті, що осмислюють, підходять до всього логічно. Обидва підходи бажано і необхідно застосовувати обидва і виробляти вміння це робити. Треба ставитися критично.
- * Люди сприймають, засвоюють і застосовують знання по-різному. Одні вивчають ситуацію, а потім самі пробують з'ясувати суть проблеми, інші замислюючись довго, починають щось робити, бо хочуть відразу випробувати на собі, засвоїти нові обставини (знання).
- Кожний спосіб має свої переваги і недоліки.
- » Більшість осіб знайдуть себе не лише в одному квадраті.
- Індивідуальний спосіб навчання залежить від генетики і рівня розвитку особистості.
- * Навчання має бути пристосоване до індивідуальних потреб різних учнів.
- Учні ставляться з повагою (толерантністю) до індивідуальних відмінностей інших осіб.
- # Це вимагає від учителя різних підходів у навчанні. Він повинен дати кожній особі можливість сприйняти матеріал у свій спосіб.
- Це вимагає від учнів ознайомлення з різними способами навчання, щоб вони могли вибрати свій і виробити різні вміння.
- Спосіб навчання прогресує від здібностей учня, а не від його слабкостей.

Переконавшись, що не всі вчаться в однаковий спосіб, учитель повинен застосовувати різні підходи до навчання з метою:

- & дати кожному можливість бути успішним учнем,
- & зацікавити матеріалом,
виробити зацікавлення і бажання до навчання в кожній дитині.

Застосування різноманітних підходів навчить учнів:

- 1) любити вчитися,
- 2) цікавитися,
- 3) виявляти свої здібності,
- 4) бути самовпевненими,
- 5) бути самостійними,
- 6) вишукувати необхідні матеріали і знаходити відповіді на будь-які запитання,
- 7) підтримувати один одного,
- 8) застосовувати різні способи до пошуку відповіді й вирішення проблеми,
- 9) бути гнучкими,
- 10) вирішувати справи гуманно й справедливо.

<p><i>Динамічному учню</i></p> <p><i>подобається:</i></p> <p>інтегрований підхід до навчання, відкриті запитання (заняття), гнучкі вимоги, проекти, в яких він сам себе пізнає через працю;</p> <p><i>не подобається:</i></p> <p>завдання у наказовій формі, яка не дозволяє робити вибір, постійне повторення матеріалу, обдумування, пасивне навчання.</p>	<p><i>Винахідливому учню</i></p> <p><i>подобається:</i></p> <p>групові завдання, групове оцінювання, неточні оцінки, самооцінювання, спостереження без перешкоди час на обдумування зробленого;</p> <p><i>не подобається:</i></p> <p>тести з обмеженим часом, працювати з комп'ютером, дебати, звичайне завдання.</p>
<p><i>Прагматичному учню</i></p> <p><i>подобається:</i></p> <p>прогулянки, праця в лабораторії, ручні вправи, рухатися і працювати з конкретними матеріалами, оцінювання вмінь і навичок, практичне застосування вивченого;</p> <p><i>не подобається:</i></p> <p>вивчати матеріал напам'ять, письмові завдання, групова робота, оцінювання з іншими учнями з виявленням почуттів, не хоче, щоб давалися відповіді, сам досягне того, що треба.</p>	<p><i>Аналітичному учню</i></p> <p><i>подобається:</i></p> <p>відгук на тести і завдання, письмові тести, писати есе, тести, які вимагають вибору концепції та ідеї, збирання інформації;</p> <p><i>не подобається:</i></p> <p>грати роль, тільки довідатися, зарахована робота чи ні, — він хоче точні балів, суб'єктивне тестування, групове оцінювання.</p>

4 1

3 2

МУЛЬТИІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ЗАСОБИ СПРИЯЮТЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІСТІ

(Теорія розсіяної таї

Ще одна теорія, яка заслуговує на увагу, — теорія «мультиінтелектуальності» Гаварда Гарднера, яку він запровадив у 1980-х роках. Гарднер зауважив, що уваги звертає на традиційні форми інтелектуальності, а саме на логіку та мовно-літературні здібності, значно менше — на інші види інтелектуальності, такі як музикальність, зорювання, просторове мислення.

Досвід доводить, що мультиінтелектуальність виникає в самому процесі навчання, коли музикальні та кінетичні здібності виявляються незалежно одна від одної.

С

Кожна людина — це унікальна комбінація інтелектуальних здібностей.

Гарднер теж звертає увагу на необхідність зв'язку між тим, що викладається в класі, і тим, що відбувається в реальному житті. Мультиінтелектуальність змінює те, який ми викладаємо предмети й оцінюємо учнів. Це треба робити не тільки через усні іспити, а й через демонстрацію учнями талантів і знань, через перегляд відео, презентацій, представлення.

У своєму дослідженні «Межі міркувань» (*Frames of Mind, 1985*) Г. Гарднер запропонував революційну теорію, яка заперечує концепцію існування єдиного зафіксованого рівня інтелектуальності.

Інтелектуальність — це можливість людини вирішувати проблеми, які вимагають творчості, і здатність зробити щось, що цінується в тому чи іншому суспільстві.

Теза про те, що кожна людина народжується з певним інтелектом та здатністю до розвитку, інтелект можна виміряти виробленими іспитами, суперечить теорії мультиінтелектуальності, згідно з якою всі люди мають декілька, а не один вид інтелектуальностей. У кожній особі домінують різні види, бо існують різні види розвитку. Тому не можна поводитися однаково з усіма учнями, наприклад, вивчення мовнолітературного напрямку, це занадто просто. Більшість людей мислять не в такий спосіб.

Як можна підсилити мультиінтелектуальні засоби? Учителі повинні дозволити учням використовувати комбінації розумових здібностей, щоб досягти успіху в навчанні та практикувати кожний вид. Усі учні повинні вивчити певний матеріал, але не обов'язково одним і тим же способом.

Кожну тему можна викладати різними методами, щоб кожен учень зацікавився. Бажано, щоб учителі визначили і свій власний профіль/вид інтелектуальності та особливості й переваги свого сприйняття. Це потрібно, щоб краще пізнати

ТИПИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОСТІ (ЗА Г. ГАРДНЕРОМ)

Мовна інтелектуальність — це можливість застосовувати мову, рідною для того щоб порозумітися з іншими. До цього типу належать не тільки письменники, а й оратори, адвокати, будь-яка людина, яка багато говорить. Це мовна інтелектуальність.

Люди з високо розвинутою **логіко-математичною інтелектуальністю** можуть сприймати і пояснювати усе, що відбувається, з математичною точністю використовують числа, міру. До цього типу належать математики, економісти.

Уявно-зорова інтелектуальність характерна для моряка, льотчика, скульптора, які створюють світ поперечних перерізів. Уявно-зорова інтелектуальність надається для різних видів мистецтва та науки. Якщо людина себе знаходить легше стати художником, скульптором або архітектором, ніж музикантом чи математиком. Так само деякі науки, наприклад анатомія, підкреслюють уявно-зорову інтелектуальність.

Фізично-кінетична інтелектуальність дає людині можливість виконувати своїм тілом або його частини чи окремі органи — руки, пальці, щоб вирішити задачу, зробити або щось демонструвати. Найкращими прикладами людей цього типу є танцюристи.

^s **Музикальна інтелектуальність** дає можливість думати по-музично, зрозуміти зразки, розпізнати і запам'ятати їх, щоб пізніше використовувати. Люди з високою музикальною інтелектуальністю не тільки легко запам'ятовують мелодії, — вони виходять з голови. Деякі можуть стверджувати, що це талант, а не інтелектуальність. Моцарт був не тільки музикантом, а й дуже здібною людиною.

Комунікабельність — це теж інтелектуальність, або хист, який допомагає зрозуміти і пізнати інших людей. Це те, що потрібно нам усім, особливі для продавців, політиків. Той, хто працює з людьми, повинен використовувати цю інтелектуальність.

Внутрішній розвиток інтелектуальності — це самопізнання: хто ми, що ми хочемо зробити, як до чогось повинні ставитися, що оминати і чого притягують люди, в яких розвинений саме цей вид інтелектуальності, бо вони знають, що роблять, і рідко помиляються. Вони теж знають, куди звернутися за допомогою.

Окрім семи головних типів інтелектуальності, слід виокремити один додатковий — натуралістична інтелектуальність.

* **Натуралістична інтелектуальність** означає здатність людини помічати особливості живих істот (рослин, тварин), спостерігати ознаки явищ природи. Ці вміння були дуже корисними для людини в минулому — для мисливців, хліборобів, вони залишаються визначальними для ботаніка та кухаря. У наш час споживання ці риси дуже важливі при виборі машини, взуття, макіяжу чи одягу, товарів. Розпізнавання за аналогою гією, що поширене в деяких науках, пов'язане з натуралістичною інтелектуальністю.

Цю теорію не можна збагнути відразу. Вона вимагає багато часу, її ідеї більш радикальні, ніж може здаватися. Цю теорію не можна швидко реалізувати. Тільки

Мультиінтелектуальна теорія — це відкриття, вироблення підходу до навчання, який би допоміг учням пристосовуватись до постійних змін у житті.

ПІДСУМКИ (цитати з «Educational Leadership»)

& Традиційний підхід до освіти ґрунтується виключно на мовній та логічно-математичній інтелектуальності.

Підхід до навчання, в якому береться до уваги мультиінтелектуальність, поважає відмінності у здібностях до навчання різних учнів.

Ми навчилися, що коли учні беруть участь у виборі форм навчання, більш завзятыми, задоволеними і досягають більших успіхів.

Стилі навчання кожної особи не є сталими протягом усього життя і виробляються і змінюються з ростом та набуттям знань.

Теорія мультиінтелектуальності не містить відповідей на всі проблеми процесу навчання. Але вчителі, які осмислено використовують цю теорію для досягнення своєї ширшої навчальної мети, переконуються, що вони можуть створити школу високої майстерності (Г. Гарднер).

Школа важлива, але тільки тоді, коли вона дає дитині можливість набутими знаннями після її закінчення.

Якщо метою навчання є тільки отримання високих оцінок, то мультиінтелектуальності мало чим зможе допомогти.

Поради, як використовувати питальник

Цей питальник — технологія, яка дає можливість учителям краще пізнати себе і своїх учнів, їхні здібності та обмеження. Учитель може довідатися, який його особистий стиль і на його методи викладання на уроках. Інформація про стиль навчання дуже корисна для кожної людини взагалі. Така інформація дасть нагоду зрозуміти, над чим треба далі працювати, щоб покращити свої знання і стати кращим учителем. Також цей питальник можна використовувати під час роботи зі старшими учнями, з метою самопізнання для них самих і своїх намірів у навчанні. Кожна людина може довідатися, чому саме так їй

повинна розвивати всі види інтелектуальностей.
В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

Завдання/ поради для вчителів/учнів

- 1) Заповніть питальник, позначаючи тільки ті твердження в кожному з видів інтелектуальності, які вам відповідають.
- 2) Підрахуйте, скільки тверджень ви позначили у кожному з видів інтелектуальності.
- 3) Запишіть бали та вид інтелектуальності по порядку, від найвищого до найнижчого.
- 4) Підкресліть ваші три найвищі види інтелектуальності.
- 5) Вирахуйте найвищі три види.
- 6) Які у Вас найслабший і найсильніший вид інтелектуальності?
- 7) Чи результати відповідають дійсності? Поясніть.

На осмислення вчителів

- 1) Як ви можете використати цей питальник з учнями?
- 2) Чи це знання допоможе вам в учительській праці? Поясніть.
- 3) Чи знання про свої здібності та обмеження корисне для учня? Поясніть.

МУЛЬТИІНТЕЛЕКТУАЛЬНІСТЬ

Зробіть позначки напроти тих тверджень, які, на вашу думку, характерні для вас (стосуються) вас.

1. МОВНА/ЛІНГВІСТИЧНА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІСТЬ

- _____ книжки для мене дуже важливі;
- _____ формую поняття слова в голові, не потребуючи читання, розмов, записів;
- _____ краще сприймаю інформацію, слухаючи радіо, магнітофонні записи, переглядаючи телевізор або кіно;
- _____ мені подобаються мовні ігри;
- _____ люблю захоплюватися скоромовками, віршами;
- _____ люди часто мене просять пояснити слова, які я вживаю;
- _____ мені легше вивчати мову, літературу, історію, ніж математику чи хімію;

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

_____ мені подобаються ігри, які вимагають логічного мислення;
_____ часто використовую запитання «якби» для пошуку відповіді;
_____ дотримуюсь послідовності, регулярності та логіки;
_____ мене цікавлять нові досягнення в науці;
_____ вірю, що існує логічне пояснення майже всіх явищ у житті;
_____ часто міркую абстрактними категоріями;
_____ люблю знаходити недоліки в тому, про що люди говорять удома і на роботі;
_____ краще почуваюся, коли все зважено, проаналізовано і розташовано в місці.

3. ЗОРОВА/УЯВНА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІСТЬ

_____ часто бачу виразні картини із заплученими очима;
_____ надто сильне сприйняття кольорів;
_____ часто фотографую те, що бачу довкола себе;
_____ люблю складанки та зорові ігри;
_____ у мене жваві, цікаві сни;
_____ легко орієнтуюся в незнайомій місцевості;
_____ люблю малювати;
_____ геометрія мені подобається більше, ніж алгебра;
_____ легко створюю в уяві «вид зверху»;
_____ люблю розглядати матеріал з ілюстраціями.

Перекладено та передруковано з дозволу: Armstrong T. *7 Kinds of Smart*. (New York: Dutton Signet, 1993)

4. ФІЗИЧНА/КІНЕТИЧНА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІСТЬ

_____ регулярно займаюся хоча б одним із видів спорту;
_____ мені важко сконцентрувати увагу, сидячи довго;
_____ люблю працювати руками — шити, плести, майструвати;
_____ нові ідеї спадають мені на думку під час прогулянки, коли бігаю або займаюся спортом;
_____ у вільний час люблю бувати на свіжому повітрі;
_____ треба доторкнутися, щоб вивчити;
_____ люблю випробувати нові незвичні, навіть небезпечні методи і речі;
_____ добре скоординований;
_____ щоб засвоїти нові вміння, маю їх випробувати, а не тільки перечитати побачити на екрані,

5. МУЗИКАЛЬНА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІСТЬ

_____ у мене гарний голос;
_____ можу відразу зауважити, коли хтось співає або грає неправильно (тобто фальшує);

— часто наспівую, коли працюю або вивчаю щось нове.

6. КОМУНІКАБЕЛЬНІСТЬ

— до мене часто звертаються за порадами на роботі або вдома;
— мені більше подобаються групові заняття спортом, ніж індивідуальні;

— коли в мене виникає проблема, обговорюю її з іншими, перш ніж вирішу, що самій/самому робити;

— у мене, принаймні, троє близьких знайомих;

— мені більше подобається грати в карти з іншими, ніж самому д

— мені подобається ділитися з іншими своїми знаннями, думками

— я — провідник/лідер;

— мені приємно бути серед людей;

— люблю працювати, залучатися до роботи громади і церкви;

— волію піти на велелюдну вечірку, ніж залишитися самому вдома

7. ВНУТРІШНІЙ РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОСТІ

— часто на самоті обдумую важливі життєві проблеми;

— брав (брала) участь у семінарах із самопізнання;

Перекладено та передруковано з дозволу: Armstrong T. *7 Kinds of Smart*. (New York: Dutton Sig

у мене погляди, які відрізняють мене від інших людей;

поразку сприймаю позитивно і роблю висновки;

у мене зацікавлення, про яке ніхто не знає;

у мене важливі плани на майбутнє, які я часто обмірковую

реалістично оцінюю свої досягнення і недоліки;

волію провести час відпочинку сам у хатині в лісі, ніж на к

серед людей;

думаю, що я самостійна людина і в мене є сила волі; пишу

внутрішнє життя і переживання; працюю сам для себе або

зробити.

Перекладено та передруковано з дозволу: Armstrong T. *7 Kinds of Smart*. (New York: Dutton

Завдання/'поради на завершення для вчителів

1) У групах виберіть один урок із теми, яку ви викладаєте.

2) У цей урок включіть три види інтелектуальностей, згідно з теорією «му
тиінтелектуальностей».

3) Укажіть, які три види інтелектуальностей ви використали на цьому уро

*і вчителів є знищення всіх перешкод, які не дозволяють
щоб ці скарби виявилися, прославлялися та вироблялися*
Т. Армстронг

Застосування мультіінтелектуальних засобів на уроках історії

В. Курішів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

Мовний/лінгвістичний

зіграй у гру «Хто я є»,
проведи дебати про важливі події
і наслідки минулого,
визнач історичні події,
переглянь поезії, написані в різні
історичні епохи,
використовуй анекдоти на історичну

Логічний/математичний

тематику
наведи приклади повторення
подій,
порівняй різні періоди історії
хронологічному порядку
спробуй передбачити наслідки
на основі історичних знань

Фізичний/кінетичний

уяви, **Зоровий/уявний** що ведеш
розмову з історичною особою,
заповни схеми і побудуй графіки історичних подій,
уяви, як жилося в іншому періоді історії,
намалюй історичну сцену, уяви та опиши подальші події.

зіграй у класі п'єсу,
покажи важливу подію з допомогою
з моделлю дану історичну подію
(костюми, їжа...),
вгадай — хто, коли?
навчись виконувати танець
історичного періоду.

Музикальний

- проаналізуй різні епохи через музичні твори,
- реп — опиши важливі події в сучасній пісні,
- заграй на музичному інструменті,
- переглянь фільм, у якому відображені різні епохи.

Внутрішній

запиши в щоденник свої мрії про
вплив історії на життя, дай відповідь на питання:
історичної події, кого з історичних осіб
хочеш наслідувати?
напиши есе на тему «Поміркуй, чому історія
які я не повторюю», укажи, які фактори
можуть дати історичні особливості

Комунікабельний

- у перехресних групах аналізуй події (jigsaw),
- зіграй роль (розмова з історичною особою),
- трансформуйся в іншу епоху. Що ти відчуваєш?

КЛЮЧОВІ МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИКА ЗАЛЕЖНО ВІД МУЛЬТИІНТЕЛЕК ЗД

Мовна/лінгвістична інтелектуальність:

- виклад-лекція,
- цілий клас і малі групи,
- книги,
- підручники,
- вправи,
- мозковий штурм,
- письмові вправи,
- ігри зі словами,
- виступ учня,
- усні розповіді, касети,
- ведення щоденника,
- колективне читання,
- самостійне читання,
- читання класові,
- прослуховування своїх записів,
- друкування своєї роботи.

Логічна/математична інтелектуальність:

- математичні вправи на дошці,
- досвід знань,
- демонстрації,
- вправи для вирішення питання,
- класифікація,
- вироблення кодексів,
- вправи,
- наукове мислення,
- складанки та ігри.

Зорова/уявна інтелектуальність:

- схеми, графіки, рисунки, карти,
- зорове відображення,
- фотографії,
- відео, кіно, слайди/прозірки,
- зорові складанки,
- глибинні проекти,
- робота з комп'ютером,
- телескопи, мікроскопи, бінокули,
- використання кольорів,
- мистецтво,
- фантастика,
- творчі задуми,
- малювання, картини,
- зорові вправи.

Фізична/кінетична інтелектуальність:

- творчі фізичні вправи,
- прогулянки,
- представлення/демонстрація,
- театр у класі,
- змагання і колективні ігри,
- вправи на розслаблення,
- ручна праця,
- куховарство, городництво,
- рухливі ігри,
- розвиток жестикуляції.
- пісні, вірші,
- музика в житті людини,
- переміщення сторінок

Комунікабельність:

угруповання,

- розв'язання конфліктів,
- учні навчають інших учнів,
- ігри,
- вплив на виховання учня різними генераціями,

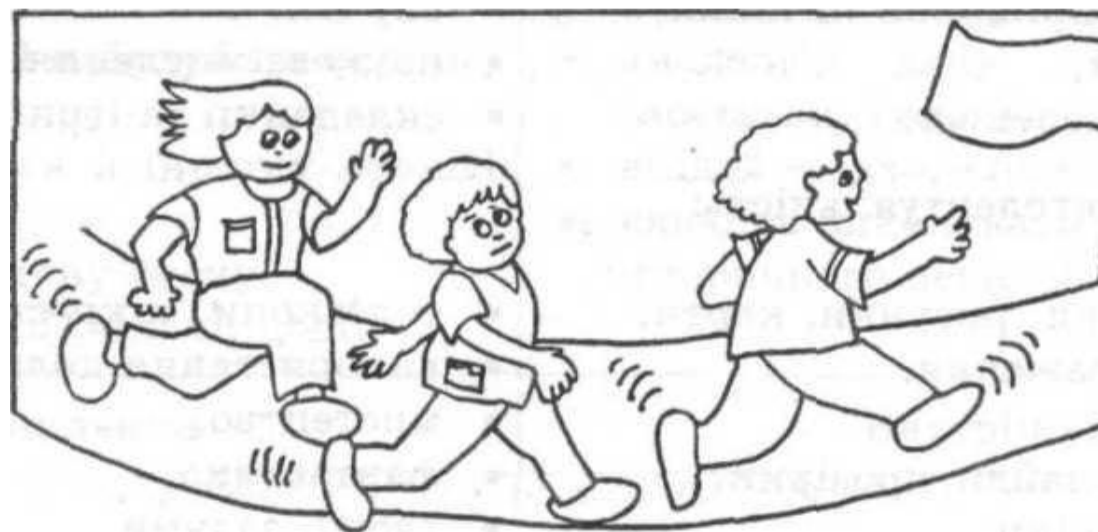
• кооперативні

- мозковий штурм,
- викладання учням,
- громадська діяльність,
- перевірка на практиці,
- академічні клуби,
- молодіжні зібрання.

Внутрішній розвиток інтелектуальності:

- самостійна робота,
- самоосвіта,
- щоденник,
- місце для індивідуальної роботи,
- можливість ознайомлення з духовною літературою,
- вправи на вироблення впевненості у собі,

- зосередження на зробленому
- куточки для різних індивідуальних зацікавлень людей,
- персональні зв'язки,
- вибір домашнього завдання
- вироблення мети.

Необхідно зрозуміти та інкорпорувати різні інтелектуальні засоби та різні комбінації інтелектуальності. Всі ми такі різні через те, що в нас різні комбінації інтелектуальності.

РОЗДІЛ 4

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

РІЗНОМАНІТНІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ

Найкращий учитель є одним із небагатьох, хто радить, замість того, щоб наказувати і залякує

КОРОТКШ ЗМІСТ РОЗДІЛУ

У розділі розглядаються роль учителя, хідні йому навички, а також простежується ролі вчителя від «приборкувача» до «садів який «плекає» в учневі особистість. Відмови від керованих учителем» уроків, переходу творчого процесу, в якому учень є центром у активно бере участь у навчанні. Аналізуються форми навчання.

Г

Справжньому учителю потрібні: освіта професора університету, організаторські здібності фінансиста, скромність диякона, кмітливість хамелеона, надія на майбутнє оптиміста, хоробрість героя, мудрість змилагідність матері, терпеливість Йова, Боже благословення та наполегливість діяв

ЯКИЙ УЧЕНЬ У НАС УЛЮБЛЕНИЙ?

Завдання/поради 1

1. Коли б вам довелося написати здібному учневі лист-рекомендацію, які з його якостей ви б виокремили? Виберіть дві або три.
2. У групі поділіться відповідно до обраних якостей.
3. Спільно виберіть три-п'ять якостей на групу, які найкраще описують здібного учня. Ці якості повинні бути загальними й таким чином допоможуть йому в житті.
4. Подумайте, що ви хочете, щоб ваші учні перейняли від вас?
5. Чи є розбіжності у групі? У класі? Які? Чому так або чому ні?
6. Сформулюйте висновки.

Подумайте, якою є мета обговорення цих якостей?

Завдання/поради 2

1. Яким повинен бути вчитель, щоб ви могли бути такими ж?
2. Чого ви хочете, щоб ваші учні досягли? Що хочете, щоб згадували про вас? Обговоріть свої відповіді з колегами.
3. Обговоріть свої відповіді з колегами.

УЧИТІ

'Завдання/поради 3

У вчителя певні природні здібності, які дозволяють іншим розкрити свій потенціал. На ваш погляд, три найважливіші риси повинні бути притаманними вчителю? Подумайте про їх вплив на життя інших людей.

- Використовуючи метод роботи у групах, дайте відповіді на такі запитання:
- Чому вважаєте важливими обрані Вами риси?
 - Чому Ви обрали саме їх? (5 хв)

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

Завдання/поради 4

Прочитайте статтю про вчителя, вміщену на с. 95—96. Які бажані характеристики учителя висвітлюються в ній? Чи є розбіжність між позиціями учнів і вчителів? Які риси назвали б ви?

ПРОФЕСІЙНИЙ УЧИТЕЛЬ

- 1) прагне поглибити свої знання;
- 2) готовий брати участь у змінах;
- 3) сприйнятливий до різних точок зору;
- 4) інтелігентний та обізнаний;
- 5) *готовий* відкинути неефективні *методи навчання*;
- 6) не боїться підтримати нові виклики, навіть тоді, коли це вимагає докласти зусиль, якщо немає впевненості в позитивному результаті;
- 7) відкритість: готовий співпрацювати з учнем та надавати йому в разі потреби індивідуальну допомогу;
- 8) людяність: у будь-яких ситуаціях поважає особисту гідність учня.

Щоб заохотити всіх учнів до навчання, потрібні РІЗНІ ПІДХОДИ ДО вивчення ІСТОРІЇ

Пам'ятайте, що в школі учень повинен:

- 1) виробити вміння;
- 2) навчитися самостійно вчитися;
- 3) здобути певні необхідні знання;
- 4) почуватися певним у своїх силах.

Найкращий доказ успіху вчителя — це коли він може відповісти на запитання: «Учні працюють, наче мене тут немає».

М. Монтані

Викладачам слово дано не для того, щоб приспати своїх учнів, а щоб збуджувати чужу.

В. Ключевскі

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

ставлення до навчання, до пізнавальної діяльності. Вся шкільна праця з захоплення учнів визначається тим, який учитель викладає предмет.

Учитель формує не тільки ставлення до навчання, а й відповідні духовно-моральні принципи соціальної поведінки, виступаючи для учнів ідеалом.

Соціологічні дослідження, проведені нами в 1993—1995 рр., мали на меті визначення навчальних пріоритетів учнів, ролі вчителя у формуванні і розвитку пізнавальної діяльності школярів. У дослідженнях використовувався принцип гніздової вибірки — навчальний клас.

Опитування учнів (1995) показало, що улюблений учитель є у 73 % школярів і за що його люблять діти?

Майже у кожного другого учня улюблений учитель — це гуманітарій (у 80 % — учителі мови та літератури), найчастіше молодого або середнього віку. Серед учителів абсолютна більшість — жінки. Але це тільки тому, що саме жінки переважають у педагогічних колективах. У тих школах, де проводилося дослідження, частота улюблених учителів є більшою: чоловіків-педагогів 19 %, а серед названих жінок — 38 %. Майже завжди предмет, який викладає улюблений учитель, полюбляють і інші предмети, які подобаються, викладають улюблені вчителі.

Улюблений предмет, за дослідженнями, є у 78 % школярів (травень 1995 — 81 %). З улюблених на першому місці посідають гуманітарні предмети (70 %) — природничі (30 %), на третьому — точні (20 %). Серед тих предметів, які люблять лідерах — природничі, і вони не подобаються кожному третьому школяру. Гуманітарні — кожному четвертому, а точні — кожному п'ятому. Впадає на увагу, що учні класу не люблять один і той самий предмет. Як пояснити однакову любов до улюблених предметів? Улюблений учитель найчастіше той, хто:

- 1) поважає особистість учня, його інтереси, знає його проблеми і може їх зрозуміти; доброзичливий, чуйний, уважний;
- 2) щирий і справедливий, кому можна довіряти, на кого можна покластися хвилину в надії на розуміння, підтримку і допомогу;
- 3) знає свій предмет і гарно вміє його викладати, може зацікавити учня улюбленою справою;
- 4) має широке коло інтересів, високу загальну культуру й ерудицію;
- 5) товариська людина, яка має почуття гумору, з привабливою вдачею налагодити контакт з учнями, може розмовляти з ними на рівних; людина цікаво.

Головне, як бачимо, для учнів в учителіві — його морально-психологічної якості.

Зовсім по-іншому розуміють пріоритети значущості тих чи інших ризиків для учня самі вчителі. На їх думку, учні люблять вчителя за:

- 1) добре знання предмета, професіоналізм, який тлумачиться спеціальною галуззю знань, власне, своїм предметом;
- 2) достатньо високий рівень культури й ерудиції;
- 3) уміння спілкуватися й налагоджувати контакт з учнями;
- 4) увагу до учня і його проблем;
- 5) привабливу зовнішність, володіння собою, почуття гумору, вміння

Як бачимо, моделлю виступає ніби піраміда з протилежним значенням: головну роль відіграє предмет, а не особистість учня і спілкування з ним.

Дослідження виявили ще одну небезпечну тенденцію — низьку кількість пізнавальних якостей у моделі педагога, побудованих самими вчителями (з перелічених характеристик). Недооцінка властивостей, які сприяють самовдосконаленню, веде до утвердження технократизму у праці вчителя. Крім того, тим, що з віком (а отже, із збільшенням стажу роботи) учителі все частіше відчувають незадоволення роботою вбачають у байдужості учнів, стають вимогливими до них і водночас менш критичними до себе (85 % представників вікової групи оцінили свою професійну майстерність у 4,5 бала).

Цікаво також, що в побудові моделі улюбленого вчителя відповідні характеристики збігаються з позицією вчителя, ніж із думкою власних дітей.

Нашій школі необхідний улюблений вчитель, у якого діти вчаться з бажанням, а вчитель, який виховує учня як творчу особистість.

Звичайний учитель розповідає. Добрий учитель пояснює. Великий учитель демонструє/показує. Справжній учитель дає назву своїм діям учням.

ДІТЕЙ ДО НАВЧАННЯ ТРЕБА

Щоб це зробити, треба переглянути не тільки *мету навчання*, а й *методи навчання*. Не всі учні сприймають матеріал однаково. Якщо вчитель свідомо застосовувати різні підходи, щоб поліпшити викладання й навчання в класі.

Дуже часто застосовується метод навчання, коли вчитель перебуває за партою й керує лекцією. Учень лише сидить і сприймає інформацію, час від часу зазначає. Чи є це найкращим варіантом для учня?

Завдання/поради для вчителів

1. Розгляньте наведену схему піраміду і подумайте над тим, який метод навчання ви найбільше використовуєте і чому.
2. Наскільки сприймають учні ваш метод навчання?

Піраміда сприйняття різних методів навчання.

3. Який підхід є більш корисний для учня? Чому?

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

Шурилів

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

ПІРАМІДА СПРИЙМАННЯ РІЗНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

Побудована на підставі досліджень, проведених у США (джерело — N. L. Gage, *Handbook of Research on Teaching*, 1963; *Laboratories. Bethel, Maine, USA, 1991*).

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

Завдання/поради

Прочитайте наведену статтю і виберіть два підходи, які в найбільш необхідними для справжнього вчителя.

Будьте готові відстояти свою думку перед колегами.

ОДИНАДЦЯ ПРИНЦИПІВ СПРАВЖНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Досвідчений учитель розумно і майстерно ділиться своїм досвідом з колегами, і вчителювання стає для нього способом життя.

Нещодавно мене запросили виступити перед студентами-випускниками та молодими вчителями, і розповісти про те, із якими ситуаціями може зустрітися вчитель. Тоді я поділився з ними своїми «Одинадцятьма основними нетрадиційними принципами вчителювання». Ось вони:

1. Уяви себе на місці іншого. Якщо ти ніколи не був на місці учня, вчителя, адміністратора, то чи можеш зрозуміти їхнє місце? Чи здатен ти перевтілитися в інших? Саме із цього починається розуміння інших.

Наприклад, я згадав одну свою ученицю, якій я рекомендував обрати професію вчителя. У старших класах школи вона здатна була вдивлятися в життя і мріяла стати інженером. Але на сьогодні вона — видатний учитель і радник учнів. А досягла вона такої популярності та довіри, розуміння завдяки тому, що ставила себе на місце іншого.

2. Співпраця з сім'ями учнів, адміністрацією та колегами. Це нелегке завдання. Часто формування таких відносин зустрічає опір. Хтось же повинен організувати таку співпрацю. Чому б не спробувати?

3. Будь готовий звітувати перед іншими. Будь організованим. Завжди будь готовий до пояснень. Старанно все записуй. Ти повинен знати, що відбулося чи не відбулося. Записи покажуть, що ти намагався виконати свою частину роботи. Не дозволяй, щоб тебе спіймали на тому, що ти не дав дати, часу чи кількості. Будь точним і переконливим.

Наприклад: Один доброзичливий батько був переконаний, що його син цілком нормально. Але вчителька поставила батька перед старанно зібраними фактами поведінки його сина, які свідчили, що це не так і учневі не в дисципліну. Такий ситуативний аналіз був дуже переконливим. Батько вчительку і визнав, що недоліки в поведінці сина треба виправляти.

4. Будь готовий до несприятливих обставин. Коли протистояння і страх — це ситуації, які вчать нас. Великим досягненням протистояти ворожій налаштованості до вас і не переставати при цьому поважати учня, який не любить вас. Крім конфліктних ситуацій з учнями намагайся на нерозуміння своїх колег.

Наприклад. Мені довелося розв'язувати непорозуміння в ідальні під час вчителі по-різному розуміли свої обов'язки і дії. Проте в процесі обговорення вони зуміли подолати особисті незгоди і виробити спільні підходи. Сьогодні вони з повагою поставилися один до одного і спільно зорганізували одну думку.

5. Заглянь далеко вперед. Передбачай можливі наслідки своїх дій. Що скажуть про вас ваші учні, коли стануть дорослими? Чи справді ви справедливі, чесно і правильно? Те, якими є учні на даний час, ще не скаже вам, як будуть такими і завтра. Чи можете ви бачити своїх учнів кращими, ніж ви? Чи можете ви підтримувати в них віру, що вони йдуть у правильному напрямку?

Для прикладу послухайте про двох учителів. Учитель А. «навішує ярлики» на своїх учнів від початку навчання. Він їх поділяє за такими категоріями: зацікавлений, неухильний, неухильний і серйозний. Ці ярлики вже незмінні, неначе вчитель розкладає полиці, як товар. Але випускники цього вчителя ніколи не приходять на зустрічі, не пишуть йому листів. Учитель Б. весь час нагадує учням, що це їхнє своє місце в житті після закінчення школи. Він ніколи їх не принижує, не порушують дисципліну. Вчитель Б. нагадує їм, що вони скоро зроблять суспільство. Його випускники згадують з вдячністю. Вони присилають листівки, телефонують, відвідують його., Учитель Б. і його учні стали друзями.

Повір у своїх вихованців навіть тоді, коли вони самі в

6. Прояви обізнаність і зацікавлення не тільки своїм фахом, а й суміжними та допоможи учням стати багатограними особистостями. Зацікавити і дай їм стимул до знань.

Наприклад. Степан — художник і вчитель образотворчого мистецтва, він тренує бігунів і грає на трубі. Іванка навчає математики та інсценує музичні програми. Карен — спеціаліст із засобів інформації, що допомагає учням у пошуках інформації. Місія цих учителів цілком зрозуміла і приємна: виконувати якнайкраще все, до чого берешся.

7. Ніколи не піддавайся. Упевнено йди до своєї мети. Збережи учнів навіть тоді, коли вони не встигають з класом, не вчаться, відсторонилися або й виключені зі школи. Вір у них навіть тоді, коли вони самі втратили віру. Накресли план допомоги і роби все необхідне. Знай, що в якийсь момент вони зрозуміють все і почнуть вірити.

Адміністрація — це також учителі. Я щодня зустрічаюся з учнями, які проявляють незадовільну поведінку. Хочу, щоб вони зрозуміли: дисципліна потрібна особисте, а спосіб організації діяльності. Я можу їх поважати і турбувати, організовуючи їх дисципліну. Часто наші наступні зустрічі показують, що вони зрозуміли все і готові до відповідальності. І в класі, і в кабінеті дуже часто є свідком позитивних змін у поведінці.

8. Візьми на себе відповідальність, старанно виконуючи свою роботу. Навчайте відповідальності на своєму прикладі.

Наприклад. Незалежно, чиїх учнів учить Карен, які обов'язки вона виконує, все залишає у кращому стані, ніж було до неї. Учнівські роботи оцінює вчасно. Вона — ініціативна, вчасно виконує і перевиконує взяті на себе обов'язки. Учні теж вчасно все виконують завдяки ентузіазму вчительки.

9. Добре все обдумуй, осмислюй. Пиши, читай, розумійся з колегами, ділися з ними своїми сумнівами, розпитуй. Публікуй свої думки. Життя вчителя проходить у роздумах: плануванні майбутнього й аналізі минулого. Це постійне обдумування.

Наприклад. Учитель Давид весь час все аналізує. Він намагається писати і записати. Не витрачаючи багато часу, він бере участь у громадських заходах, співбесідах, але виносить з усього багато позитивного. Деякі його думки

бажання наполягати на своєму рішенні як авторитетному і важливому, відмінив своє розпорядження й особисто вибачився перед наставником. Ми призначили інших працівників опікуватися учнями.

11. *Терпляче очікуй результату своєї діяльності.*
твої учні досягнуть успіху, твій авторитет зросте, твої навички удосконаляться, твої випускники прийдуть до тебе і поділяться своїми враженнями про твою працю.
Я став учителем англійської мови старшої школи з необхідності, коли інші вчителі та інститутів брали на роботу до школи без учительської спеціалізації та дипломованих спеціалістів. Протягом перших трьох років учні неодноразово намагався залишити школу. Але потім сталося несподіване: прийшли мої випускники. Вони мені довели, що радість учительської роботи — це очікуванні результату. Це — як плекання паростків з посіяних зерен. Не усе, щоб вони вирости міцними, життєздатними, корисними. Вчительською діяльністю, — як посів, плекання і гартування паростків. Ми нетерпляче очікуємо на результат, сумніваємося в правильності наших дій, забуваємо, що кожна людина неповторна. Стандартний підхід не завжди працює, однаково, і ми вдаємося до крайнощів. І забуваємо, що зерну потрібна прорости.

Перелічені поради можна узагальнити: учительська праця — це емоції, перемоги, перемежованих періодами відчаю і страху. Така робота не для слабодухих, байдужих чи незацікавлених. Вона важка і виснажлива. Підготуйтеся до виступів щодня! Проте — це найблагородніша професія і почесний вид діяльності. Вам дуже рекомендую.

Бути вчителем означає поправити минуле, покращити теперішнє та торкнутися майбутнього.

Контролювати та розставляти молодь задля потреб інституту означає знищити людський дух.

РІЗНІ МЕТОДИ

Існують різні форми навчання. І вчитель, який знає, що більшість учнів не знають, як використовувати різні методи навчання, для досягнення успіху повинен пам'ятати про це. У центрі уваги перебуває вчитель, слід переходити до уроків, де учні самі доходять до розуміння з допомогою вчителя.

Коли учитель навчає, він:		Коли учень навчається:
Л читає	пояснює	вишукує проблему
Е декламує	показує	доходить висновків
К перевіряє	демонструє	перевіряє
Ц підсумовує	об'єднує	застосовує
І застосовує		
Я		

Напрямок діяльності вчителя:

- лекція;
- дискусії під час уроків;
- урок з використанням засобів масової інформації;
- урок-демонстрація;
- письмово-читальний урок;
- екскурсія;
- запрошення гостей на урок;
- тренування вмінь.

У кожному напрямку вчитель контролює процес навчання, і є центром навчального процесу.

Учень — пасивний учасник навчального процесу

Напрямок навчання учня:

- кооперативне навчання;
- індивідуальні проекти;
- проведення досліджень;
- користування бібліотек;
- довілля;
- самостійне навчання «кутках».

У кожному напрямку учень навчається, бере активну участь у навчальному процесі.

Учень — активний учасник навчання.

Передати інформацію — це не навчання. Насамперед треба намагатися довести до того, щоб кожний учень

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

учнями. Залежно від того, які завдання ставить учитель перед собою, він може інший стиль навчання. Усі вони потрібні в житті людини.

Вирішуйте, наскільки застосовуватимете:

Конкуренцію

Індивідуальність

Коопе

***Учителі побиті застосовувати всі три форми...
поєднуючи їх, щоб навчити учнів, як підходити до цих трьох
навчання.***

Джонсон, Джонсон & Голубець

Завдання/поради

Організуйте виконання коротких вправ із використанням кожного методу

1. Конкуренція — створіть дві групи, яким запропонуйте завдання у формі змагання: «У якому столітті жили такі особи?».
2. Індивідуальні — завдання кожному: «Назви десять героїв ХХ ст.».
3. Кооперативні — у групах (по п'ять осіб) мозковий штурм: «Назвіть 15 героїв України».

Після кожної вправи запитайте:

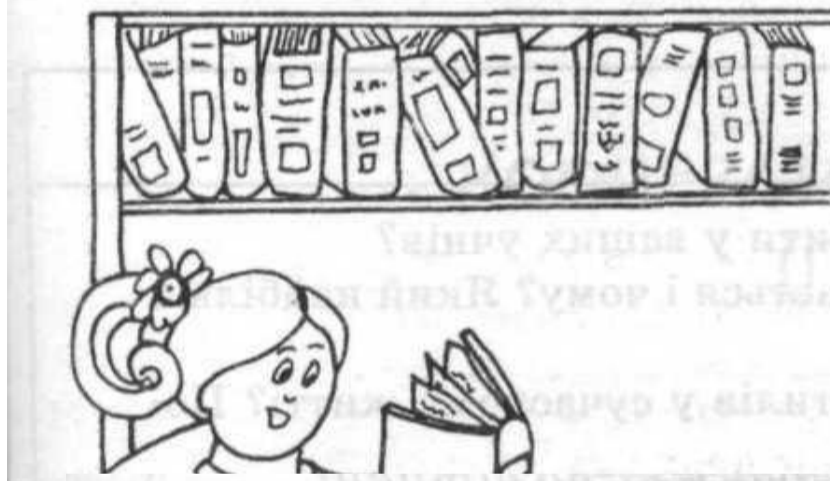
1. Як Ви почувалися під час виконання вправи?
2. Що Ви зауважили?

ХАРАКТЕРИСТИКА ВЗАЄМВІДНОСИН КОЖНОГО ТИПУ

Конкурентні «Я ЗАМІСТ»

- Якщо я досягну мети, то ти її не досягнеш.
- Мій успіх залежить від того, наскільки мені погано буде, якщо тебе я виконаю свою роботу.
- Я не хочу, щоб інші зробили роботу краще, ніж я.
- Часто моє «я» є важливішим за інших.
- Виявляється диференціація між учнями.
- Щоб досягти успіху, я повинен отримувати більше балів, ніж порівняно з іншими, бал.

Індивідуальні «ДЛЯ МЕНЕ»

- Мої досягнення відокремлені від успіхів та невдач інших.
- Мої наміри та прагнення до мети не залежать від твоїми намірами.
- Я відповідаю лише сам за себе.
- Оцінювання залежить від критеріїв викладача.

Кооперативні «МИ РАЗОМ»

- Я досягну своєї мети, якщо ти досягнеш своєї мети.
- Успіх групи залежить від успіху всіх членів групи.
- Ми дбаємо про успіх і досягнення нашої групи.
- Ми дбаємо про успіх кожного члена групи.
- Оцінювання відбувається на базі досягнень групи.
- Оцінювання залежить від кожного члена групи.

<i>Конкурентні</i>	<i>Індивідуальні</i>	<i>Кооперативні</i>
Напруження; Стурбованість; Для чого старатися; Не можна здобути; Це не мій предмет; Мотивація або байдужість до випробування.	Не так напружені; Нейтрально незалежні; Мені байдуже; Розчарований; Це не мій предмет; О.К.! (добре); Любить самостійно працювати.	Відчули підтримку; Неприємно; Ізольовано; Відповідальність не завершити.

Перекладено з: Bennett B., Rolheiser-Bennett C., Stevahn L. *Cooperative Learning: Where Heart Meets Mind* (Connections, 1991), p. 29.

Поміркуйте

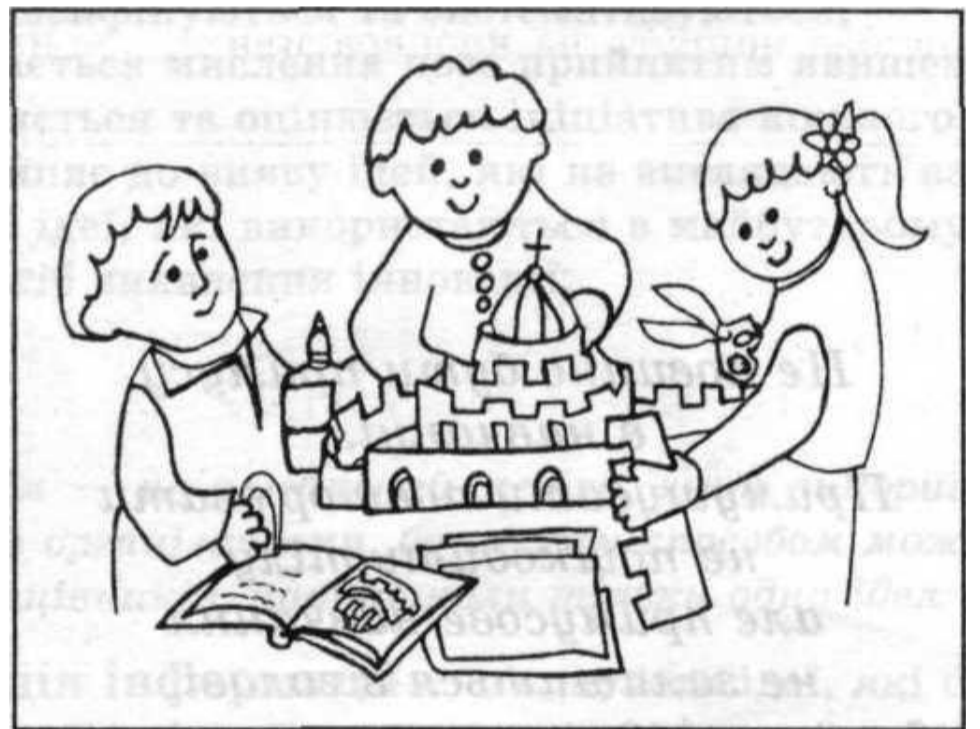
1. Які взаємовідносини треба виробити у ваших учнів?
2. Який стиль вам найбільше подобається і чому? Який найбільш корисний для суспільства?
3. Чи потрібне використання всіх стилів у сучасному житті? Поясніть.
4. Чи змінює це підхід до навчання? Поясніть.
5. Чи однакова напруга на кооперативних і конкурентивних заняттях?

Якщо хочете запровадити справжні позитивні зміни та покращити якість навчання, треба інвестувати час і гроші у професійний розвиток учителів.

Р. Пітерсон

КООПЕРАТИВНОГО НАВЧАННЯ (ГРУПОВИЙ)

*Двоє, працюючи разом, досягнуть більшого,
троє, які працюють окремо.*

Ч. МакК

КОРОТКИЙ ЗМІСТ РОЗДІЛУ

У розділі розглядаються різні форми навчання, які можна застосовувати для урізноманітнення уроку. Описані розумова картографія (мислення), думок, кооперативне навчання), груповий метод, перехресні групи, наводяться історичні приклади.

Г

Л

*Не повинно бути примусу в навчанні.
Примушувати повторювати не
пошкодить тілу, але примусове
навчання не залишиться в голові.
Відходьте від примусового навчання та
дайте нагоду дітям учитися у грі.*

Платон

Найпоширенішим методом навчання в школах є лекційний метод, за швидко та ефективно подає бажану інформацію своїм учням. При використанні цього методу учитель перебуває у центрі уваги, активно розповідає новий матеріал а учні слухачі. Більшість викладачів та вчителів згодні, що неважливо, якого віку учні, які якостями є слухачі, навчання краще сприймається, коли учні бачать, чують і беруть активну участь та випробовують, вживаючи свої кінетичні здібності.

Тому вчителю не слід лише подавати лекції, а включати альтернативні методи навчання. Якщо метою вчителя на уроці є класифікування інформації, то пропонуємо такі методи:

А. Мозковий штурм або збірка думок — це ефективний метод для стимулювання мислення в класі. Цей метод слід використовувати для того, щоб довідатися, що знають про цю тему або пропоноване запитання, що вони думають про це, якщо інформація відсутня, щоб зрозуміти тему. Мозковий штурм можна використовувати майже на кожному уроці, де:

- 1) бажається більшість, а не якість відповідей;
- 2) кожний учасник має нагоду подати ідеї;
- 3) приймаються всі відповіді, бо немає лише однієї правильної;
- 4) кожна ідея записується на таблиці, дошці, папері;
- 5) записуються ідеї, які можна використати в різних заняттях для глибокого вивчення навчальної теми;
- 6) ідеї класифікуються та систематизуються;
- 7) намагається мислення поза прийнятим явищем;
- 8) виявляється та оцінюється ініціатива кожного учня;
- 9) спричиняє до вияву ідей, які не виглядають важливими, тобто ідеї, які використовуються в майбутньому;
- 10) це спосіб виявлення інновації.

Пригадуємо

Мозковий штурм — це улюблений метод, який використовується підприємцями та організаціями, бо легким способом можна отримати безліч ідей від співпрацівників, навіть коли тільки одна ідея застосовується.

Б. Класифікація інформації — з'єднувати ідеї, які подібні або які відрізняються від тих, які підходять до теми, та ті, що є зайвими, тощо.

Наприклад: Канада — Україна: природні явища.

Можна:

1. **Створити списки:** організувати під певними запитаннями пропонуються в темі, вживаючи мозковий штурм або класифікацію зібраної інформації в класі. Наприклад: які харчі споживали жінки в Україні в 1930 р.? Що росло в Україні в 1930 р.?
2. **Створити лінії або таблицю часу** — це дуже ефективно для...

В. **Запитання:** добрий учитель повинен ставити запитання впродовж уроку як спосіб отримати інформацію від учнів. Кожна відповідь підводить до нового запитання. Добрий учитель ставить принаймні 100 запитань за урок. Короткі відповіді на розвиток теми. Дивіться різні види запитань на стор. 111.

Г. **Використання учнівської уяви (guided imagery):** застосовується для того, щоб допомогти учням переглянути наставлення до теми. Жвава розповідь учителя з певної теми занурює учнів у зорового образу та підбадьорує їх уявити події, людей в іншому такий спосіб, підготовлює їх до подальшого розвивання теми.

Г. **Гості в класі:** запрошені гості розповідають випадки з особистого життя на тему, яка вивчається. Вони надають важливу первісну інформацію, яка недоступна в книжках, фільмах чи відеокасетах. Їхні знання допомагають зв'язок між тим, що вивчається в школі та буденним життям довкілля.

Д. **Творчий опис:** це метод, який вимагає, щоб учень творчо висловив свої відчуття, але в іншій формі. Це може бути у формі поеми, газетної статті, есе, оповідання, хвалебної промови, щоденника...

Це тільки деякі методи, які вчитель може застосовувати, щоб переконати учнів в цікавій формі та змусити його творчо брати участь у навчанні.

*Думка, як парашут, працює
тільки коли відкрита*

РОЗУМОВА КАРТА

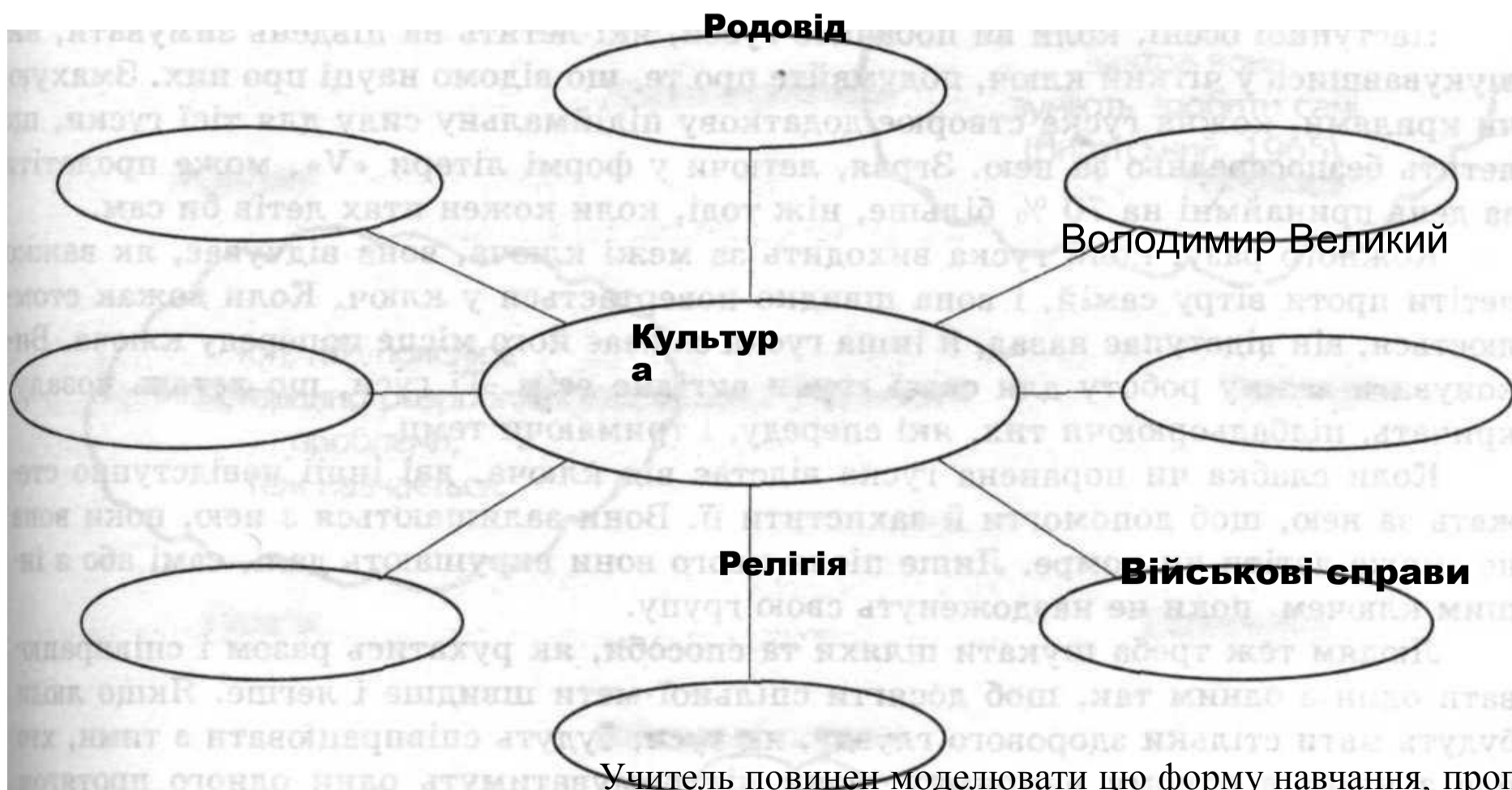
Розумова картографія (мережа думок — *mind mapping*) — це система думок, яку часто використовують учителі Канади. Це один із зорових методів інформації, один із способів зосередження думок на одній темі, який можна за час вивчення будь-якої теми, але найкраще — на вступних або підсумкових уроках.

Розумову картографію можна проводити у великій групі (класі) мозковим методом, у менших групах, залежно від складності матеріалу. Наприклад, розглядаючи історичні події, країни та цивілізації, індивідуальні теми, слід виокремити загальні підтеми.

Наприклад:

**Яким був Володимир Великий?
Що треба розглянути, щоб відповісти на це запитання?**

Характеристика

Учитель повинен моделювати цю форму навчання, пропонуючи класу одне завдання, як слід організувати роботу над темою методом розумової картографії. Тільки так можна поставити конкретне завдання, використовуючи спочатку знайому тему, а потім розглянути нову.

Завдання/ поради

Вправа для учнів

Наступної осені, коли ви побачите гусей, які летять на південь, шукувавшись у чіткій ключ, подумайте про те, що відомо науці про них. Змислюючи, як кожна гуска створює додаткову підймальну силу для тієї гуски, що летить перед нею. Зграя, летючи у формі літери «V», може пролетіти за день принаймні вдвічі довше, ніж тоді, коли кожен птах летів би сам.

Кожного разу, коли гуска виходить за межі ключа, вона відчуває, як втрачає швидкість, і вона швидко повертається у ключ. Коли вождь стомлюється, він повертається назад, й інша гуска займає його місце попереду ключа. Виконувати важку роботу в групі вигідно всім. Ті гуси, що летять позаду, кричать, підбадьорюючи тих, що тримають темп.

Коли слабка чи поранена гуска відстає від ключа, дві інші невідступно повертаються назад, щоб допомогти їй захистити її. Вони залишаються з нею, поки вона не зможе вилетіти з групи. Лише після цього вони вирушають далі, самі або з іншим ключем, поки не знайдуть нову групу.

Людам теж треба шукати шляхи та способи, як рухатись разом і співпрацювати з одним одним так, щоб досягти спільної мети швидше і легше. Якщо люди будуть працювати здорового глузду, як гуси, будуть співпрацювати з тими, хто йде з ними в одній групі, вони підтримуватимуть один одного протягом усього життєвого шляху.

Завдання/поради

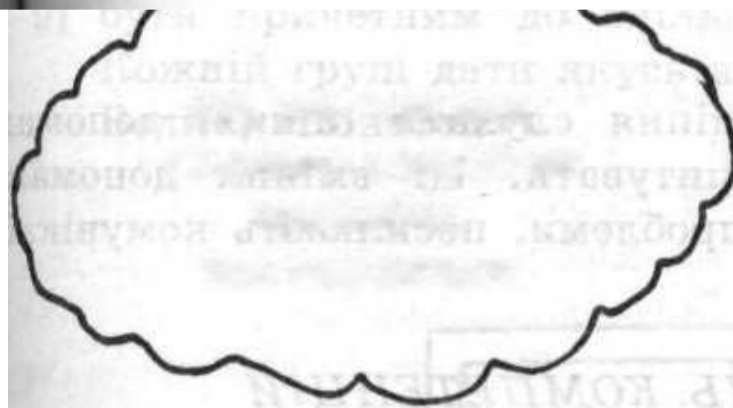
Дайте відповіді на запитання.

1. Що можуть запозичити люди з поведінки гусей?
2. Чому колективна праця ефективніша за індивідуальну?
3. Наведіть приклад, який би допоміг Вам застосувати кооперативний метод навчання.

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ
ЧОМУ ВАРТО ЗАСТОСОВУВАТИ ГРУПОВИЙ МЕТОД

Перекладено і передруковано з дозволу Bennett B., Rolheiser-Bennett C., Stevahn L. C.
Where Heart Meets Mind. (Toronto: Educational Connections, 1991), p.

МЕТОД КООПЕРАТИВНОГО НАВЧАННЯ (ГРУПОВПП)

В. Курилів. МЕТОДИКА

Груповий метод, або кооперативне навчання — це спосіб спільного вирішення навчання. На наступних сторінках пояснюється, із чого складається груповий метод, організувати роботу груповим методом та роль учителя під час групового методу.

Існує п'ять складових частин кооперативного навчання (групового методу): комунікабельність, знаряддя у вирішенні завдань цього методу. Такі вміння, як комунікабельність, керування, вирішення проблем, розв'язування конфліктів, тів, посилюються.

1. ПОЗИТИВНЕ СТАВЛЕННЯ

Учні працюють разом у групі. Уся група має одну мету, яку повинні досягти всі, покладаючись один на одного.

2. ІНДИВІДУАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ Кожен

має допомогти іншим досягти мети.

3. ВЗАЄМНЕ СПІЛКУВАННЯ

Кожен член групи повинен з повагою вислухати інших.

4. КОМУНІКАТИВНІ ВМІННЯ

У кожного учня важливо виробити вміння слухати інших, допомагати, перевіряти, розуміти, розпитувати. Ці вміння допомагають розв'язувати проблеми, вирішувати проблеми, посилюють комунікабельність, довіру, учать керувати.

5. ПОСТУПОВЕ ВИРОБЛЕННЯ ВМІНЬ, КОМПЕТЕНЦІЙ

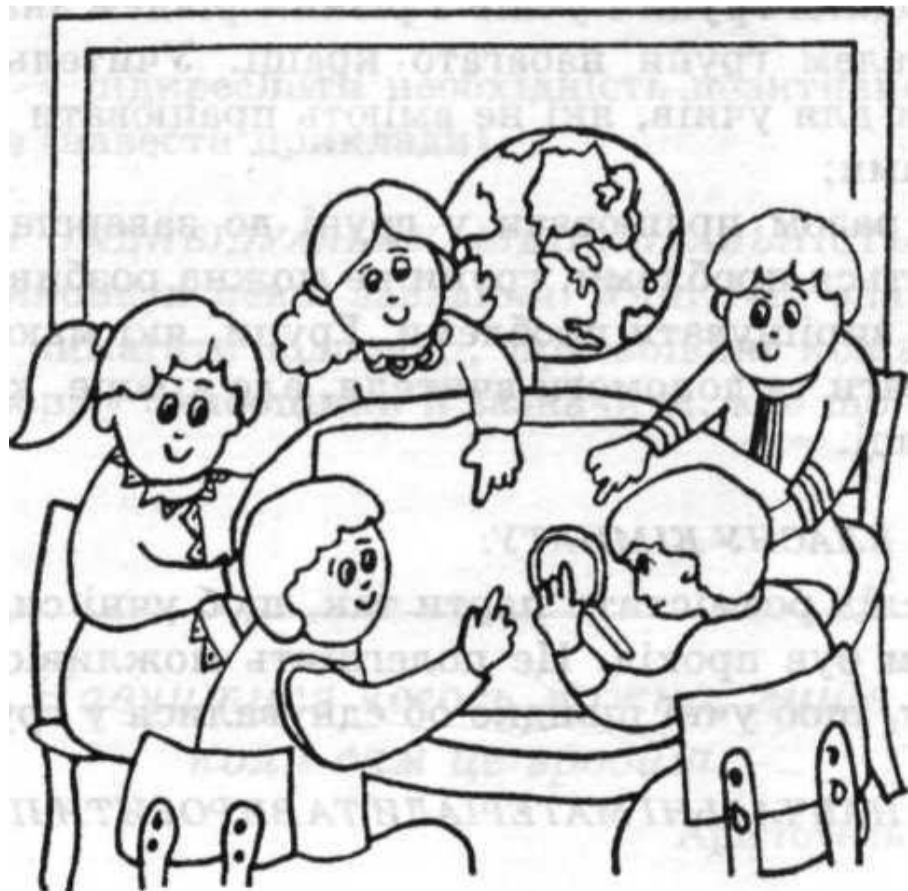
Спільні оцінювання та наміри, спільне вирішення, як можна поліпшити кооперативного навчання.

***Зібратися разом — це початок;
триматися разом — це прогрес;
Працювати разом — це успіх.***

Г. Форд

ЩОБ ДОСЯГТИ УСПІХУ У ГРУПІ, НЕОБХІДНО:

- 1) визначити спільну мету усієї групи;
- 2) працювати на одну загальну оцінку, а не на індивідуальні;
- 3) групі отримати один навчальний матеріал, щоб навчити учнів співпрацю;
- 4) кожному виконувати певну функцію/певне завдання (керівник, писар, представник, спостерігач, див. с. 120);
- 5) визначити підпорядкованість у групі;
- 6) мотивувати стимуляцію — усі мають виконати свою роботу, щоб досягти мети групою;
- 7) прагнути успіху, не конкурувати між собою в групі; конкуренція може існувати тільки між різними групами;
- 8) визначити вплив середовища; члени групи, разом сидять, разом працюють;
- 9) бути причетним до спільного вирішення єдиної мети, теми.
Кожній групі дати якусь назву (наприклад, «Полтава», «Жовті Води», «Конотоп»).

а) Визначити кількість учнів у групі.

Кількість учнів у групі впливає на досягнення мети. Вирішуючи це питання, слід врахувати такі фактори:

- роботу краще починати у парах або трійках, у яких має працювати більшість учнів;
- заняття, які вимагають ширших умінь і спеціалізації, краще організувати в малих групах (3—4 особи);
- чим більшою є група, тим більше вимог до взаємоповедінки учасників;
- часто завдання саме вимагатиме певної кількості учнів у групі;
- кількість людей у групі залежить також від часу: небагато часу — менший обсяг завдань.

б) Склад групи.

Щоб досягти мети, важливо правильно організувати групи.

Враховуйте такі обставини:

- диференційовані групи переважно кращі. Радимо диференціювати групи хлопців/дівчат, згідно із системою навчання «4 МАТ». Бажано мати різні групи і учнів з різним рівнем знань;
- створені вчителем групи набагато кращі. Учитель може створити групи для учнів, які не вміють працювати з іншими або роблять це з трудом;
- учні повинні разом працювати у групі до завершення завдання. Якщо з'являються проблеми, групи не можна розбивати, бо учні ніколи не вирішувати проблеми. Групи, які мають труднощі, потребують допомоги вчителя, але краще, коли вони самі подолають ці труднощі.

3. ПІДГОТУВАТИ КЛАСНУ КІМНАТУ:

Перед заняттям слід розмістити парти так, щоб учні сиділи один поруч з іншим, щоб групами був прохід. Це полегшить можливість співпраці. Бажано розмістити парти так, щоб учні швидко об'єднувалися у групи.

4. ПІДГОТУВАТИ НАВЧАЛЬНІ МАТЕРІАЛИ ТА ВИРОБИТИ НАВЧАННЯ.

5. КОРОТКО ВИКЛАСТИ ОСНОВНИЙ ЗМІСТ УРОКУ. З'ЯСУВАТИ, ЯКІ ЗНАННЯ ВИМАГАЮТЬСЯ.

Пояснити, як треба моделювати дослідження. Обговорити з учнями зв'язок поєднання матеріалу з минулим, теперішнім і майбутнім. Перевірити розуміння завдання.

6. *ОЗНАЙОМИТИ УЧНІВ ІЗ ТИМ, ЯК ПОТРІБНО ПРАЦЮВАТИ У ГРУПІ*

Розподіл ролей, функції у групі див. на с. 120.

7. *ПОЯСНИТИ ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ У ГРУПІ.*

Створити в класі робочу атмосферу. Пояснити, що треба дотримувати, вислуховувати всіх, підбадьорювати один одного, чергуватися в дискусії, спілкуватися один з одним. Треба допомогти учням зрозуміти, чому вміння важливим і як його застосовувати.

Пояснити, що вимагається від учнів:

- повага один до одного;
- толерантність до думки іншої людини;
- вміння слухати один одного.

Таким чином виробляються соціальні вміння спілкування.

8. *ПОЯСНИТИ, ЯКИМИ ПОВИННІ БУТИ ВЗАЄМОВІДНОСИНИ МІЖ У*

працюватимуть, коли знатимуть, що успіх залежить від того, як кожний ви
Вони мають одну спільну мету і взаємну відповідальність. Кожен знає, Діляться матеріалами. *Мета всього класу — одночасно завершити роботу*

9. *ПОЯСНИТИ КРИТЕРІЇ УСПІХУ.*

Учні разом з учителем можуть виробити критерії оцінювання, потрібні дослідницької праці.

- а) Закінчити вчасно — необхідно зазначити тривалість роботи (30 хв),
- б) указати на правильну відповідь,
- в) задати певну кількість ідей — наприклад, п'ять ідей, які підтримують ду
- г) виховна мета — підкреслити необхідність позитивного ставлення у групі (навести приклади).

10. *ОРГАНІЗУВАТИ ІНДИВІДУАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ КОЖНОГО*

сам виконати певні завдання. Учні тоді знають, що треба робити кожн
відповіді, присвоївши кожному члену групи но- мер. Заповнити форму сам
хто що зробив у групі.

Г

Навчитися чогось можна, лише коли сам це зробиш
Арістотель

1. *Стежить за діяльністю учня.*

Учитель постійно переходить від групи до групи і бачить, хто що робить, хто несе відповідальність від учнів і дає вчителю нагоду втручатися до роботи, якщо це потрібно. Один учень може бути спостерігачем групи і робити свої зауваження.

2. *Учитель допомагає* у поясненні вимог, вмінь, запитань, відповідей, у разі необхідності намагається знайти шляхи розв'язання в групі. Учні повинні підтримувати один на одного, виробляти вміння співпрацювати.

3. *Учитель оцінює* результати дослідження і сам процес кооперативного навчання. Учитель оцінює роботу учнів, кожен учень — сам себе, і учні — один одного за весь процес дослідницької роботи в групі.

Оцінюються також результати роботи групи та внесок кожного у виконання завдання.

4. *Зведення — учитель формулює висновки.*

Учні треба об'єднати і дати нагоду поміркувати про своє навчання. Учитель цьому допомагає і дає нагоду узагальнювати свою діяльність. Треба оцінювати співпрацювати в групі.

5. *Підведення підсумків.* Треба оцінити, наскільки старанно виконано завдання.

- Результат може бути оцінений вчителем або одним з учнів.
- Один учень групи може представити дослідження.
- Група може разом розглядати незрозумілі питання.

6. *Наслідки співпраці:* з'ясувати досягнення групи, що можна поліпшити.

- члени групи допомогли іншим досягти мети;
- радили один одному, як поліпшити взаємовідносини в групі.

Критичний елемент (частина) кооперативного навчання — це відгук учня про сам процес навчання у групі.

Поміркуйте

Як поводитися, коли група не вміє цього робити? Один не хоче, можна його заохотити? Спробуйте дати групі нагоду вирішити це керівництвом учителя. Не втручайтеся, бо учні почнуть більше сподіватися на себе у розв'язанні проблем.

Виявляється тоді, коли кожний учасник групи зробить свій внесок, самостійно доведе, чого навчився, і заохочуватиме всіх успішно навчитися, щоб досягти мети.

Чи передбачаєте ви деякі труднощі в застосуванні групового навчання²

Поміркуйте!

Що станеться, коли один учень підпорядковує собі групу та виконує за нього роботу? Якою буде реакція учасників групи? Що можна зробити, щоб вони не відмовилися? Що може статися, коли деякі учасники не захочуть виконувати роботу, яку дозволять іншим це зробити за них? Який настрій пануватиме у групі? Як це позначиться на навчанні?

ЯК ЗАОХОТИТИ УЧНІВ ДО НАВЧАННЯ?

1. Досвід показує, що якщо учні самі не досягнуть успіху або не мають справжнього бажання до навчання не буде. Ми повинні допомогти їм, між їхнім прагненням і успіхом існує зв'язок.
2. Якщо учнів заохочують до легкої праці або завдань, що вирішуються без особливого напруження, то бажання вчитися може зникнути.
3. Якщо учні вчаться, але не досягають успіху, треба використати методи групового навчання. Інакше учні знеохочуються.
4. Якщо урок нецікавий — занадто легкий чи складний або не передбачає кооперативного навчання, — не треба примушувати учнів брати участь.
5. Щоб досягти індивідуальної відповідальності кожного й особистості групи, треба виробити вміння співпрацювати.

Учитель як тренер виявляє:

& зацікавлення, успіх,

турботу,

& позитивну налаштованість, с? значення роботи, с? результати.

**ПРАВИЛА
ГРУПУВАННЯ**

Формування групи:

1. *Створіть групи з чотирьох осіб одним із способів групування:*
 - а) використовуючи карти (випадкове);
 - б) дати народження (днів або місяців);
 - в) метод конверта.

2. *З'ясуйте обов'язки кожного учасника групи.*

Усім треба:

- а) брати активну участь у роботі групи;
- б) уміти вислуховувати кожного члена групи, поважаючи себе і своїх колег;
- в) заохочувати кожного члена групи до активної роботи.

3. *Розподіліть обов'язки у групах.*

підтримує порядок, організовує роботу, збирає
можливість висловитись.

записує основні ідеї обговорення, здає роботи
обговоренні.

КЕРІВНИК ПИСАР

ДОПОВІДАЧ -

— представляє групу, усно формулює відповідь, від
запитання аудиторії, бере участь в обговоренні.

СПОСТЕРІГАЧ — бере участь у дискусіях, подає та оцінює ідеї. Спостерігає
за ефективністю спілкування в групі.

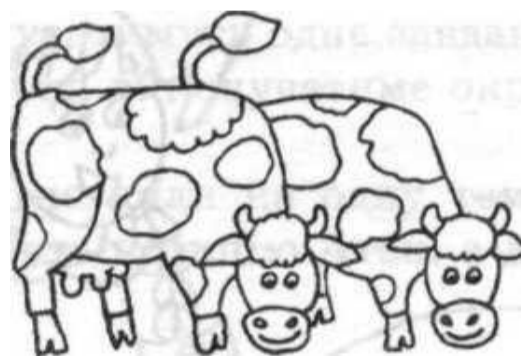
***Толерантність, повага, готовність навчатися один в од
які є основою для розквіту демократичних держав.
навчати у школах.***

М. Герсон

1. Розгляньте три ситуації:
 - А. Уряд забрав у чоловіка обидві корови, продає йому молоко.
 - Б. Уряд забрав одну корову і віддав її сусідові.
 - В. Чоловік продав одну корову і купив собі бика.
2. Придумайте назву для кожної ситуації (системи).
3. У своїх групах обговоріть кожну ситуацію й результати запишіть у трьох колонках.
4. Яка система вам найбільше подобається і чому?
5. Яка система, на вашу думку, є більш корисною для суспільству? Чому?

Будьте готові відповідати на ці запитання.

Завдання для осмислення вчителям

- Як можна використати цю вправу для роботи з учнями
- а) старших класів;
 - б) молодших класів?

*Групова праця суттєво змінює роль учителя. Уч
відходить від прямого нагляду над учнями
відповідальності призначати та викон
запропоноване завдання. Він не повинен очік
помилки і відразу їх виправляти. Замість
відповідальність покладається на учнів і групи
Вони відповідають за закінчення роботи и мають доп
виконати свої обов'язки. Вони можуть помилитися, с*

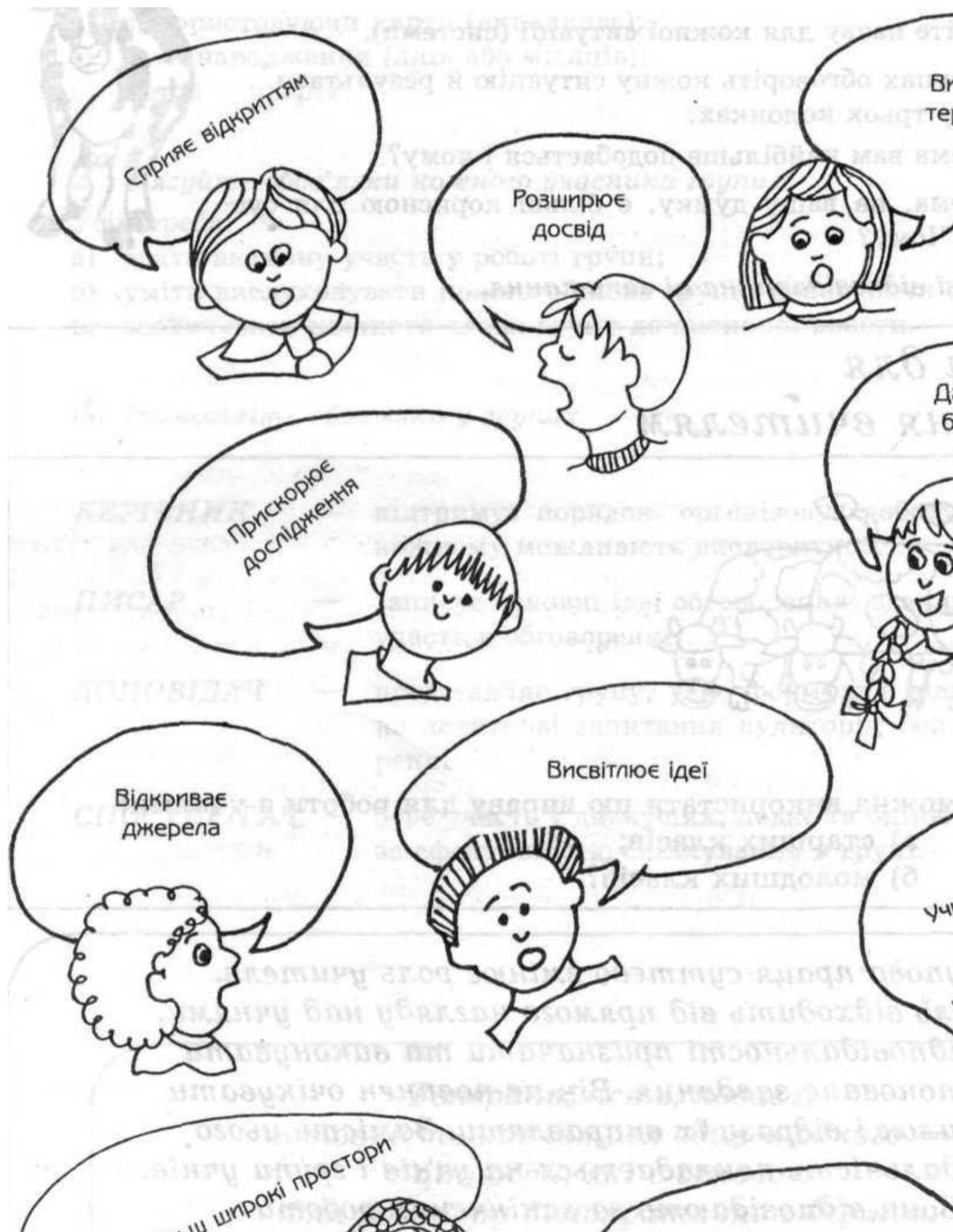
Коли

об'єднуєте

учнів у групи,

пам'ятайте,

що група

В. Курилів, МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ
Урок «Основи законодавства» можна використати в різних класах, як і в групуванні людей), так і в громадянській освіті, політології, праві. Проводячи урок, учитель може у легкій і цікавій формі охарактеризувати різні типи урядових систем, підкреслюючи в кожній законодавчих і судових органів.

Колективно слід розв'язати такі питання:

- 1) Укласти на дошці або на великому аркуші паперу схему для кожної системи;
- 2) кожна група пропонує свої розв'язання кожного питання;
- 3) класом вирішують, яке міні-суспільство утворити (демократію, олігархію, монархію);
- 4) як обирати керівника;
- 5) які риси потрібні керівнику в цій ситуації;
- 6) як вирішувати вину порушників закону.

Можна організувати в класі групи, у яких:

- 1) усі виконуватимуть одне завдання;
- 2) кожна група виконуватиме окреме завдання, яке доповнює загальну тему;
- 3) два різні погляди на одну тему розділені між групами. Наприклад, дві групи займають позицію Атен, а дві інші позицію — Спарти (див. на с. 21).

Мета вчителя — на уроці довести, який підхід більше відповідає потребам учнів.

Дуже часто ми пропонуємо учням готові відповіді, щоб вони не помилилися, натомість, замість того, щоб навчити учнів, як самостійно розв'язувати проблеми.

Р. Ловен

НЕВДАЛА ПОРОРОЖ

Уявіть, що ваш клас у нагороду за участь у якійсь благодійній акції отримав подорож разом з вчителем на острів Баффін, що у північній Канаді, за Полярним колом, де на вас чекає перебування в поселенні інуїтів.

Вересень. Уранці перед вильотом весь клас зібрався в аеропорту. І тут повідомили, що місце призначення попереднім рейсом, щоб перевірити, чи все підготовлено. Він зустрівся з вчителем приземлення літака. Під час польоту ваш маленький літак втратив управління десь над водою. Літак почав кружати над водою. Баффін. З усіх пасажирів по літаку вилетіли всі речі, одна з яких була книга історії. Книга була дуже цікавою, і ви хотіли її зберегти. Але ви не знали, як це зробити.

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

1. Об'єднайтеся у групи по 4—6 осіб. Подумайте над організацією та суспільства. Ви б залишилися разом як колектив чи розділилися б відокремилися один від одного?

2. Як ви будете створювати цю структуру? Наприклад, хто міг би очолити? Яким способом ви б його обрали? Чи могли б ви виконувати функції? Які риси, на вашу думку, повинен мати керівник? Чи повинен мати певний характеру і здібності у ситуації, і це склалася?

3. Чи запроваджували б ви правила поведінки? Чому так або ні? Як узгоджували між собою рішення щодо цих правил — з керівником чи цілою групою?
4. Вирішіть, як би ви запроваджували ці правила. Чи пішли б ви шляхом правопорядку? Як би ви вибирали наглядачів правопорядку?

5. Як би ви довели вину /невинуватість особи, звинуваченої в порушенні? Як би скликали б, наприклад, судове засідання? Як би воно виглядало? Яким чином обирали б суддю та засідателів?

6. Визначте види покарання, які ви б установили для порушників закону.

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ
На осмислення вчителям

1. У яких курсах можна використати таку форму заняття?
2. Які вміння при цьому виробляються?
3. Що учні здобудуть із такого заняття?

ГРУПОВЕ ЗАНЯТТЯ

ДЕСЯТЬ ЗАПОВІДЕЙ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІСТА (10 КЛАС ІСТОРІЇ; ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ, ПРАВОЗНАВСТВА)

Це присяга, яку брали всі члени ОУН у 1930—1940-х рр.

Завдання/поради

1. Об'єднайте учнів у групи, по 3—4 особи в кожній.
 2. Кожна група обирає керівника, писаря, доповідача, учасника (доповідача).
 3. Прочитайте «Декалог». Уявіть, що Ви молоді українці, які живете в Західній Україні;
 - а) вирішіть групою, що Вам подобається і що не подобається з цієї присяги;
 - б) чи прийняли б Ви цю присягу;
 - в) чи сьогодні ця присяга є реальною для українців? Чому Ви так вважаєте?
 - г) чи є пункти, із якими ви як група не погоджуєтесь;
 - д) які зміни ви б внесли до цієї присяги?Після обговорення заповніть анкету на с. 127.
4. Оцініть роботу своєї групи, застосовуючи схему, наведену на с. 128.

Декалог

(«Десять заповідей українського націоналіста»)

Для підкреслення того, що ОУН є для її членів не як об'єднанням на зразок партій, але окремою вірою в політичні цінності, укладено «Десять заповідей українського націоналіста», які відомі під своєю грецькою назвою «Декалог».

Я — Дук одвічної стихії, що зберіг Тебе від татарської потопа й поставив на граді нове життя:

1. Здобудеш Українську Державу або згинеш у боротьбі за неї.

Декалог

1. Чи брали б Ви таку присягу? _____

Ваші батьки? _____

Ваші дідусі? _____

2. Ці заповіді сьогодні є реальними для українців? _____

Які з них? _____

Чому? _____

В Україні? _____

У діаспорі? _____

3. Із якими з них Ви не погоджуєтесь? _____

Чому? _____

Які зміни ви б запропонували? _____

Завдання/поради

1. Що означає слово націоналіст/патріот для держави?
2. Це поняття позитивне чи негативне? Поясніть.
3. Яку присягу брали воїни УПА? Червоної Армії? Збройні сили України?
4. Яку присягу беруть військові Збройних сил України сьогодні?
5. Порівняйте тексти цих присяг.
6. Чи повинен кожен громадянин України брати присягу? Поясніть.
7. Підготуйте текст такої присяги у групах з учнями.

ОЦІНКА РОБОТИ КОЖНОГО У СВОЇЙ ГРУПІ

Виходячи з найвищої оцінки в 20 балів, врахуй, хто керував групою; хто подавав ідеї; хто підбадьорював інших, допомагав; хто писав; хто радив і мирив у групі; & хто представляв ідеї групи.

1.

2.

3.

4.

Не бійтеся ворогів своїх — щонайгірше, вони можуть вбити. Не бійтеся друзів своїх — щонайгірше, вони можуть вас зрадити. Бійтеся байдужих — це з їх мовчазної згодою кояться всі злочини на Землі.

Б. Ясенс

ВПРАВА ДЛЯ ПЕРЕХРЕСНИХ ГРУП

Порядок та схема роботи в первісних (оригінальних) і перехресних групах

Первісні та перехресні групи — це вищий рівень кооперативного навчання, що дає змогу за короткий термін ознайомити учасників із декількома проблемами. Перехресні групи переважно застосовуються як спосіб швидкого виконання поставлене перед групою складне завдання та надати цю інформацію іншим групам. Така форма роботи навчає учнів працювати одночасно у двох підгрупах: у первісній та перехресній. Кожен має своє завдання, щоб виконати загальне групове завдання, та у групі до складу якої входять члени різних груп, які розглядають те саме питання. Члени «спеціалізованої групи», розглянувши матеріал, повертаються до первісної групи та передають їй свої висновки, навчають один одного та виконують групове завдання.

Інколи у вчителя історії не вистачає часу на уроці, щоб докладно розглянути документи та дати учням можливість їх зрозуміти. Пропонуємо один з методів, допомогою якого можна швидко та ефективно ознайомитися з матеріалом та проаналізувати його в перехресних групах.

ВИВЧЕННЯ УНІВЕРСАЛІВ ЦЕНТРА

Завдання/поради

Створіть чотири групи (бажано по чотири особи у групі).

Кожна група отримує тексти чотирьох Універсалів Української Центральної Ради (стор. 131—138) і таблицю (с. 130).

Перший етап

1. Розподіліть ролі у групі (керівник, писар, доповідач, спостерігач) (див. с. 35).
2. Визначте між собою, хто над яким універсалом працюватимете.
3. Заново створіть групи спеціалістів з універсалів (перехресні групи) згідно з вашою частиною таблиці.
4. Поверніться до своїх первісних груп.
5. Організуйте роботу із заповнення таблиці.

І 6. Допоможіть один одному.

Другий етап

1. У первісних групах лише на підставі вивчених Універсалів з'ясувати, чи національно-визвольний рух зазнав поразки?
2. Виберіть одну головну причину. Спільно приготуйте одне завдання. Відстояти свої думки. Скористайтеся «методом гамбургера» для виконання завдання (див. с. 35).

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

Завдання	I Універсал	II Універсал	III Універсал
Дата			
Зв'язки з Росією			
Політичні ідеї (права, уряд, територія)			
Економічні ідеї (земля, заводи, ресурси)			
Соціальні ідеї (робочий день)			
Юридичні ідеї			
Юридичні ідеї			

УНІВЕРСАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ, НА УКРАЇНІ Й ПОЗА УКРАЇНОЮ СУЩОГО*

Народе Український! Народе селян, робітників, трудящого люду?
Волею своєю ти поставив нас, Українську Центральну Раду, на ступінь
вольностей української землі.

Найкращі сини твої, виборні люди від сел, від фабрик, від салдат
од усіх громад і товариств українських вибрали нас, Українську Центральну Раду,
наказали нам стояти й боротись за ті права та вольности.

Твої, Народе, виборні люди заявили свою волю так:

Хай буде Україна вільною. Не одділяючись від усієї Росії, не рідко
державою російською, хай народ український на своїй землі має право
порядкувати своїм життям. Хай порядок і лад на Вкраїні дають
людним, рівним, прямим і тайним голосуванням Всенародні Українські Збори
(Сойм). Всі закони, що повинні дати той лад тут у нас, на Вкраїні,
видавати тільки наші Українські Збори.

Ті ж закони, що мають лад давати по всій Російській державі,
даватися у Всеросійським Парламенті.

Ніхто краще нас не може знати, чого нам треба й які закони для нашої
землі.

Ніхто краще наших селян не може знати, як порядкувати своєю землею
те ми хочемо, щоб після того, як буде одібрано по всій Росії поміщицькі,
царські, монастирські та інші землі у власність народів, як буде видано
на Всеросійським Учредительнім Зібранні, право порядкування
українськими землями, право користування ними належало тільки
нашим Українським Зборам (Соймові).

Так сказали виборні люди з усієї Землі Української.

Сказавши так, вони вибрали зпоміж себе нас, Українську Центральну Раду,
наказали нам бути на чолі нашого народу, стояти за його права й творити
вільної автономної України. І ми, Українська Центральна Рада, вволили
народу, взяли на себе великий тягар будови нового життя й приступили до
великої роботи.

Ми гадали, що Центральне Російське Правительство простягне на нас свою
руку в роботі, що в згоді з ним ми, Українська Центральна Рада, зможемо давати
лад на своїй землі.

Але Тимчасове Російське Правительство одкинуло всі наші до
руки і пихнуло простягнену руку українського народу.

Ми вислали до Петрограду всіх делегатів (послів), щоб вони
заявили Російському Тимчасовому Правительству наші домагання. А найгірше
домагання були такі:

Щоб Центральне Російське Правительство прилюдно окремим актом
заявило, що воно не стоїть проти національної волі України, проти права нашої
Землі на Автономію.

Щоб Центральне Російське Правительство по всіх справах, що
стосуються України, мало при собі нашого комісаря по українських справах.

Щоб місцева власть на Вкраїні була об'єднана одним представником
Центрального Російського Правительства, себто вибраним нами кращим
людиною на Вкраїні.

Щоб певна частина грошей, які збираються в Центральну Казначейську
народу, була віддана нам, представникам сього народу, на національні
потреби його.

Центральне Російське Правительство не схотіло мати при собі комісари, не схотіло разом з нами творити новий лад.

Так само не схотіло признати комісари на всю Україну, щоб ми могли ним вести наш край до ладу й порядку.

І гроші, що збираються з нашої землі, одмовилось повернути на школи, освіти й організації.

І тепер, Народе Український, нас приневолено, щоб ми самі тягнули долю. Ми не можемо допустити край наш на безладдя та занепад. Коли Російське Правительство не може дати лад у нас, коли не хоче стати разом з великої роботи, то ми самі повинні взяти її на себе. Це наш обов'язок перед краєм і перед тими народами, що живуть на нашій землі.

І через те ми, Українська Центральна Рада, видаємо цей Універсал нашого народу й оповіщаємо: однині самі будемо творити наше **ж и т т я**.

Отже, хай кожен член нашої нації, кожен громадянин села чи міста, знає, що настав час великої роботи.

Од сього часу кожне село, кожна волость, кожна управа повітова, яка стоїть за інтереси українського народу, повинна мати найтісніші зв'язки з Центральною Радою.

Там, де через якісь причини адміністративна влада зосталась у руках ворожих до українства, приписуємо нашим громадянам повести свою організацію та освідомлення народу, й тоді перевибрати адміністрацію.

В городах і тих місцях, де українська людність живе всмію національностями, приписуємо нашим громадянам негайно прийти до порозуміння з демократією тих національностей і разом з ними приступити до підготовки нового правильного життя.

Центральна Рада покладає надію, що народи неукраїнські, що живуть на нашій землі, також дбатимуть про лад та спокій у нашім краю й у цей час вседержавного безладдя дружно, одностайно з нами стануть до організації автономії України.

І коли ми зробимо цю підготовчу організаційну роботу, ми складемо законників від усіх народів землі української й виробимо закони для нашої держави. Той увесь лад, який ми підготовимо, Всеросійське Учредительне Зібрання затвердить своїм законом.

Народе Український! Перед твоїм вибраним органом — Українською Центральною Радою стоїть велика й висока стіна, яку їй треба повалити, народ свій на вільний шлях.

Треба сил для того. Треба дужих, сміливих рук. Треба великої нашої держави. А для успіху тої праці насамперед потрібні великі кошти (гроші). Державний український народ усі кошти свої оддавав у Всеросійську Центральну Раду, не мав, та не має й тепер від неї того, що повинен би мати за це.

І через те ми, Українська Центральна Рада, приписуємо всім нашим громадянам сел і городів, усім українським громадським управам і установам з числа місяця липня (іюля) накласти на людність особливий податок на користь України й точно, негайно й регулярно пересилати його в скарбницю Центральної Ради.

Народе Український! У твоїх руках доля твоя. В цей трудний час безладдя й розпаду докажи своєю одностайністю й державним розумом народ робітників, народ хліборобів, можеш гордо й достойно стати поруч організованим, державним народом, як рівний з рівним.

ДРУГИЙ УНІВЕРСАЛ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

Громадяне української землі! Представники Тимчасового Провісительства повідомили нас про ті конкретні заходи, які задумує перевести Тимчасовий Провісительство в справі управи Україною до Установчих Зборів. Тимчасовий Провісительство, стоячи на сторожі завойованих революційним народом свобод, за кожним народом право на самоозначення та полишаючи остаточну форму його форми Установчим Зборам, простягає руку представникам демократії й Центральній Українській Раді та закликає в порозумінні творити нове життя України на добро всієї революційної Росії.

Ми, Центральна Українська Рада, стоячи, як все, за тим, щоб не в Україні від Росії та щоб разом з усіма її народами змагати до розвитку цілої Росії та до єдності її демократичних сил, з задоволення закликає правительству до єдності й сповіщаємо всіх громадян України українським народом через його революційні організації Центральної Ради незабаром буде доповнена на справедливих основах представників народностей, які живуть на Україні, через їхні революційні організації тим єдиним найвищим органом революційної демократії заступатиме інтереси цілого населення нашого краю.

Доповнена Центральна Українська Рада виділить наново поміж себе відповідальний перед нею Генеральний Секретаріат, який буде предметом затвердження тимчасовому правительству в характері представника крайової влади тимчасового правительства на Україні. В сім органі зосереджені всі права й засоби, щоб він яко представник демократії на Україні й рівночасно яко найвищий крайовий орган управи міг виповнити склади організації й будування життя всього краю в згоді з цілою революційною Росією.

У згоді з іншими національностями України й діючи на полі управи яко орган тимчасового правительства, Секретаріат Центральної Ради твердо йтиме шляхом закріплення в створеного революцією.

Змагаючи до автономного устрою України, Центральна Українська Рада порозумінню з національними меншостями України приготує проекти законів про автономний лад України для затвердження їх на затвердження Установчим Зборам.

Зважаючи, що утворення крайового органу тимчасового правительства на Україні забезпечує бажане наближення управи краєм до потреб населення в межах, можливих до Установчих Зборів, і думаючи, що доля Росії тісно зв'язана з загальними здобутками революції, ми рішуче пробуємо самочинного здійснювання автономії України до всеросійських Установчих Зборів.

Що ж торкається комплектування українських військових частей Українська Рада матиме своїх представників при кабінеті міністрів й генеральнім штабі й при верховнім головнокомандуючим для комплектування окремих частей виключно українськими силами. Кількі заходи в сім напрямі на думку міністра війни будуть можливі з боку без порушення бойової здатності армії.

Сповіщаючи про се громадян України, ми твердо віримо, що демократія, яка наділила нас своєю волею, разом з революційним правительством доложить усіх своїх сил, щоб довести край і зокрема Україну до остаточної революції. Українська Центральна Рада.

ТРЕТІЙ УНІВЕРСАЛ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

Народе український і всі народи України!

В. Курилів. МЕТОДИКА В

Тяжка і трудна година впала на землю Російської Республіки. У столицях іде межиусобна й кривава боротьба. Центрального правительського уряду в державі шириться безвластя, безлад і руїна.

Наш край так само в небезпеці. Без влади, дужої, єдиної, народ України також може впасти в безодню усобиці, різни, занепаду.

Народе український! Ти разом з братніми народами України мусиш берегти права, здобуті боротьбою, творити лад і будувати все життя на Україні. Ми, Українська Центральна Рада, твоєю волею, в ім'я творення ладу в Україні, в ім'я рятування всієї Росії, оповіщаємо:

Віднині Україна стає Українською Народньою Республікою.

Не відділяючись від Російської Республіки й зберігаючи єдність України, станемо на нашій землі, щоб силами нашими допомогти всій Росії, щоб Українська Республіка стала федерацією рівних і вільних народів.

До Установчих Зборів України вся власть творити лад на наших землях, писати закони й правити належить нам, Українській Центральній Раді, Українському правительству — Генеральному Секретаріатові України.

Маючи силу й власть на рідній землі, ми тою силою й властю будемо сторожі прав і революції не тільки нашої землі, але й усеї Росії.

Ото ж оповіщаємо:

До території Народньої Української Республіки належать землі, в яких більшість українцями: Київщина, Поділля, Волинь, Чернігівщина, Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія (без Криму) і визначення границь Української Народньої Республіки, як щодо прилучених Курщини, Холмщини, Вороніжчини, так і сумежних губерній і областей, в яких більшість населення українська, має бути встановлене по згоді зорганізованих народів.

Всіх же громадян сих земель оповіщаємо:

Віднині на території Української Народньої Республіки існує право власності на землі поміщицьких і державних земель, на землях нетрудових хазяйств і сілсько-господарських підприємств, а також на удільній, монастирській, кабінетській та церковній землях — касується.

Признаючи, що землі ті єть власність усього трудового народу, ми перейти до нього без викупу, Українська Центральна Рада доручає Генеральному секретареві земельних справ негайно виробити закон про те, як передавати земельним комітетам, обраним народом, тими землями до Українських Зборів.

Праця робітництва в Українській Народній Республіці має бути встановлена й упорядкована. А зараз оповіщаємо:

На території Народньої Республіки України від сьогодні встановлюється по всіх підприємствах вісім годин праці.

Тяжкий і грізний час, який перебуває вся Росія, а з нею й Україна, вимагає доброго упорядкування виробництва, рівномірного розподілу продукції, споживання й кращої організації праці. І через те приписуємо Генеральному Секретарству праці від сього дня разом з представництвом від робітництва встановити державну контролю над продукцією в Україні, пильнуючи інтересів як України, так і цілої Росії.

Віднині на землі Української Республіки смерт-
касується.

Всім ув'язненим і затриманим за політичні виступи, зроблені до
уже засудженим, так і незасудженим, а також і тим, хто ще до відпові-
потягнений, дається повна амністія. Про се негайно буде видано закон.

Суд на Україні повинен бути справедливий, відповідний духові на-
р

З тою метою приписуємо Генеральному Секретарству судових сп-
всі заходи упорядкувати судівництво й привести його до згоди
поняттями народу.

Генеральному Секретарству внутрішніх справ приписуємо:

Вжити всіх заходів до закріплення й поширення прав місцево-
дування, що являються органами найвищої адміністративної влади на-
встановлення найтіснішого зв'язку й співробітництва його з органами р-
демократії, що має бути найкращою основою вільного демократичного

Так само в Українській Народній Республіці мають бути заб-
свободи, здобуті всеросійською революцією: свобода слова, друку, в-
союзів, страйків, недоторканости особи й мешкання, право й можливіс-
місцевих мов у зносинах з усіма установами.

Український народ, сам довгі літа боровшись за свою національну
її здобувши, буде твердо охороняти волю національного розвитку всіх
на Україні суціль, тому оповіщаємо: що народам великор-
єврейському, польському й иншим на Україні п-
національно-персональну автономію для забезпечення
свободи самоврядування в справах їх національного життя. Та доруча-
Генеральному Секретарству національних справ подати нам у найб-
законопроект про національно-персональну автономію.

Справа харчова є корінь державної сили в сей тяжкий і відпові-
Українська Народна Республіка повинна напружити всі свої сили й
себе, так і фронт і ті частини Російської Республіки, які потріб-
допомоги.

Громадяне! Іменем Народньої Української Республіки в федератив-
Українська Центральна Рада, кличемо всіх до рішучої боротьби з усяк-
і руйнітвом та до дружнього великого будівництва нових державн-
дадуть великій і знеможеній Республіці Росії здоров'я, силу й нову
Вироблення тих форм має бути проведене на Українських і В-
Установчих Зборах.

Днем виборів до Українських Установчих Зборів призначено 27 гр-
1917(9 січня н. ст. 1918) року, а днем скликання їх — 9 (22 н. ст.) січня

Про порядок скликання Українських Установчих Зборів негайно
закон.

У Києві 7 (20) лист

ЧЕТВЕРТИЙ УНІВЕРСАЛ У. Ц. РАДИ

13fi

Народе України! В. Курилів. МЕТОДИКА ВІ

Твоєю силою, волею, словом утворилась на Українській Землі Українська Народня Республіка. Здійснилася давня мрія Твоїх батьків, бо й право робочого люду!

Та в трудну годину народилась воля України. Чотири роки жорстоко обезсилили наш край і народ. Фабрики не виробляють товарів. І люди здержують свою працю, залізні дороги розбиті, гроші падають у ціп, хліба зменшується. Наступає голод. По краю розмножилися ватаги палачів і убийників, особливо, коли з фронту рушило російське військо, твоє, різню, безлад і руїну на нашій землі.

З приводу всього того *не могли* відбутися вибори до Українських Зборів у визначенім нашим попереднім Універсалом реченці й не могли Збори, визначені на нинішній день, щоб перебрати з наших рук тимчасову революційну власть над Україною, установити лад у нашій Народній Республіці і зорганізувати нове Правительство.

А тим часом петроградське Правительство Народних Комісарів в Україні, щоб повернути вільну Українську Республіку під свою власть, наші землі свої війська — червону гвардію, большевиків, які грабують наших селян і без ніякої заплати вивозять його в Росію, не зоставляють зерна, приготовленого на засів, убивають невинних людей і сіють усюди страх і убиство й злочин.

Ми, Українська Центральна Рада, робили всякі заходи, щоб не допустити братовбийчої війни двох сусідніх народів, але петроградське Правительство пішло нам назустріч і веде дальше криваву боротьбу з нашою Республікою.

Крім того те ж саме петроградське Правительство Народних Комісарів проволікати заключення мира й закликає до нової війни, називаючи її революційною. Знов поллється кров, знов нещасний робочий люду буде мусіти приносити жертви своє життя.

Ми, Українська Центральна Рада, вибрана з'їздами селян, робітників і солдатів України, в ніякім разі не можемо згодитися на те, ніяких війн піддасмося, бо український народ бажає мира й мир повинен прийти до нас найскорше.

Та для того, щоб ні російське Правительство, ні ніяке інше не ставило перешкод Україні в установленню того бажаного мира, для того, щоб наш край до ладу, творчої праці, закріплення революції й нашої волі, ми, Українська Центральна Рада, оповіщаємо всім горожанам України:

Віднині Українська Народня Республіка буде самостійною, від нікого незалежною, суверенною Державою Українського Народу.

З усіма сусідніми державами, а саме: Росією, Польщею, Австрією, Туреччиною й іншими ми бажаємо жити в згоді й приязни, але ніяка зовнішня сила не вмішуватися в життя самостійної Української Республіки.

Власть у ній буде належати тільки до народу України, іменем якого будуть зберутися Українські Установчі Збори, будемо правити ми, Українська Центральна Рада, представництво робочого народу — селян, робітників і солдатів, виконуючий орган, який віднині буде називатися Радою Міністрів.

І отес, перш усього, поручаємо Правительству нашої Республіки, Р

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

Одночасно з тим, коли армія буде демобілізуватися, поручаємо салдатів, а після затвердження мирових договорів розпустити армію. На місце постійної армії завести народню міліцію, щоб наше військо служило робочого люду, а не забаганкам пануючих верств.

Знищені війною й демобілізацією місцевости мають бути відновлені й допомогти державного скарбу.

Коли наші вояки вернуться додому, народні ради — громадські й городські думи мають бути перевибрані в часі, який буде установлений. Вони мали в них голос. Між тим, щоб установити таку владу, до якої мали виступити всі верстви, яка спіралася б на всі революційно-демократичні верстви й на Радянське Правительство додати до помочи місцевим самоврядуванням ради робочих і селянських і салдатських депутатів, вибраних із місцевих людей.

В земельних справах комісія, вибрана на останній сесії Центральної Ради, виробила закон про передачу землі трудовому народові без викупу, на основу скасування власності! й соціалізацію землі згідно з нашою постановою сесії.

Сей закон буде розглянено за кілька днів на повній сесії Центральної Ради. Рада Міністрів уживе всіх способів, щоб передача землі земельними руками трудящих відбулася ще з початком весняних робіт.

Ліси, води й усі підземні багатства, як добро українського народу, переходять у розпорядження Народньої Української Республіки.

Війна забрала для себе всі трудові сили нашої країни. Більшість фабрик і робітень виробляли тільки те, що було необхідне для війни, а решта зостався зовсім без товарів. Тепер війні кінець.

Раді Народніх Міністрів поручаємо негайно пристосувати всі заводи й фабрики до мирних обставин, до виробу продуктів, необхідних для робочого люду.

Та сама війна дала сотні тисяч безробітних і інвалідів. В самостійній Республіці України не повинен страждати ні один трудящий чоловік. Правительство Республіки має підняти промисл держави, має зачати творити нові галузях, де всі безробітні могли б найти працю й приложити свої сили. Прийняти всі міри для забезпечення покаліченим і потерпівшим від війни.

При старім ладі торговці й всілякі посередники наживали на гнічених клясах надмірні капітали.

Відтепер Українська Народня Республіка бере в свої руки всі області торгівлі й усі доходи з неї обертає на користь народу.

Торговлю товарами, які мається привозити з-за границі й вивозити за границю, вестиме сама наша держава, щоб не було такої доріжні, через яку спекулянтам терплять найбільшійші верстви.

Для виконання сього поручаємо Правительству Республіки представити до затвердження закони про се, також про монополі на спирт, шкур, тютюну й інших продуктів і товарів, з котрих податки й мита обтяжували робочі кляси в користь нетрудових.

Так само поручаємо установити державно-народню контрол над банками, що через кредити нетрудовим клясам помагали експлуатувати робочу масу. Відтепер кредитова поміч банків має йти передовсім на піддержку населенню й на розвиток народнього господарства Української Республіки, а не для спекуляції й ріжнородної банкової експлуатації.

персональної автономії, яку признано за ними законом 22 січня.

Все перечислене в Універсалі, чого не встигнемо виконати ми, Центральна й наша Рада Міністрів, у найблищій тижні виконають, справдять і до ладу доведуть Українські Установчі Збори.

Ми доручаємо всім нашим громадянам перевести вибори енергично, підняти всі зусилля, щоб підрахунок голосів був закінчений скорше, щоб за пару тижнів зібралися наші Установчі Збори,— найкращий подарок і управитель нашій землі, й Конституцією нашої незалежної Народньої Республіки закріпили свободу, порядок і добробут на ділі трудового народу її на тепер і на будучі часи. Сей найвищий наш орган про федеративну зв'язь з народніми республіками колишньої російської імперії того ж часу всіх горожан самостійної Української Народньої Республіки стоїть непохитно на сторожі добутої свободи й прав нашого народу й у боронити свою долю від усіх ворогів селянсько-робітничої Української Народньої Республіки.
Українська Центральна Рада,

У Києві. 9 (22) січня 1919 року.

* Тексти універсалів цитуються за виданням: Винниченко В. *Відродження нації*. У 2 ч. — Репродукція відтворення вид. 1920 р. — К., 1990.

ПІДСУМКИ ГРУПОВОГО (КООПЕРАТИВНОГО) МЕТОДУ НАВЧАННЯ

Для осмислення вчителям

1. Обговоріть у групах і занесіть до таблиці переваги та недоліки групового методу навчання.
2. Які проблеми можуть виникнути у процесі застосування цього методу?
3. Визначте, які зміни до роботи вчителя вніс груповий метод. Чи полегшує роботу вчителя? Поясніть. Чи є корисним учням?

***Українці самі мусять подолати подвійний тягар, який на них
їх обтяжує, — цю негативну історичну спадщину
довготривалого панування чужих сил та руйнівну
силу комунізму. Обидва ці фактори завадили прорити
проникаючої української патріотичної громадянської
свідомості, яка так потрібна для демократичної
незалежності.***

Збіжнев Брзежин

СТРУКТУРА УРОКУ

*Результат кожної роботи — це
автопортрет особи, яка її
виконала.*

КОРОТКИМ ЗМІСТ РОЗДІЛУ

У розділі розглядається структура уроку та подаються рекомендації щодо різних підходів до уроків. Також учителям пропонуються проект та ідеї щодо планування теми.

***У навчанні важлива методика, а не знання.
Важливо те, що вдається витягнути з учня, а
те, чим його наповнити.***

А. Монтаю

***Добрий учитель, як гарний артист, спочатку
захоплює аудиторію, а потім викладає урок.***

Дж. Г. Кларк

СТРУКТУ

(ЗА МОДЕЛЛ

Пропонуємо одну з моделей уроку історії та суспільствознавчих дисциплін, яка поділяється на сім основних етапів, кожний із яких має чітку послідовність і логіку.

Так заведено, що до початку заняття вчитель вже обрав тему та мету уроку, а група учнів навчатиме (увесь клас чи малу групу). Враховуючи це, пропонуємо структуру уроку, за Гунтером (Hunter, 1984).

1. Виявлення зацікавлення/Спонукальна мета. Перш ніж розпочати урок, учитель привертає увагу учнів, стисло розглядає попередній матеріал, перевіряє відповідні вміння та навички, зацікавлює учнів і готує їх до сприйняття нового матеріалу.

2. Пояснення теми та мети уроку. Учитель повідомляє учням, чому важливо досягти наприкінці уроку і чому це важливо, корисно та яке відношення має до життя. Треба показати зв'язок між навчальним матеріалом і життям.

3. Подання нової навчальної інформації. Учитель подає нову інформацію за допомогою навчального матеріалу, використовуючи відповідну методику й наочні матеріали.

усний опис, пояснення, фільм, малюнок, картину, підручник.

4. Моделювання нових умінь/поведінки. Цей елемент є необхідним для уроків, але стає обов'язковим при навчанні вмінь. Учитель бажано поведінку конкретних прикладах. Наприклад, як виділяти основну думку, аналізувати в цьому до мети слід просуватися поетапно, зосереджуючись на суттєвих елементах.

5. Закріплення /Перевірка розуміння. Оцінити розуміння та робити засвоєння матеріалу і виявити вміння можна:

- а) ставлячи запитання класу;
- б) одержуючи відповіді від окремих учнів;
- в) вимагаючи сигналу від усіх учнів, якщо вони знають відповідь (наприклад, підняти руку, хто вважає воду природним ресурсом);
- г) за допомогою індивідуальної усної або письмової відповіді на завдання.

6. Забезпечення керованої практичної роботи. Учитель дає можливість на практиці використати нову інформацію, вміння, ставлення та значення, коли учні займаються практичною роботою, учитель уважно розглядає спроби, виправляючи неточності, непорозуміння чи помилки, даючи допомогу за необхідності, а також схвалюючи правильні відповіді. Він/вона ходять по класній кімнаті, відповідає на індивідуальні запитання, пропонує допомогу, запитуючи під час того, як учні виконують письмове завдання або практикують нові вміння.

7. Організація самостійної практики. Учні повинні мати нагоду пройти та засвоїти нову інформацію, вміння, ставлення або значення. Це можна зробити в формі завдання в класі, дослідницької роботи в бібліотеках та домашньої роботи. Учитель, який міг би допомогти учневі, як це було під час керованої практичної роботи, може відбуватися після того, як закінчився груповий урок та учні повернулися до навчального центру, бібліотеки або додому. Таким, наприклад, може бути присвячений аналізу фільму.

Забезпечення різноманітності під час проведення уроку

1. Різноманітність під час підготовчого етапу уроку

Мета першого етапу уроку — це привернути увагу учнів, їхні інтереси та інтереси на початку уроку для того, щоб зацікавити й підготувати до навчання. Цей етап короткий — він триває не більше п'яти хвилин, але дуже важливий для підготовки до кращого сприйняття наступних елементів уроку. Учитель з активністю запропонує учням багато цікавого на цьому етапі, активізуючи різні методичні прийоми для того, щоб зосередити увагу учнів на ході уроку. Ми розглянемо деякі прийоми.

- В. Кудилів. Притосіть закладення підготований «таємничий мішок» або «таємничий мішок» що містить предмет (напр., монету), пов'язаний з темою уроку, ставлять загальні запитання (які передбачають відповіді «так» магаючись відгадати його.
5. Поставте придумані *неочікувані запитання* (на відміну від *запитань* н «Як, ви думаєте, населення України зустріло проголошення незалежності 1918 р.?» Викликайте якомога більше учнів і вислухайте якомога більше повідей. Ви їм даєте нагоду висловитися.
 6. Покажіть учням картину, фотографію, графік, схему чи карту (досить можна було бачити на задніх партах) або використайте слайдопроектор підготовані запитання.
 7. Заграйте в гру «Двадцять запитань» — щось подібне до «таємничого мішка» риньки», але без відгадуваного предмета, наприклад, стосовно епохи 1918 р.
 8. Прочитайте вголос коротеньку статтю або уривок з вивченої теми, цитати можуть бути цікаві учням.
 9. Роздайте коротенькі уривки для читання (вирізки з газет, рекламний матеріал, оригінальних документів тощо) та поставте до них запитання.
 10. Роздайте веселий роздавальний матеріал: загадки, шаради, ребуси, кросворди.

2. Різноманітність у поясненні завдань і теми уроку

Цей етап також дуже короткий — триває не більше за 60 секунд. Можливо, це буде дуже обмеженою. Завдання полягає в тому, щоб повідомити учнів, що буде на уроці та чому це важливо. Знання особливостей розвитку дитини та відчуження інтересів і потреб є запорукою вашого успіху. Ви повинні уникати висловлювань «Ви будете вчити це тому, що я так сказав» або «Ви будете вчити це тому, що це важливо». Замість цього намагайтесь допомогти учням зрозуміти, чому це важливо та краще на уроці. Найлегшим способом є пов'язати тему з життям учня, бо його найкраще те, що стосується саме його.

3. Різноманітність при поданні нової інформації

Учні можуть одержувати нову інформацію у різні способи. Вони можуть спостерігати, слухати, торкатись, проводити бесіду, куштувати (Френкель, 1997). Кожного з перелічених способів криється безліч потенційних джерел нових знань. Наприклад, читання може передбачати використання підручника, посібника, журналу, газети, підготовленого вчителем роздавального матеріалу або фотографій завдань, реклами, документа або брошури.

Люди, предмети або події, за якими треба спостерігати, — це учитель, експерименти, кінофільми, діафільми, картини, фотографії, вироби, карти, мистецтва та архітектури, жарти, рольові ігри, а також інші учні та дорослі. Одержання інформації можуть слухати вчителя або ж когось ¹ запрошеного на радіо, платівку, жарт або виставу, музичне виконання «на живо», стежити за дискусіями та дебатами. Торкання та куштування також є формами набуття низьковідчуттєвої інформації.

Коли ви плануєте третій елемент уроку, зробіть свідоме зусилля, щоб підтримати певний режим, що відповідає завданням, які повинні бути досягнуті, враховуючи здібностей учнів (чим молодший учень, тим більшою є необхідність конкретних прикладів і відчуттєвому сприйнятті). Але в межах цих загальних принципів урізноманітнюйте прийоми з дня на день, щоб підтримувати інтерес учнів до участі у навчанні. Однак пам'ятайте, що ви повинні протягом усього процесу застосовувати різноманітні прийоми надання інформації саме для підсилення навчання, а не заради новинки.

4. Різноманітність у моделюванні бажаної поведінки

Одним із шляхів урізноманітнення процесу навчання є використання різних моделей поведінки. Бажана поведінка в багатьох випадках може моделюватись іншим учителем, бажана поведінка в багатьох випадках може моделюватись іншим учителем або адміністратором, кимось із батьків або запрошеною особою, яка виступає перед класом, і навіть героєм якогось фільму. Різноманітність моделей поведінки досягти використанням кодоскопа, на другому — виготовленої учителем та іншими людьми моделі поведінки, на третьому — якогось приладдя шречі. І знову ж таки, учитель завжди повинен використовувати ефективні моделі та оєрела з урахуванням потреби щоденної різноманітності моделей поведінки.

5. Різноманітність при перевірці розуміння

Учителі зазвичай перевіряють розуміння, усно опитуючи учнів по методика дозволяє перевірити розуміння тільки одного учня, а як з'ясувати ч

- підняти картку з правильною відповіддю;
- поставте усне запитання і запропонуйте учням відповісти в уніфікованій відповідь своєму сусідові. Ви не зможете перевірити розуміння кожним учнем, але при цьому учні активно включаються до роботи, здійснюють самостійне розуміння шляхом порівняння своєї відповіді з правильною, яку ви запропонуєте після відповіді всієї групи;
- роздайте учням чисті картки і поставте запитання. Учням необхідно відповісти на картках і підняти їх за вашим сигналом. Звичайно, відповіді мають бути стислими, наприклад ім'я, дата, кількість, відповідь «так», «ні», «захід», «схід»;
- скажіть учням: «Підніміть руку, якщо ви вважаєте, що відповідь правильна, і піднімайте, якщо не певні. Або підніміть руку, якщо ви погоджуєтеся з відповіддю, якщо ви не погоджуєтеся, тримайте під кутом, якщо ви не визнаєте відповідь на запитання та слідкуйте за окремими відповідями. Поставте таке запитання: «Якщо ти сказав «так»?» І так далі, щоб перевірити розуміння.

6 і 7. Різноманітність при керованій та самостійній практичній роботі

Обидва елементи розглядаються разом, тому що вони відрізняються від традиційної присутній учитель, щоб надати допомогу, чи ні. В обох типах практики очікується, що викладач використовує або демонструє нові знання, уміння, ставлення або оцінку. Мета виступу – вести безпосередньо до успішного демонстрування учнем бажаної поведінки або продукту, на який вказано у навчальній меті уроку. Саме з цієї причини при розгляді різноманітності при і визначенні навчальних завдань уроку в елементах 6 і 7 має бути певна різноманітність, учитель повинен забезпечити різноманітність, визначаючи навчальні завдання уроку.

Френкель (1973) вказав на різницю між трьома типами «вихідної» діяльності: організаційним, демонстративним і творчим. У рамках кожної з трьох категорій називає різні види діяльності учнів. Різноманітність в елементах 6 і 7 повинна пробуджувати інтерес учнів, а й залучати їх до активної роботи, навчаючи до здобуття більшої кількості вмінь. Так, крім здібності правильно відповідати на письмові запитання, необхідними є вміння! креслити, будувати, грати в ігри, дискутувати, малювати карикатури, прогнозувати та розв'язувати завдання.

Поміркуйте

1. Чим відрізняється структура уроку за Гунтером від структури прийнятої в Україні?
2. Які доповнення ви могли б занести в запропоновану Гунтером структуру уроку?

ПІДСУМКИ ПРОВЕДЕННЯ УРОКУ

- ***Щоб зацікавити учнів та привернути їхню увагу, виклик треба творчо підготувати особливий вступ до уроку.***

Він займає небагато часу — лише 5 хвилин, але є дуже важливим. З учнями будуть готові до сприйняття наступних елементів уроку. Треба знайти застосовуючи різні хвилюючі та активізуючі засоби.

- ***Учні зацікавлюються, коли бачать, що навчання пов'язане з життям.***

Треба вдаватися до різних способів пояснення мети уроку, розповідати історію, цікавим, щоб вони це зрозуміли (1 хвилина). Пробудження учнівського запорукою успіху не тому, що це добре для нас, а тому що допоможе зрозуміти пов'язати з його потребами.

- ***Учитель повинен передавати інформацію у різні шляхи —***
можливість читати, спостерігати, слухати, спілкуватись через інтерв'ю, викор-
а) книги, журнали, газети, додатковий матеріал;
б) телебачення, відеофільми, діафільми, твори мистецтва, карти, п'єси, ро-
в) радіо, платівку, спілкування з гостем, дебати.

- ***Під час кожного уроку старайтеся застосувати три різні форми навчання, щоб учні не тільки сиділи та слухали, але й були активними учасниками уроку.***

- ***Щоб досягти успіху, учням треба чітко пояснити, що відбувається.***

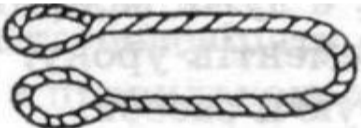

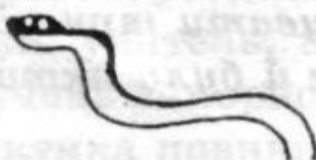

Де найкраще робиться у спосіб моделювання бажаної поведінки чи вміння (наприклад, давати завдання).

- ***Перевірка розуміння поняття*** — чітко сформульовані вимоги та зичлива атмосфера дають змогу учневі ставити вчителю запитання, якщо щось не зрозуміло.

- ***Змінити кількість учнів та характер навчання*** (індивідуально чи великою групою, цілим класом).

ІЕРОГЛІФИ - АЗБУКА СТАРОДАВНЬОГО ЄГИПТУ

Наводиться приклад того, як, починаючи вивчення нової теми з історії, зацікавити учнів якимось предметом або інформацією.

A			П Р	
A			Ю Q	
	use R or			
Б			Р R	
Ч	CH		С S	
Д	D			
Е	none — немає ієрогліфа		Ш SH [
Г	G		Т T	
Ф	F		U use W	
Г	H		Ф V use F	
І	I		В W	
Дж	J		X X use KS	
К	K		уу 44	
Л	та P L use R			
М	M		Чоловік C Z use S	
Т	M			

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ
ПРИКЛАД УКЛАДАННЯ СЛОВА (ІМЕНІ)

A/4A

Завдання

Самостійно укладіть якісь імена і запишіть їх у картуші.

ЗАВДАННЯ - ПРОЕКТ ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ

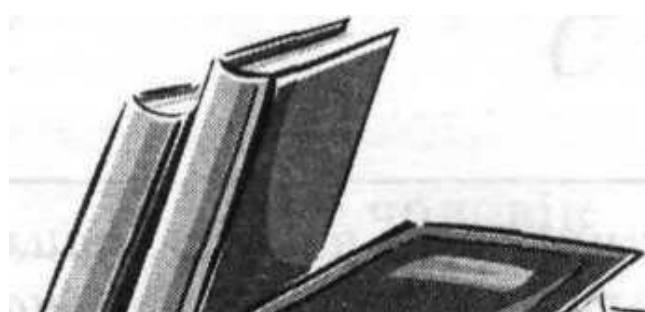
Це кінцевий проект/конспект для вчителів, які проходили курси підвищення кваліфікації з історії. Тут висувуються певні вимоги:

- *активізація учнів;*
- *критичне мислення;*
- *різні типи запитань;*
- *мотивація уроку.*

Це вміщено, щоб учителі обдумали, що від них вимагається (усі вимоги вказані в Національній доктрині), а форма оцінювання підкреслює необхідність виконання цих вимог для успішного завершення роботи.

Мета цього проекту — дати нагоду підготувати урок, на якому вимагатимемо критичного мислення: згадувати, аналізувати, синтезувати й оцінювати матеріал запитання.

1. Підготуйте не більше як чотири сторінки пояснення стратегії, яку застосували, щоб представити певну тему з історії України. Продемонструйте (не більше 15 хв), як ви зацікавите учнів цією темою, переконаєте їх у її важливості, передбачати залучення чогось до-, даткового, цікавого для учнів. Пояснюйте, чому в класі ви працюватимете, назвіть тему, необхідне обладнання.
2. Виясніть, які методи застосовуватимете впродовж уроку, як активізуватимете учнів.
3. Доведіть на прикладах, що тут вимагається мислення на вищому рівні.
4. Включіть вправу, яка містить запитання (4—5), що вимагають критичного мислення, використання джерел інформації. Включіть до вправи основний та додатковий матеріал (одна сторінка).
5. Підготуйте домашнє завдання (4—5 запитань різних видів), які покажуть виявлення різних способів мислення на базі відео, дискусії або інших джерел. Включіть основну тему та джерело інформації до цього завдання.
6. Ознайомтеся зі схемою оцінювання проспекту уроку.

ОЦІНЮВАННЯ ПРОСПЕ

Прізвище _____ Тема _____

Критерії оцінювання	Можлива оцінка	Одержана оцінка	Зауваження
Формат: титульна сторінка; розділи, заголовок; оформлення; оригінальність; чистота	10		
Курс: на якому році? мета; обладнання	5		
Вступ: обґрунтування мети уроку; мотивація	20		
Стратегія: застосування різних методів навчання на уроці; активізація роботи учнів; вияв більш глибокого мислення	20		
Представлення: відповідні інтонації; послідовність викладу уроку; мова — відповідна, чітка; вияв творчості	20		
Закріплення матеріалу	10		
Запитання: різні типи запитань; вияв вищого мислення	10		

КЛЮЧОВІ ПИТАННЯ ПРИ ПЛАНУВАННІ

Ці поради стосуються ширшої теми при вив

Що учень буде знати й вміти?
Яким він повинен стати в результаті навчального процесу?
Які напрями можна поєднати?
Що свідчить про сприйняття матеріалу?
Як визначити, що учень досяг із того, що вчитель запланував?
Як організувати збір даних, щоб контролювати процес навчання?

Які моменти пр стимулюють зацікавлення і результати навчальних найшвид яка з навчал є найбільш Що потріб учнів, дається в мова ви

Треба визначити джерела інформації, які відповідають зацікавленням та здібностям учнів. Треба також дати нагоду поглибити знання. Яким матеріалом ви володієте? Які саме розділи та теми дадуть бажаний результат?

На с. 151 —152 наведено приклад того, як можна організувати однієї історії Середньовіччя. Учні активно працюють у групах і, представляючи нагоду демонструвати набуті знання і вміння.

Завдання учителя — не передавати знання предмета учням, а прихильність, емоції, увагу та терпеливість розбудити в них нестримне бажання пошуку відповідей, які збагачують життя і надають йому сенсу.

ПЛАНУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО П

ЗРАЗОК ПЛАНУВАННЯ ШИ

*Учитель історії може дати завдання учням розробити самостійно о
тему, використовуючи різні джерела інформації та доходячи своїх висновків
учні практикують дослідницький історичний метод та навчаються від од
також підготували тему та представляють її класу.*

ЖПТТЯ ЛЮДЕЙ В ЕПОХУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Проект

МЕТА: 1. Учні повинні:

- зрозуміти й вивчити щоденне життя людини епохи Середньовіччя;
 - охарактеризувати основні життєві цінності людини того часу та історичні
середньовічної доби;
 - з'ясувати, чого досягла тогочасна людина;
 - визначити, як вплинула середньовічна епоха на життя сучасної людини
залишилося в нашому житті від епохи Середньовіччя.
2. Учні повинні оцінити важливість спільного навчання в групі, виробити
та самоповагу.
3. Учні повинні:
- скласти систему запитань до даної теми;
 - уявити історичні взаємозв'язки в наведеній інформації або навчальному
 - представити навчальний матеріал усно, використовуючи найрізноманітні
 - самостійно, у логічній послідовності, підготувати навчальний матеріал

Завдання/поради

1. Утворити групи від трьох-п'яти учнів.
2. Ознайомити учнів із завданням: «Життя людини в епоху Середньовіччя».
3. Роздати завдання кожній групі.
4. Підготувати, якщо потрібно, технічні засоби навчання, які будуть ви-
користовуватися під час уроку в класі або в бібліотеці.
5. У шкільній бібліотеці підібрати навчальні матеріали до теми та відклас
6. Замовити у фільмотеці відео або фільми, які висвітлюють цю історичну
7. У кабінеті трудового навчання можна домовитися з учителем про приг
за середньовічними кулінарними рецептами.
8. На представлення можна запросити гостей, учителів, директора та бать
відвідати інші класи.

АСПЕКТИ ЖИТТЯ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Проект

- 1. Учні працюватимуть у групах.*
- 2. Кожна група обирає тему, яка їй подобається.*

Пам'ятайте, що тему треба вибрати якнайшвидше, щоб її не група.

Пропоновані теми проектів

1. Розвиток медицини.
2. Фольклор.
3. Приготування їжі та етика (поведінка).
4. Правила поведінки лицарів, жінок.
5. Лицарські розваги, спорт.
6. Військове мистецтво, зброя, одяг.
7. Цехи.
8. Освіта.
9. Архітектура.
10. Методи ведення війни, зброя, одяг.
11. Судочинство та право, закони.
12. Музика, танці, народні розваги.
13. Міста.
14. Жінки Середньовіччя.

Інші теми можна вибрати з дозволу вчителя

3. Кожна група відповідає:

- а) за вибір керівника групи і писаря (див. с. 120);
- б) підготовку запитань, які допоможуть розкрити зміст теми (не менше 5);
- в) розподіл теми на окремі завдання кожному члену групи;
- г) пошук матеріалів, які відповідають темі, в різних історичних джерелах (щонайменше в трьох);
- г) добір матеріалу в класі та бібліотеці;
- д) зведення разом підготовлених матеріалів;
- е) представлення свого проекту класу. Що потрібно зробити, щоб представлений матеріал у цікавий спосіб?

4. Представлення може бути у формі:

& усної доповіді-звіту; з використанням прикладів і різноманітних демонстрацій;
виступу в ролі історичної особи/осіб із використанням мови того часу;
найрізноманітнішого приладдя, картин;

С? інтерв'ю з особою або особами того часу на ту чи іншу тему; п'єси, яка була написана і в якій ви розкриваєте тему; конкретного прикладу — про...

РОЗДІЛ 7

**ВИРОБЛЕННЯ ВМІНЬ ТА КОМПЕТЕНЦІЙ
ЗАПИТАЛЬНИЙ МЕТОД
ОБ'ЄКТИВНІСТЬ ТА УПЕРЕДЖЕНІСТЬ
ІСНУВАННЯ РІЗНИХ ТОЧОК ЗОРУ**

У світі, що постійно змінюється, жодне знання не може бути остаточним. Найважливішим остаточним вмінням є вміння навчитися, як

КОРОТКИЙ ЗМІСТ РОЗДІЛУ

У розділі підкреслюється значення базових умінь для вивчення об'єктивності та упередженості різних поглядів, наводяться практичні вправи, які допомагають творчо підійти до питання, таблиці, які підсумовують в систему використання засобів драматургічного мистецтва та відеофільмів у вивченні історії.

Навчання без міркування не корисне. Думка без освіти — небезпечна.
Конфудій

Навчайте молодь, як думати, а не що думати.
С. Шугарман

Доктрина національної освіти України підкреслює необхідність навчати історію на уроках історії, які потрібні кожному громадянину як України, так і в глобальному контексті.

1. Умінням треба навчати свідомо й поступово:

а) самі учні без певного спрямування не навчаться. Відповідати на запитання, писати есе не означає досягти вміння глибшого мислення. Цього обов'язково треба навчатися за допомогою вчителя;

б) учні повинні знати, яких умінь можна навчитися. їм треба пояснити приклади, щоб вони засвоїли ці вміння.

в) учні повинні прагнути набути вміння, а не зосереджуватися на певних фактах. Наприклад, отримавши завдання написати есе про Юлія Цезаря за темою *справжній спаситель Риму, чи скористався нагодою запровадити диктаторство*, варто починати з його біографії?

2. Кожне вміння треба практикувати не один раз, щоб засвоїти.

Учневі потрібен відгук учителя про те, чи засвоїв він вміння. Учням треба мати нагоду застосувати нові вміння в різних завданнях під пильним наглядом учителя.

3. Уміння треба виробити, застосовуючи тему з історії та власний досвід. Починайте зі знайомого учням матеріалу, поступово переходячи до нового. Зрозуміти, що вміння — це частина навчання, і успіх залежатиме також від практики умінь.

4. Треба виробити лише кілька умінь протягом навчального року (2—3). Спочатку треба засвоїти певне вміння та його практикувати, а потім виробити нове.

5. Вправи на вміння повинні бути короткими (1—3 сторінки) і вимірюватися за часом (15—30 хв). Більш тривалий час може спричинити забагання (формулювань) і збентежити учня. Учителям теж важче, бо учні не впоруються зі складними завданнями. Треба дати відгук за короткий час. Це означає, що тести повинні бути невеликі за обсягом.

6. Набуті вміння треба перевіряти та вдосконалювати, якщо виникли труднощі. Треба оцінити, наскільки учні засвоїли вміння. Кожен засвоює нові ідеї по-своєму.

7. Навчати умінь треба поступово у логічний спосіб.

Щоб була користь, треба з'ясувати будову умінь.

8. Усі курси історії повинні визначити, коли яких умінь вчать, і вказати на вміння, які стосуються всіх курсів вивчення історії.

Треба підкреслити, що вміння — це частина конкретного знання, отриманого в процесі вивчення історії від найменших до найстарших класів. Протягом усього часу школи ці вміння, знання нагромаджуються.

ЗАПИТАЛЬНИЙ МЕТОД У НАВЧАННІ

Щоб навчити учнів уміння при навчанні історії, важливо активізувати учнів. Існують різні методи активізування. Тут наведені лише декілька прикладів, як це зробити. Одним з найефективніших є метод запитування. Ідея навчання через запитання дуже давня. Метод отримання знань (інформації) у формі відповіді на поставлені запитання називають методом Сократа, за іменем давньогрецького філософа. Головною підставою цього методу є вироблення мислення через постійне переконання.

Життя без розпитування — це не життя.

Учні повинні вчитися через запитування. Запитування допомагає:

- звузити,
- конкретизувати,
- спрямувати,
- пояснити проблему чи ідею.

Треба ефективно ставити запитання.

Залежно від мети учителя учні здобувають лише саме знання, якщо вчитель просить їх глибше мислити.

Треба укласти факти в логічну схему.

Завдання/поради

Як це зробити? Чого ви хочете досягнути?

Застосуйте мозковий штурм і виберіть ті запитання, які допоможуть досягти кінцевої мети.

Наприклад:

Як можна визначити «ідентичність»?

Що означає бути канадцем?

Що означає бути українцем сьогодні?

Існує п'ять типів запитань.

Які запитання є ефективними?

Які вміння використовуються, коли ставляться запитання?

Усе залежатиме від вашої мети. Чого ви хочете досягти: пояснити подію чи з'ясувати її причини?

ТИПИ ЗАПИТАНЬ

1. *Образне запитання.* Поєднати зібрані факти. Довідатися, хто/що, де і коли, та порівняти з чимось/кимось. Наприклад, *які основні віросповідання в Канаді?*

2. *Пояснювальне запитання.* З'ясувати, чому щось стається і яким є наслідок. Чому щось відбулося? Наприклад, *чому різні емігранти приїхали до Канади?*

3. *Узагальнююче запитання.* Зібрати інформацію і звести факти до загальної істини. Наприклад, *яких висновків можна дійти щодо канадського улюбленого спорту?*

4. *Запитання-розмірковування.* Вимагає вибору між варіантами/альтернативами дійти рішення щодо конкретної проблеми або кризи. Наприклад, *чи можна виправдати убивство дітей за будь-яких обставин, як у Спарті?*

5. *Відкрите запитання.* Вимагає уявити невідоме (якби...). Наприклад, *яке життя в Канаді, якби її загарбала Америка, Росія? Яке життя могло бути в Квебек відокремився від країни? Якби Крим відокремився від України?*

Щоб вирішити, яке запитання поставити, треба обдумати наперед

Перекладено та скорочено з дозволу: Evans M. *Models, Applications and Strategies for Developing Thinking Skills in Social Sciences*. (Mississauga: Peel Board of Education, 1989), pp. 15.

*Завдання/поради
для вчителів*

1. У групі підготуйте десять запитань на обрану Вами спільну тему. «Голодомор 1932—1933 рр.».
2. Укладіть схему, за якою ви пояснюєте, якого типу запитання використали.
3. У групі складіть і запишіть по три запитання кожного типу.
4. Чому важливо вживати різні типи запитань при вивченні історії?
5. Напроти кожного запитання зазначте, яких умінь воно вимагає.

ЕФЕКТИВНІСТЬ МЕТОДУ СОКРАТА

1. Запитання повинні бути *різноманітними* та різнорідними.
2. Лекцію/урок варто починати з *повторення* або з легких запитань, переходячи на вищий рівень мислення.
3. Ставте запитання, які вимагають від учня *розгорнутої* відповіді.
4. Включайте запитання, які вимагають *мислення* різних видів.
5. Запитавши, *почекайте 5–7* секунд перед тим, як когось попросити відповіді.
6. Дайте можливість *кожному* учневі взяти активну участь у відповіді на запитання.
7. Створіть привітну, *доброзичливу атмосферу* в класі.
8. Кожного разу ставте тільки *одне* запитання.
9. Учні повинні сигналізувати про готовність до відповіді *підняти* руку. Запрошуйте до відповіді також тих, хто не піднімає руки.
10. Обов'язково скажіть учневі, що його відповідь є *правильною*.
11. Коли учень дасть неправильну відповідь, не звертайтеся відразу до нього. Дайте йому нагоду самому *виправитися*.
12. *Заохочуйте* всіх учнів ставити запитання.

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

НАВІЩО НАМ УРЯД?

(За мотивами твору Ш. Л. Монтеск'є «Листи з Персії»)

Це одне із запитань, над яким ми не дуже замислюємося. Водночас важко відповісти. Проте запитання «навіщо нам уряд, що він робить, і чому ми йому платимо?» є одним із найважливіших для кожного громадянина незалежної держави.

Це запитання може виникнути в будь-якому класі, і не тільки на уроці історії. Прочитайте оповідання, яке, сподіваємось, нашттовхне вас на роздуми. Оповідання можна використати з дітьми молодших класів (5—8).

У давні часи на далекій землі жило маленьке плем'я, яке називало себе тролями.

І Вони були надзвичайно злими та жорстокими, через що жителі навколишніх племен дуже їх ненавиділи.

Протягом якогось часу тролями керував король, який намагався їх контролювати, але невгамовні підлеглі організували змову проти нього і вбили його та і його сім'ю.

На той час тролі вирішили, що їм не треба нікого, хто б керував ними та створював і для них закони. Кожен зможе робити те, що захоче. Один із них сказав:

— Навіщо я мушу працювати на людей, які мені байдужі? Я краще буду турбуватися про себе. Тоді мене не буде турбувати, що хтось інший нещасливий.

Настала весна. Кожен казав:

— Я посаджу саме стільки зерна, скільки треба, щоб забезпечити свою сім'ю.

Навіщо мені про це турбуватися?

Ґрунти у їхній країні були не дуже родючими — подекуди сухі та горбисті, в інших місцях — заболочені річками. Того року сталася жахлива посуха, так що весь урожай у гористій місцевості вимер, а в низинних районах дали добрий урожай. Жителі гір потерпали від голоду, тому що жителі низин тримали в них в заручки.

Наступного року випало багато дощів. Землі в горах дали надзвичайний урожай, у той час як в низинах було залиті водою. Цього разу жителі низин не змогли зібрати врожаю.

А їхні гірські сусіди відмовилися з ними ділитися.

У тролів був один надзвичайно жорстокий звичай: якщо хтось із них хворів довше, ніж три дні, відводила хворого в гори вмирати.

— Нам не потрібно утримувати хворого, — казали вони. — Кожен, хто не працює, не годен жити.

Коли троль ставав старшим, його скидали зі скелі або топили в річці, тому що така людина не потрібна. Якщо будинок троля горів, ніхто із сусідів не приходив на допомогу. Не турбувалися допомогти грошми або ще чимось нещасному, у якого згорів маєток і треба було починати все з нуля.

Ніхто не виявив бажання збудувати міст через річку, яка протікала через їхню країну. Кожен хотів вдалося зібрати співгромадян у своїй господі, щоб обговорити план будівництва мосту. Та коли почав викрикувати свою думку і не бажав спухати інших. Зав'язалася суперечка і рішення не було скасоване найсильнішим тролем, який міг і крикнути найголосніше, і мав підтримку озброєних тролів.

Виникли й інші проблеми. Один з вождів тролів мав надзвичайно вродливу доньку, е якою він забрав собі. Через це чоловіки почали дуже сваритися, після тривалих образ і бійки вирішили вирішити тролі, який вважався менш злим, розсудити їх. Але той прогнав їх зі свого маєтку:

— Що мені до того, хто з вас забере дівчину? Мені треба працювати на полі, і я не хочу витрачати дорогоцінний час на вирішення вашої суперечки. Забирайтеся геть!

І з цими словами він схопив палицю і погнався за непроханими гостями аж до дверей ■

Викрадач дівчини, а він був сильнішим, присягнувся, що швидше вмере, ніж віддасть її. Багато у відчаї повернувся додому.

Дорогою він зустрів вродливу молоду жінку, яка поверталася від джерела. Вона йому так
¹⁶ забрав її до себе. Зловтіха заповнила його серце, коли дізнався, що вона — дочка троля, який
 0 суперечку щодо його власної дочки.

В одного троля була колісниця, оздоблена міддю. До неї він запрягав чорного коня і щонеділя
 було зроблено, їздив на цій до блиску начищеній колісниці навколо своєї ферми. Двоє його сусідів
 колісницею. Вони змовилися і вбили власника колісниці. Протягом кількох тижнів вони їздили
 зрештою один злодій вбив іншого і забрав колісницю собі. Проте ненадовго. Два інші тролі напали
 збороти і заплатив життям...

Один троль, який вже не мав у що вбратися, побачив одяг на продаж. Запитав про ціну. Продавць
 собі так:

— Я маю продати цей одяг за стільки, щоб купити 10 бушлів зерна. Але цьому покупцю
 необхідний, тому я візьму з нього в чотири рази дорожче.

І покупець змушений був заплатити таку ціну.

— О, це була дуже вигідна справа, — радісно промовив продавець, — піду тепер шукати зерно.

— Що ти сказав? — крикнув гольтіпака-покупець. — Тобі треба зерна? Якраз я і маю
 проте, трохи висока, бо зерна нині ніде немає. Але давай зробимо і так: віддай мені мої гроші
 бушлів зерна. Дешевше не віддам, хоч і умри з голоду!

Завдання учням

Для молодших класів: 1—4; для старших класів: 1—5.

1. Назвіть п'ять проблемних ситуацій, які виникли у тролів, і поясніть, чому вони змовились від урядування.
2. Що б трапилося з нашою країною, якби в нас не було уряду? Як, на вашу думку, було б у нас: гірше, краще чи так само, як у тролів? Поясніть.
3. Що робить для нас уряд? Під час пояснення використайте інформацію (десять прикладів).
4. Поясніть значення поняття «уряд». Запишіть своє розуміння цього поняття і порівняйте його з поясненням у тлумачному словнику.
5. Деякі люди називають себе «анархістами». На початку ХХ ст. вони вважали, що кожен уряд — це щось небажане. Вони думали, сам факт існування уряду передбачає скоєння злочинів, існування зла й зловживань у суспільстві. Знайдіть у бібліотеці більше відомостей про анархістів. Стисло, в кількох абзацах, викладіть знайдену інформацію. Із якими пунктами їхніх вимог до суспільного життя ви погоджуєтесь? Поясніть.

Завдання/поради вчителям

До якого типу належить кожне з наведених запитань? Які типи запитань вимагають вищого мислення?

Чому необхідно ставити такі запитання учням?

ЯК ВИЗНАЧИТИ ГОЛОВНУ ІДЕЮ І ТОЧКУ

Упередженість (односторонність) — це особисте, переважно однобічне висвітлення події, характеристики особи; ^{С^7} переважно ґрунтується не на фактах, а на особистих поглядах, що може призвести до неправильного висновку.

Як можна розпізнати однобічність?

1. Довідайтеся, звідки походить інформація.
2. Відшукайте ключові ознаки:
 - емоційно насичені слова,
 - перебільшення,
 - наявність тільки одного погляду на суперечливе запитання.

Як можна розрізнити факти та погляди (точки зору)?

Факт — це визнані річ, дата, подія, особа, щодо достовірності яких немає сумнівів.

Г

Точка зору — це використання історичних фактів для доведення прихильності до тієї чи іншої думки. Вона не обов'язково є загальноприйнятною у це може бути лише однієї особи.

Завдання/поради
дія вчителів/учнів

Підготуйте завдання про упередженість і різні точки зору до історії України. Складіть п'ять запитань до цієї теми.

ЯК НАВЧИТИ УЧНІВ РОЗРІЗНЯТИ, ЧИ НАВЕДЕНА ІНФОРМАЦІЯ Є ФАКТОМ, ЧИ ТІЛЬКИ ПОГЛЯДОМ (ТОЧКОЮ ЗОРУ)?

*Ось один приклад, як цього можна навчити на уроках історії
вознавчих дисциплін.*

Користуючись, скороченнями ф — факт, п — погляд (точка зору), наведених тверджень подають факти, а які висвітлюють погляди. Не звертайте уваги на описує твердження правду, вирішуйте тільки те, це факт чи *ПОГЛЯД*.

- _____ 1. Диктатори ніколи не бувають щасливими людьми.
- _____ 2. Сучасні школи дають змогу здобути ширшу освіту, ніж школи минулого часу тому.
- _____ 3. Юлій Цезар написав книжку про його війни в Галії.
- _____ 4. Без Визвольних Змагань 1917—1920 рр. не було б незалежної України в 1991 р.
- _____ 5. Не можна підтримувати страйки, бо вони завдають шкоди всьому суспільству.
- _____ 6. Світова економічна криза 1930-х років була однією з найважливіших історії високорозвинених держав.
- _____ 7. Високого рівня розвитку мистецтво досягло в епоху Стародавньої Греції.
- _____ 8. Кордон між Україною та Росією не охороняється.
- _____ 9. Індіанці Північної Америки сьогодні щасливіші, ніж були до прибуття європейців на американський континент.
- _____ 10. Цивілізація Стародавньої Греції була на вищому рівні розвитку, ніж сучасна.

Завдання/поради

1. Історик, який вірить, що історія — це політика, зацікавиться такими фактами про Канаду в Першій світовій війні:

- а) під час війни 30 тис. жінок працювали на фабриках, виробляючи зброю;
- б) війна коштувала 300 млрд доларів;
- в) 1917 р. тисячі французьких канадців протестували проти примусової воєнної служби в Британії;
- д) до кінця війни 5000 канадців українського походження були інтерновані через їхню приналежність до Австро-Угорщини.

2. Історика, який вважає, що історія — це соціальні питання, цікавитимуть такі факти про Другу світову війну:

- а) канадців японського походження загнали в табори, щоб захистити від японців;
- б) ціни на продукти харчування були встановлені урядом, і бензин можна було купити тільки за картками;
- в) у Д'єпі 1942 р. загинуло 882 з 4658 канадських воїнів;
- г) Макензі Кінг був прем'єр-міністром Канади під час війни.

3. Історик, який цікавиться економікою, вибере такі факти про конфедерацію Канади:

- а) 20 тис. громадян Канади французького походження підписали петицію на користь Конфедерації;
- б) чотири колоніальні уряди прийняли рішення ввійти до конфедерації Канади;
- в) колоніальні податки довели до того, що торгівля між колоніями не була вигідною;
- г) конфедерація Канади гарантувала релігійну свободу.

4. До травня 1945 р. Гітлер і нацистська Німеччина були знищені. Історик хотів би довести, що боротьба велася між демократією та нацистською диктатурою. Які факти про Німеччину так:

- а) більші ресурси США, Канади та Великої Британії були використані під час війни;
- б) союзники завзято боролися, тому що боролися за свободу;
- в) генерали Гітлера помилилися у стратегії;
- г) СРСР вів запеклу боротьбу проти нацистської Німеччини.

Перекладено та адаптовано з дозволу: Scarborough Students' Skills Book. (Scarborough: Scarborough Board of Education, Program Department, 1988) p. 199.

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

ФАКТ ЧИ ВИЯВ ТОЧКИ ЗОРУ?

1. Друга світова війна офіційно розпочалася у вересні 1939 р.
2. Другу світову війну спричинили виключно А. Гітлер і нацисти.
3. Союзники — Велика Британія, Франція, СРСР, США, Канада воювали проти Німеччини, Італії та Японії. _____
4. _____
Гітлер написав книгу «Майн Кампф». _____
5. _____
Гітлер вірив у теорію вищої раси людей. _____

Користуючись скороченнями **ф** — факт і **п** — погляд (точка зору), позначте наведених тверджень подають факти, а які висвітлюють погляди.

Приклад з історії України:

- а) Першим Президентом незалежної України був Л. Кравчук. _____
- б) Під час правління Президента Л. Кучми олігархи збагатіли та захопили підприємства в Україні. _____
- в) Вибори Президента України в 2004 р. відбулися повторно через відкриття фальсифікацію під час виборів. _____
- г) Олігархів України не цікавить демократія. _____
- д) Економічний стан у державі найбільше вплинув на результати виборів до Верховної Ради України в березні 2006 р. _____

Завдання/поради вчителю

Підготуйте для учнів подібне завдання на одну тему з історії України.

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ФАКТІВ

Вивчення історії супроводжується ознайомленням із великою кількістю матеріалу. Тому учнів треба вчити, як розшукати й систематизувати інформацію лаконічним способом.

Як знайти потрібну інформацію?

Треба дібрати інформацію з різних джерел, щоб ознайомитися з різними поглядами.

1. Почати слід з підручника. Наприклад, де можна знайти інформацію про Першої світової війни? Як шукати цю інформацію?
2. Наступним етапом є робота в бібліотеці. Як вести пошук у бібліотеці? Інформації можна знайти в бібліотеці?
3. Джерела з навколишнього світу:
 - а) запросити гостя — можна дуже вміло використати словесну історію, запросити ветерана Другої світової війни на урок;
 - б) провести інтерв'ю з очевидцем. Завдання учням — підготувати запитання для інтерв'ю (див. на с. 189).
4. Показати розроблене завдання/проект як приклад.

Систематизувати вивчений матеріал допомагають таблиці, схеми.

- I. Треба виробити гіпотезу щодо певного питання.

Гіпотеза — це наукова вигадка, можливе пояснення питання.

Завдання/поради

Наприклад, які причини можуть призвести до війни? Чому держави брали участь у Першій світовій війні?

- II. Систематизуйте інформацію в таблиці, порівнюючи факти та імена з певним часом або іншими критеріями.

Наприклад, «Універсали», УПА, Дивізія «Галичина» та Червона армія.

НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНІ ЗМАГАННЯ В УКРАЇНІ ПОЧАТ

В. Куршів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

Характеристика	Центральна Рада	Гетьманат	Ди
Дата			
Керівники			
Головні ідеї			
Міжнародні зв'язки			
Хто підтримував			
Чого досягли			
Чого не досягли			
Причини поразок			

Запитання	Ім'я
1. Роки правління, родинні зв'язки	і
2. Основні напрямки державної політики (внутрішня, зовнішня)	. \.
3. Які особисті якості (риси характеру) мав?	
4. Які наслідки для українських земель мала діяльність?	

ГЕТЬМАИП УКРАЇНИ ХVІІІ СТ. (ПІСЛЯ ІВАН

Гетьман	Роки гетьману вання	Правлінн я російсь- ких царів	Події в Україні	Як заверш політична д
Іван Скопадський				
Павло Полуботок				
Данило Апостол				
Кирило Розумовський				

ОПІР ОКУПАНТАМ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Характеристика	Дата утворення	Організатори боротьби	Форми боротьби (проти кого)	Причини створення
Українська Повстанська Армія				
Дивізія «Галичина»		•		
Комуністичний рух опору				

Російська імперія

E.

**Робертс
он М.
Самсом
Ф.
Риналді
В.
Курилів**

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

ВИБУХ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Історична п'єса

ПРПЧПНП ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Драматизація історичної події — це один із способів передати інформацію учням. Учні мають нагоду не тільки отримати інформацію, а й виконати роль та взяти активну участь у навчальному процесі, виявляючи себе в нетрадиційній формі.

Автор залучила Канаду, яка в 1914 р. ще не була повновласною державою, та Україну, яка була частиною Російської імперії в 1914 р., щоб учні звідси могли краще зрозуміти історичний контекст.

Інтереси кожної території, де вони в той же час проживають.

Перш ніж приступати до постановки п'єси, учні повинні знати:

період історії — початок ХХ ст. в Україні та Канаді;
& що означають поняття: *націоналізм, імперіалізм, мілітаризм, патріотизм*.

ПОТРІБНЕ ОБЛАДНАННЯ:

1. Контурна карта Європи 1914 р. для кожного учня. Учні самостійно підфарбують держав на своїй карті.
2. Настінна карта Європи.
3. Карта Європи, намальована на підлозі (крейдою).
4. Між учнями розподіляються ролі — кожний учасник отримує табличку «своєї держави» та вивішує її.
5. «Туреччина» потребує палки, бо вона стара і немічна.
6. Для інших «держав» треба відшукати характерні ознаки, відмінні від інших.
7. Кожен учень отримає таблицю (с. 172) «Причини Першої світової війни» під час вистави.

Завдання/поради щодо використання п'єси

1. Прослухавши п'єсу, учні повинні заповнити таблицю на с. 172. Позначити різними кольорами два ворогуючі союзи.
2. Обговоріть, які можливості існували для миру в червні 1914 р. Які держави найшвидше розпочали війну і чому саме вони?
3. Прочитайте, обдумайте й осмисліть матеріал про вбивство принца Фердинанда.

Запитання для учнів

1. *Які держави належать до Центральних держав?*
2. *Які входять до Антанти?*
3. *Послухайте п'єсу, сформулюйте висновок і дайте відповідь на запитання: чи можна було уникнути війни 1914 р.?*
4. *Поясніть, чому ви так вважаєте.*

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ

ПРИЧИНИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

Держава/ територія	Союзники	Вороги	Інте
Австро-Угорська імперія			
Бельгія	•		
Канада			
Британська імперія			
Франція			
Німеччина			
Італія			
Російська імперія			
Сербія			
Туреччина			

Канада,
Франція,

Сербія,
Туреччина,

Британська імперія,
Україна (бідна й боса)

Господар (до аудиторії):

Вітаю вас, представники різних держав, на відкритій конференції з європейськими державами. Маю до вас прохання, щоб наприкінці конференції всі відповіли на два запитання: чи будуть воювати, якщо не припиниться сварка? Друге – чи ще можна уникнути вибуху війни? Щоб вам допомогти, пропонуємо заповнити під час вистави таблицю.

Звучить музика і входять представники держав. Кожний уклоняється перед аудиторією та займає своє місце на карті, намальованій на підлозі. Усі стоять на карті 1914 р. Між собою сваряться.

Туреччина кульгає і стогне. Російська імперія тягне за собою Україну.

Господар: Вимкніть музику! Замовкніть на хвилину. Я хочу припинити сварку. Я хочу уникнути катастрофи, якщо вислухаємо один одного і зрозуміємо, чого хто хоче. Почнемо з України.

Німеччина: Завжди починається з Франції. Франція збиточна. Пам'ятаєте, як у минулому столітті хотів завоювати усі нації?

Британська імперія: Та це ж було сто років тому. Дай Франції висловитися, щоб вона не втручається в чужі справи. Ви прагнете контролювати моря і будете величезний флот.

Сербія: Мені байдуже, що робитиме Німеччина, аби мене не зачіпала.

Господар: Держави! Перестаньте сваритися! Кожний матиме нагоду висловитися. Бельгія, навіть бідна Італія. І хоч справді не знаю, чому між нами опинилася Канада, але її присутність не загрожує Англії, то ми також не можемо залишатися осторонь. Нам далеко до вас, але...

Канада: Я також не знаю, чому я тут, але Англія – моя рідна матінка. Коли такі держави загрожують Англії, то ми також не можемо залишатися осторонь. Нам далеко до вас, але...

Німеччина: Правда, Канадо, не переймайся нашими проблемами. Пильнуй своїх інтересів між французами та англійцями.

Україна: Я тут нелегально, бо моя територія вже давно пошматована між Росією та Австро-Угорською імперією. Мене використовують і зневажають. Я дуже давня держава, але не можу домогтися нічого. Я боюся за свою долю і майбутнє.

Росія: Замовкни, Україно! Тобі тут не говорить!

Господар: Ану, вертаймося назад до Франції.

Франція: Слухайте, Франція не шукає біди, але ми не будемо терпіти, коли хто-небудь зневажає нас. У нас колонії в Африці, які ми здобули важкими зусиллями, а Німеччина втручається в справу. Німці – страшні люди. Вони у Франції забрали найбагатші копальні 1870 року в Алжирі. Вони все заберуть, коли трапиться нагода.

Німеччина: Почекай! Думай над тим, що кажеш. На тих територіях жило багато народу, тому вони належать нам.

Франція: Неправда!

Німеччина: Ну, жили там наші люди. Ми тільки недавно стали державою, то ми розвинені, як ви. Нам треба наздогнати вас і також здобути собі колонії. Може, доведеться...

Австро-Угорська імперія: Це буде справедливо!

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

Франція: Може, тобі справедливо, а мені – це смердить.

Російська імперія: Правда, правда!

Господар: Добре, Франціє. Ми вже знаємо про твої інтереси. Росіє, чому ти втручаєшся?

Російська імперія: Мені байдуже до Німеччини. У мене голова болить від Австро-Угорщини та Туреччини.

Туреччина (*показує палку*): Я стара і немічна. Залишіть мене в спокої.

Російська імперія: Правда, що Туреччина немічна. Але вона контролює єдиний вільний порт на Чорному морі – єдиний відкритий цілий рік. Ця стара немічна держава будь-коли перекриє всю торгівлю і залишити мене голодною і бідною.

Господар: Я не певний, що зрозумів твою тривогу. Туреччина відома як відстала держава, але не рахується. Дотепер тобі не відрізали шляхів для торгівлі.

Російська імперія: Дотепер ні, але їй не можна довіряти.

Туреччина (*опирається на палку*): Ой, мені важко!

Господар: Ну, а чому виступаєш проти Австро-Угорщини, Росіє?

Росія: Австро-Угорщина дуже вперта. Бідна маленька Сербія тільки хоче існувати як окрема держава й об'єднати всіх сербів, які живуть в Австро-Угорщині, в одну державу.

Сербія: Я хочу спокою. Не хочу, щоб Австро-Угорщина втручалася у мої справи. Ми могли мати свою культуру і розмовляти своєю мовою.

Російська імперія: Кожного разу, коли Сербія виявляє бажання бути незалежною державою, Австро-Угорщина їй заважає. Бідні серби – це наші православні молодші брати.

Україна: Від таких старших братів треба втікати. Дивіться, що зі мною, Україною, ставлять?

Сербія: Правда, Росія та Сербія – слов'янські держави і у нас багато спільного. Росія повинна нас залякувати лише тому, що вона більша від нас.

Британська імперія (*до Австро-Угорщини*): Це несправедливо!

Господар: Не треба тиснути на Австро-Угорщину, Росіє. Вона може тебе вдарити, як це було з Італією, ще не чули Італії.

Італія: Ми, як і Німеччина, – молода держава і такі, як ми, *повинні* бути разом.

Австро-Угорська імперія: Не забудь...

Італія: О, правда. Ми також приятелюємо з Австро-Угорщиною. Ми вже про дещо домовилися.

Британська імперія (*під ніс*): Це саме те, що нам потрібно, – потрібна мафія.

Італія: Ми не мафія. Ми – Центральні держави і цим пишаємося. Хочемо, щоб усі держави заціпалися.

Німеччина: Добре, Італіє.

Туреччина: Чи можна мені склянку води?

Італія: Ну, що ж *можу сказати*? Я хочу трохи більше землі, фабрик. Я хоч і бідна держава, але бачу, як швидко Німеччина розбудувала свою важку Індустрію.

Британська імперія: І зі зброєю і кораблями.

Німеччина: Не втручайся, Англіє!

Господар: Що скажеш, Англіє?

Британська імперія: Я хочу бачити збалансовану Європу, щоб жодна сторона не переважала над іншою. Якщо буде баланс, то війна не почнеться.

Господар: Чому ти так вважаєш?

Британська імперія: Сторони знищать одна одну, а я не хочу воювати. Мене цікавить мир.

Господар: Англіє, чи ти з якоюсь державою домовилася?

Франція: Франція на тебе ніколи не нападе.

Німеччина: Німеччина – мирна держава. Ми хочемо мати те, що й інші держави хочуть за інших. Хай живе кайзер!

Господар: Чи ти погоджуєшся з цим, Австро-Угорцино?

Австро-Угорська імперія: Німці – добрі люди. Ми хочемо, щоб Росія не втручалася в твої проблеми. Поглянь на свої проблеми, Росіє, перед тим, як займатися національностями, але це наша справа.

Україна: О, йо, йо...

Сербія: У вас стільки землі! Чому ви не можете дозволити всім сербам, відокремитися від вашої держави? Вони повинні мати право жити зі своїми людьми у своїй державі.

Австро-Угорська імперія: Тільки спробуй їх забрати!

Росія: Не турбуйся, Сербіє. Я ж тебе оборонятиму.

Австро-Угорська імперія: Не заважай нам. Росіє!

Україна: Боже, до чого дійде? Я розташована і в Австро-Угорській, і в Російській імперії. Якщо зупинять сварки, то мене роздеруть. Воюватимуть на моїй території, брат проти брата.

Канада: Я до цього часу слухала ці суперечки. Ви, європейці, повинні бути спокійні. Ми хочуть, щоб усе залишилося, як є.

Німеччина: Чому ми повинні слухати цю англійську пропаганду?

Туреччина: Чи є лікар?

Франція: Не підходь до Німеччини. Вона смердить.

Італія: Франція не може воювати, навіть якби хотіла. Усі французи завжди п'яні.

Франція: Ну, дивись, самі п'яниці, а ще й говорять!

Сербія: Скажіть австрійцям, щоб відпустили наших людей.

Німеччина: Побачиш, що станеться!

Господар (береться за голову): Розмову завершено. Світ чекає. Чи можна уникнути війни?

Кінець

4-й старійшина: *Давайте візьмемо жону його Олгу Святослава за*

Мала. Приєднаємо Київські землі до наших, Древлянських.

1-й старійшина: Пошлемо кращих мужів своїх, числом двадцять, у ладді до князя

Князь Мал: Асмуде, накажи готувати найкращу ладдю і спорядити її припасами. Під сватами (*усі встають, виходять із князівських хоромів*).

Сцена 2. Хорони княгині Ольги. У теремі княгиня Ольга

Дружинник (*вбігаючи*): Княгине, щойно під горою Київською варта бачила ладдю ба мужі, зброя дорога. Кажуть люди, що це із Древлянської землі посланці.

Княгиня Ольга (*до дружинника*): Клич їх до княжого терема. (*Говорить до себе* розіп'яли мого мужа, князя мого, поміж деревами. Ходить його душа серед людей, тривожа здійснили, як велять наші прадавні звичаї. А наш закон кровної помсти говорить – мститися Святослав, син наш, ще малий, три літа виповнилось йому. (*Розмірковує, доходить висновок*)).

Входять древлянські мужі, уклоняються.

Княгиня Ольга: Добрі гості прийшли.

Мужі древлянські: Прийшли, княгине.

Княгиня Ольга: Говорить, чого прийшли сюди?

Знатний древлянин: Прислала нас Древлянська земля з такими словами. Чоловік тому, що чоловік твій, немов вовк, розкрадав і грабував. А наші князі хороші, бо розбудували землю. Піди за князя нашого Мала.

Княгиня Ольга: Люба мені розмова ваша. Чоловіка мого вже не воскресити, але хай вас завтра перед людьми своїми. Нині йдіть у свою ладдю і лягайте в неї, величаючись.

Уранці я пришлю за вами, а ви кажіть: «Не їдемо на конях, ні пішки не їдемо, а понесіть нас у ладді. (*Древляни виходять*)).

Княгиня Ольга (*до огнищанина*): Звели викопати на теремному дворі поза місто глибоку, щоб у ній древлянська ладдя розмістилась. А зараз ідіть, утомилась я.

Автор: Наступного дня вранці звеліла Ольга послати за гостями.

Челядник (*підходить до гостей*): Кличе вас княгиня для честі великої.

Древляни: Не їдемо на конях, ні на возах, ні пішки не їдемо. Понесіть нас у ладді.

Княгиня: Нам неволя. Наш князь убитий, а княгиня наша хоче за вашого князя!

Автор: Понесли гостей у ладді на величезних рушниках. Вони сиділи важно у великій ладді. І принесли їх у двір до Ольги. Як несли, так і скинули їх із ладдею в яму.

Ольга (*до гостей*): Чи гарна вам честь?

Древляни: Гірше нам Ігоревої смерті.

Ольга (*до слуг*): Засипайте їх живими!

Автор: Ось так помстилась княгиня Ольга древлянам за смерть свого чоловіка.

АНАЛІЗ ФІЛЬМУ

Цю анкету можна використати для аналізу будь-якого кіно чи відеозапису, щоб навчити учнів розсудливо переглядати зорові джерела інформації.

1. Назва фільму
2. Дата створення

6. Яке дослідження використано у фільмі для підтвердження ідеї?
 - a)
 - б
 -)
 - в)
7. Назвіть головних дійових осіб фільму.
8. Якими додатковими засобами доводить режисер фільму свою ідею?
9. Якби ви були режисером, щоб Ви ще використали, щоби підкреслити фільму?

Поміркуйте

Які типи запитань використані в цьому аналізі?

ЖНИВА РОЗПАЧУ/СКОРБОТИ

Автори одногодичного фільму — відомі українські режисери Славк та Юрій Луговий. Прем'єра фільму відбулася в жовтні 1984 р. в Тор фільм виборов сім нагород на різних канадських, американських і кінофестивалях, був висвітлений телебаченням Канади, США, Австр інших країн Європи, часто уривки з нього стають частиною інших до фільмів про геноцид у цілому світі.

Це завдання для учнів — зразок, як використати фільм на уроці, інформацію з документального фільму. «Жнива розпачу» — документаль штучно створений Голодомор 1932—1933 рр., від якого загинуло понад осіб на центральних і східних українських землях. Фільм належи дослідження голоду в Україні (теперішній Українсько-канадський документальний центр).

«Жнива розпачу» знаходяться в більшості бібліотек інститутів п педагогічної освіти. Радимо показувати фільм у двох частинах.

Перша частина

1. Чому кажуть, що їжа вживалася як зброя проти людей в Україні в 1930
2. Чим автор доводить, що голод був створений штучно? (Наведіть три ф
3. Скільки людей загинуло через Голодомор в Україні в 1932—1933 рр.?
4. Поясніть, що таке СВУ і якою була її роль у 1930'ТІ рр. в Україні.
5. Хто виступав проти колективізації? Як Сталін розправився з ними?
6. Хто такі Микола Скрипник і Микола Хвильовий?
7. Хто такі «куркулі»? Як з ними вчинили? Скільки їх було?
8. Скільки разів підвищували квоту на пшеницю?
9. Що робила радянська влада з пшеницею?
10. Хто такі Косіор, Постишев, Григоренко?
11. Як, виконуючи п'ятирічний план, селяни могли заробити собі на життя системі?

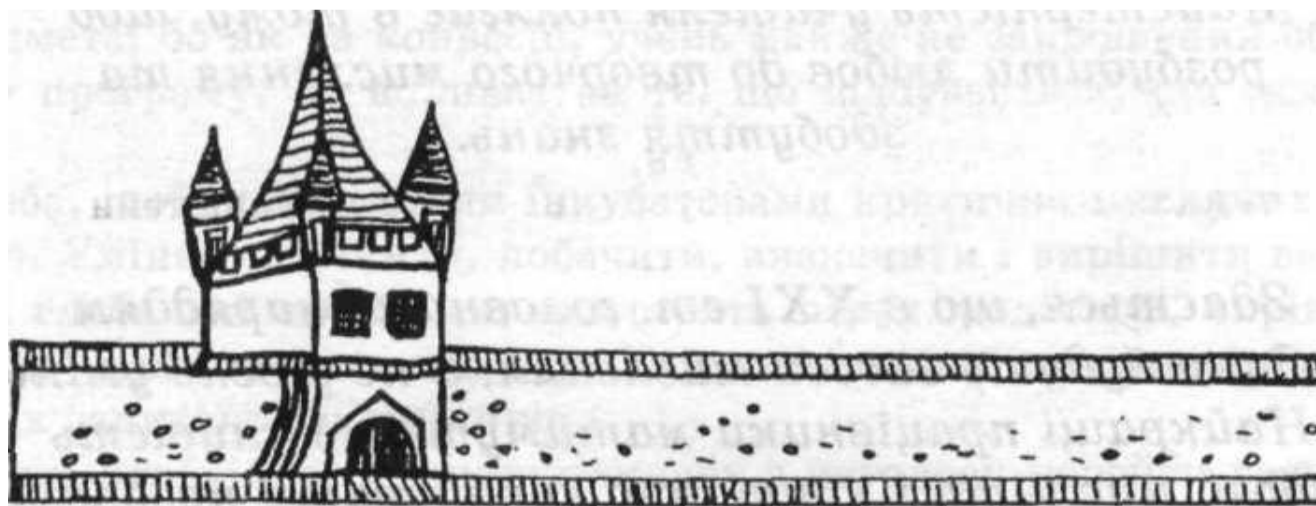
Друга частина

1. Як ставилися різні держави до інформації про голод в Україні? Чому са
2. Як ставилася до голоду радянська влада? Чому?
3. Який відсоток населення загинуло під час Голодомору?
4. Чому радянській владі вдалося обманути світ щодо голоду в Україні?
5. Хто такі Малколм Муггерідж, Валтер Дуранті, Джеймс Мейс? Яке відн мають до голоду в Україні?
6. Що таке «чистка» в партії?
7. Якими були наслідки «чистки» для України?
8. Що писали про голод у радянській пресі?
9. Що сталося у Вінниці? Чому ця подія важлива? Чому Ви вважаєте, що

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

РОЗДІЛ 8

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ІСТОРИЧНОГО МЕТОДУ ЯК ПИСАТИ ЕСЕ ВИРОБЛЕННЯ ГІПОТЕЗИ

Г

V.

Г. Галілей

у

тільки допомогти їй відкрити це знання в собі.

КОРОТКИЙ ЗМІСТ РОЗДІЛУ

Для вивчення історії дуже важливими є вміння та компетенції критичного мислення, вироблення гіпотези, написання історичного есе, вирішення історичних проблем. У розділі подаються поради щодо вироблення навиків аналізу, синтезу та дослідження. Наводяться приклади аналізу газетних статей і використанні розповіді очевидців, що осучаснює історію учням різного віку.

*Освіта навчає народ, який легко вести, але яким
тяжко керувати, легко володіти, але неможливо
поневолити.*

Лорд Бровн

*Майстерність учителя полягає в тому, щоб
розбудити любов до творчого мислення та здобути
знань.*

Ейнштейн

*Здається, що в ХХІ ст. головним знаряддям людини
будуть засоби мислення, а не рівень умінь.
Найкращі працівники матимуть можливість творчо
мислити і критично вирішувати проблеми. Між
іншим робітники не будуть ізольовані при виконанні
окремих завдань — від них вимагатиметься складні
вміння: спільно вирішувати конфлікти і*

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

Необхідність уживати «критичне мислення» як базу історичної навчальної програми

Наголос у навчальній програмі на пошуку та отриманні окремих із порцій інформації не є корисним ні для учня, ні для суспільства. Сьогодні не має проблеми в отриманні інформації. У нього постає проблема у використанні необхідної інформації. Для цього потрібно сформувати критично мислячих учнів, які здатні прийняти рішення впродовж життя.

Г

Якщо мозок дитини, що вчиться, залишається пасивним, просто отримуючи знання, як посуд отримує воду, що ллється до нього, сподіватися на багато. Це подібно тому, якби їжа потрапила до шлунка людини, яка не здатний перетравити чи засвоїти її, і яка через це буде втрачати вагу. Залишиться як безкорисний тягар у ній.

Е. V,

Значною мірою система освіти є відображенням природи суспільства, у яких вони були створені. Багато в чому наші сучасні школи дображують індустріальну епоху, під час якої була створена система освіти. Вони розпочинаються та закінчуються за дзвінком, подібно до заводського гудка. Вони подібні до фабрик тим, що учні прямують від класу до класу, отримуючи порції знань,— подібно до заводського конвеєра. Це подібно до предмета, бо як на конвеєрі учень майже не запрошений обдумувати навчальну програму, не впливає на неї. Відбувається, що складає курс навчання.

Потреба, щоб школи стали інкубаторами критично мислячих учнів, є очевидною. Уміння вияснити, побачити, визначити і вирішити важливі локальні та глобальні проблеми, які стоять перед людством, вирішуватиме, якою мірою суспільство буде спроможне знайти відповіді на сучасні і майбутніх завдання та викликів.

Сьогодні необхідно перенести акцент з наголосу перейти всю програму на формування критичного мислення в учнів, які здатні опрацювати великі порції інформації в їхньому намаганні вирішити важливі проблеми. Уміння прийняти обґрунтоване рішення є найбільш важливим розумовим знаряддям активної демократичного суспільства, те, чого ми можемо навчити наших учнів. Вони стануть як ті, «що навчаються все життя».

Якщо майбутній успіх нашого суспільства залежить від вміння критично мислячих громадян, тоді ми знову звертаємось до

Критичне мислення є складною процедурою, не повинні сподіватися, що один метод викладання виявиться достатнім для розвитку кожного з компонентів. Ми визначили, що хоча можливо навчити «критичного мислення» і його компонентів як окремих умінь, але найкраще воно розвивається і використовується у зв'язку з вивченням специфіки предмета.

Р.

Будь-яке оцінювання критичного мислення під час уроку має розглядати використання для оцінки результатів учня. Не можна навчити критичного мислення.

Щоб забезпечити постійне використання критичного мислення учням під час уроку, учителі мають на всіх рівнях заохочувати учнів саме до критичного мислення щодо предмета та на кожному уроці та відповідно оцінювати їхні досягнення.

Критичне мислення стає вирішальною силою, яка підвищує мотивацію учнів до їх розуміння навчальної програми та готує їх до випробувань, що очікують на них впродовж усього життя.

Якщо школи випускатимуть людей, які сприймають виклики цього століття, відповіді на них, тоді школи будуть розглядатися як одні з найбільш життєвих інститутів суспільства.

Успіх, як наших учнів, так і наших шкіл, великою мірою залежатиме від того, наскільки ефективно ми використаємо критичне мислення як основний елемент навчання в школах.

Динамічні елементи пошуку:

1. *Запитання:* треба ставити вмілі запитання, які викликають зацікавленість на попередніх знаннях.
2. *Творити:* це пов'язує нові ідеї з попередніми знаннями.
3. *Осмыслити рефлексію:* осмыслити кроки в пошуку є дуже важливим.
4. *Перевірити:* зібрати інформацію, проаналізувати та систематизувати.
5. *Поділитися:* обговорення з іншими людьми дає нагоду обдумати, як дійти висновку.

На осмыслення

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ З ВИВЧЕННЯ ІСТОРИЧНО

Навчаючи вмінь і навичок, історики повинні звернути особливу увагу на вироблення гіпотези. Пропонуємо вправу, яка допоможе у виробленні гіпотези причин тих чи інших історичних подій. Необхідно, щоб історик підходив до причин історичного явища, виробляючи історичне мислення.

ЧОМУ ЩОСЬ ТРАПЛЯЄТЬСЯ

ПРИЧИНИ ПОДІЙ В ІСТОРІЇ

Причини можуть бути різні: економічні, соціальні, політичні, релігійні, військові, юридичні, географічні.

Завдання/поради

Якою є головна причина розпаду Римської імперії?
Які можуть бути причини різних подій? Як Вас навчали?

ВИРОБЛЕННЯ І ВИПРОБУВАННЯ ГІПОТЕЗИ (ІСТОРИЧНО

Історик намагається відшукати відповіді на запитання, які його цікавлять. Він збирає факти, систематизує й класифікує їх, аналізує їх і доходить певних висновків.

Із часом він додає інші факти, щоб довести або спростувати попередню гіпотезу. Якщо доведе, то гіпотеза стає тезою. Якщо спростує гіпотезу, яку можна підтримати фактами.

ГІПОТЕЗА

& можлива, тимчасова ідея,
наукова вигадка,
припущення, яке спонукає до пошуків.

Вправи на с. 184—185 допоможуть учням виробити гіпотезу і її причини та аргументи на її підтримку в старших класах історії.

ПРИЧИНИ РОСІЙСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Завдання 1

1. Ознайомтеся з кожною гіпотезою.
2. Після цього дайте відповіді на запитання.

1. К. Маркс вважав, що комуністична революція може відбутися тільки в країнах, де економічні умови були найгіршими. Маркс вірив, що пролетарська революція в Росії, а в передовій капіталістичній державі. В Росії не було таких обставин, як в інших країнах. Робітники Російської імперії переживали велику економічну кризу. Саме ця ситуація привела до революції.

2. Взагалі, революції вибухають тоді, коли народ відчуває, що їх уряд не може далі керувати державою. Так було в Росії. Відсутність бажання змінити жорстокість і реакційність царизму призвели до загального невдоволення. Це поєднанні з корупцією і загальним занепадом держави зробило революцію неминучою.

3. Г. Распутін вирішував долю мільйонів. Його поради цариці Анни Фредериківни мали великий вплив на призначення міністрів і непристойна поведінка призвели до невдоволення царською сім'єю, і це спричинило ліквідацію династії Романових.

4. Чи був би цар Микола II вимушений зректися престолу, якби не була Перша світова війна? Чи Ленін разом із більшовиками мав би нагоду прийти до влади в наявності унікальних обставин, які виникли з початком Першої світової війни? Відповідь — ні! На початку Першої світової війни народ об'єднався на підтримку царя. Ленін перебував в еміграції. Перша світова війна все змінила.

Коротко опишіть гіпотезу кожного абзацу.

1 _____

2

3

Завдання 2

Прочитайте наведені заяви.

- 1.** У неділю, 22 січня 1905 р., армія розстріляла сотні робітників, які мирно подати свої скарги царю.
- 2.** Вважають, що до 1917 р. більше ніж один мільйон дезертирів залишило армії. Заклик «Хліба, землі та миру!» сподобався всім солдатам.
- 3.** Із початку 1900 р. місцеві робітники в Росії працювали по 11 годин заробітну платню в небезпечних умовах.
- 4.** 6 листопада 1916 р. Державна Дума одноголосно засудила уряд М. Александрі, на яких впливав Г. Распутін.
- 5.** У квітні 1917 р. німці вислали Леніна та інших революціонерів з еміграції, змогли розпочати революцію.
- 6.** До 1908 р. таємна поліція, військові й реакційні сили в Росії встановлені обраною Думою. Так закінчився період реформ.
- 7.** У березні 1917 р. жінки Петрограда почали вимагати хліба. Страйк робітниць вимоги та швидко паралізував життя російської столиці.
- 8.** Репутацію царя і його уряду підірвала принизлива поразка у війні з Японією 1904-1905 рр.
- 9.** Члени Тимчасового уряду не мали досвіду і не вміли рішуче виступити проти повстання більшовиків 1917 р.
- 10.** У 1900 – 1903 рр. Росія пережила економічну кризу, країною прокотилася хвиля селянських повстань, демонстрацій організованого студентства.

Запитання

Які з наведених заяв можуть підтримувати гіпотезу? Поясніть.

1- го _____
завдання _____

2- го _____

3- го _____

4- го _____

НАДІЙНІСТЬ ДЖЕРЕЛ

Доказ — це інформація, яка допомагає дійти висновку щодо гіпотези, базуються на фактах, які її підтримують. Дуже важливо знайти наведені докази, які доводять правдивість ситуації (наскільки з історії щось можна довідати).

1. Перегляньте загальну інформацію, яку будете використовувати, наприклад, описи, дати.
2. Довідайтеся, звідки походить ця інформація (с. 51).
 - о
 - о. Перевірте надійність інформації. Хто її автор? Це людина, яка зазвичай займається такими справами? Як була зібрана інформація?

Як визначити головну ідею та підтвердити її доказом

Це вміння потрібне кожній людині, щоб ефективно сприймати інформацію, отриману з газет, журналів, відео, фільмів, платівок тощо.

Щоб цього досягти, треба насамперед визначити головну ідею, висловлену в інформації.

Основна інформація — це факти й деталі з цієї теми, які підтримують головну ідею, наприклад, у газетній статті.

Завдання/поради для учнів

1. Зосередьтесь на головній ідеї:
 - а) карикатури,
 - б) параграфа/абзацу,
 - в) газетної статті.
2. З'ясуйте: хто або що? де? коли?
3. Визначте головну особу чи подію.
4. Перекажіть головну ідею своїми словами.

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

поради вчителя в процесі роботи.

ПОРАДИ ВЧИТЕЛЯМ

1. Почніть із того, що було приводом до написання статті. Обговоріть кожну частину та охарактеризуйте її.
2. Під час обговорення Ви повинні визначити і переказати своїми словами мету та ідею статті, знайти найважливіші аргументи, які підтримують ідею статті.
3. Учні повинні прочитати статтю і відповісти на ваші запитання.
4. Повільно проаналізуйте кожну частину статті, даючи можливість учням висловити свої думки. При необхідності давайте поради або допомогу.
5. Використайте ці поради для роботи над трьома різними статтями, щоб зміцнити свої навички.

Завдання

- A. *Виберіть статтю з газети чи журналу на історичну або сучасну тему, яка вас цікавить.*
- B. *Запишіть прізвище автора, дату публікації та назву газети чи журналу, підкреслюючи назву ризикою.*
- C. *Дайте відповіді на наведені запитання.*

ОСНОВНІ ЗАПИТАННЯ,

ЯКІ ДОПОМОЖУТЬ ВАМ ПРОАНАЛІЗУВАТИ СТАТТЮ

1. *Яка подія спонукала автора написати статтю? Наприклад, воєнні дії, економічні суперечки, ухвалення нових законів, зустрічі, засідання, морські, повітряні чи природні катастрофи, інші важливі події.*
2. *Визначте головну ідею статті. Стисло запишіть її своїми словами.*
3. *Підберіть основні аргументи на підтримку цієї ідеї і стисло їх запишіть.*
4. *Чи автор подає достатньо фактів для підтримки своєї ідеї (цитуючи статистичні дані, вказує джерела інформації)? Автор був свідком події чи отримав інформацію через інформаційну службу?*
5. *Репортаж про цю подію, на вашу думку, є правдивим і збалансованим?*
6. *Чи наведено різні погляди на висвітлення цього питання? Ця стаття є власних думок (редакційна), чи вона інформативна? Стаття збалансована?*

- G. *Підсумок: що Ви думаєте про цю статтю і наведені в ній погляди? Поясніть свою відповідь.*

ПАПКА З ГАЗЕТНИМИ СТАТТЯМИ

ПРОЕКТ

ЗАГАЛЬНА ОЦІНКА

Такий проект — підбір статей та їх аналіз — учитель може запровадити в класах під час вивчення історії, правознавства, соціології, політичної громадянської освіти. Виконання проекту потребує тривалого часу — місяць самостійної праці.

Мета проекту

1. Дати учням можливість вибрати тему, яка їх цікавить.

- 1. Конституція України.**
- 2. Верховна Рада України й ухвалення нових законів.**
- 3. Політичні партії України (будь-яка партія, на вибір учня).**
- 4. Церква в Україні (Українська греко-католицька церква, православні церкви).**
- 5. Загальні релігійні проблеми України.**
- 6. Розвиток економіки та розв'язання економічних проблем.**
- 7. Військова політика України.**
- 8. Зв'язки України з Росією.**
- 9. Українці в східній і західній діаспорах.**
- 10. Зв'язки між Україною та українцями в діаспорі.**
- 11. Міжнародні зв'язки України.**
- 12. Екологічне становище в Україні.**
- 13. Охорона здоров'я в Україні.**
- 14. Стан освіти в Україні.**
- 15. Український спорт на міжнародній арені.**
- 16. Корупція в Україні.**

Можна вибрати іншу тему, але з дозволу вчителя.

- Б. Підбирайте статті з українських газет та журналів, навіть
них видань газет, якщо вони відповідають темі.
- В. Виберіть десять статей. Усі статті повинні бути датовані: на один рік (до 31-го жовтня) або на семестр чи півріччя.
- Г. Намагайтеся вибрати не більше за п'ять статей з однієї газети чи журналу.
- Г. Зміст папки:
- а) на титульній сторінці вказують загальну тему газетних добірок, прізвище вчителя і вміщують відповідну власну ілюстрацію;
 - б) вступ — стислий опис мети створення папки;
 - в) вибрану тему прикріпіть до аркуша паперу, на якому вказіть
статті:
 - назву газети (підкреслити), дату, автора статті (якщо відомий);
 - мету, з якою написана стаття;
 - тип статті — інформативна, контрверсійна (подає різні погляди на певну тему), власних думок автора (редакційна);
 - джерело, звідки автор отримав інформацію (автор — свідок події, чи подає статистичні матеріали). Наведіть приклади;
 - чи стаття переконлива, збалансована, чи подає різні погляди? Чому?
 - підсумок: що ви думаєте про цю статтю?

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

Поміркуйте

1. Які вміння виробляють учні, виконуючи це завдання?
2. Які проблеми можуть виникнути при застосуванні цього проекту?
3. Як може вчитель допомогти учням?

ОЦІНЮВАННЯ ПАПКИ ГАЗИ

Прізвище _____ *Дата* _____

Критерії оцінювання	Можлива оцінка	Одержана оцінка	
Підготовка Заголовок Вступ Кількість статей Автори, газети, дата Висновки	20		
Опис змісту	20		
Аналіз статей: а) стаття — інформативна, редакційна, висловлення власних думок, контрверсійна; б) автор підтверджує думки фактами? в) джерела статті	40		
Знання мови: запас слів вживання граматичних форм, стиль	15		
Загальний вигляд: акуратність оригінальність	5		
ЗАГАЛЬНА ОЦІНКА	100		

Дослідницький метод є основним у проектному навчанні. Одним із видів дослідницького підходу до навчання є написання есе.

це письмовий твір, який характеризується вільним, не обов'язково вичерпним, але виразно індивідуальним трактуванням теми.

Мета есе — довести, що учень зрозумів тему, та переконати в цьому вчителя. Тематичні завдання складаються із запитань, які починаються з

Чому...?

Чи повинен...?

До якої міри...?

Перед тим як учень почне писати есе, він повинен:

- а) уважно перечитати тему;
- б) обдумати різні відповіді — тези з пояснюючими фактами;
- в) стисло занотувати ідеї, застосовуючи схеми, розумову картографію, шукати зв'язки існування зв'язку між ідеями.

ПОБУДОВА ЕСЕ

Вступ — це загальний підхід до теми, який включає проблемне завдання, поставлене запитання. Це теза есе.

Теза подає форму есе з обмеженим описом змісту, тобто описується не вся тема, а тільки те, що відповідає на запитання.

Упродовж цілого есе підкреслювати зв'язок поданих фактів із тезою. Тільки ті факти, які відповідають на запитання, не відходять від теми, не будуть подані, якщо не стосуються тези.

Основна частина (тіло):

Есе треба побудувати, щоб переконати читача аргументами. Спочатку подають головні ідеї та підставові факти. Це можна зробити, використовуючи схему на початку есе.

Обсяг есе може бути різним. Але навіть стисле есе вимагає, принаймні, того, щоб ідеї, які треба лаконічно описати.

Найлегший спосіб — представити головну ідею — висловити її в першому реченні, далі подати пояснюючі факти. Кожен пункт повинен бути пов'язаний із головною ідеєю. Наводити інформацію, яка не стосується головної ідеї.

Висновки:

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

ЯК БУДУВАТИ/ОРГАНІЗОВУВАТИ ЕСЕ?

2. *Вступ* — особливі факти чи події, які чітко висвітлюють тезу та

1. Назва вашої тези чи теми

3. Аргументи, які обстоюють тезу

Факти або приклади, які підтримують ідею

1.

2.

3.

4.

5.

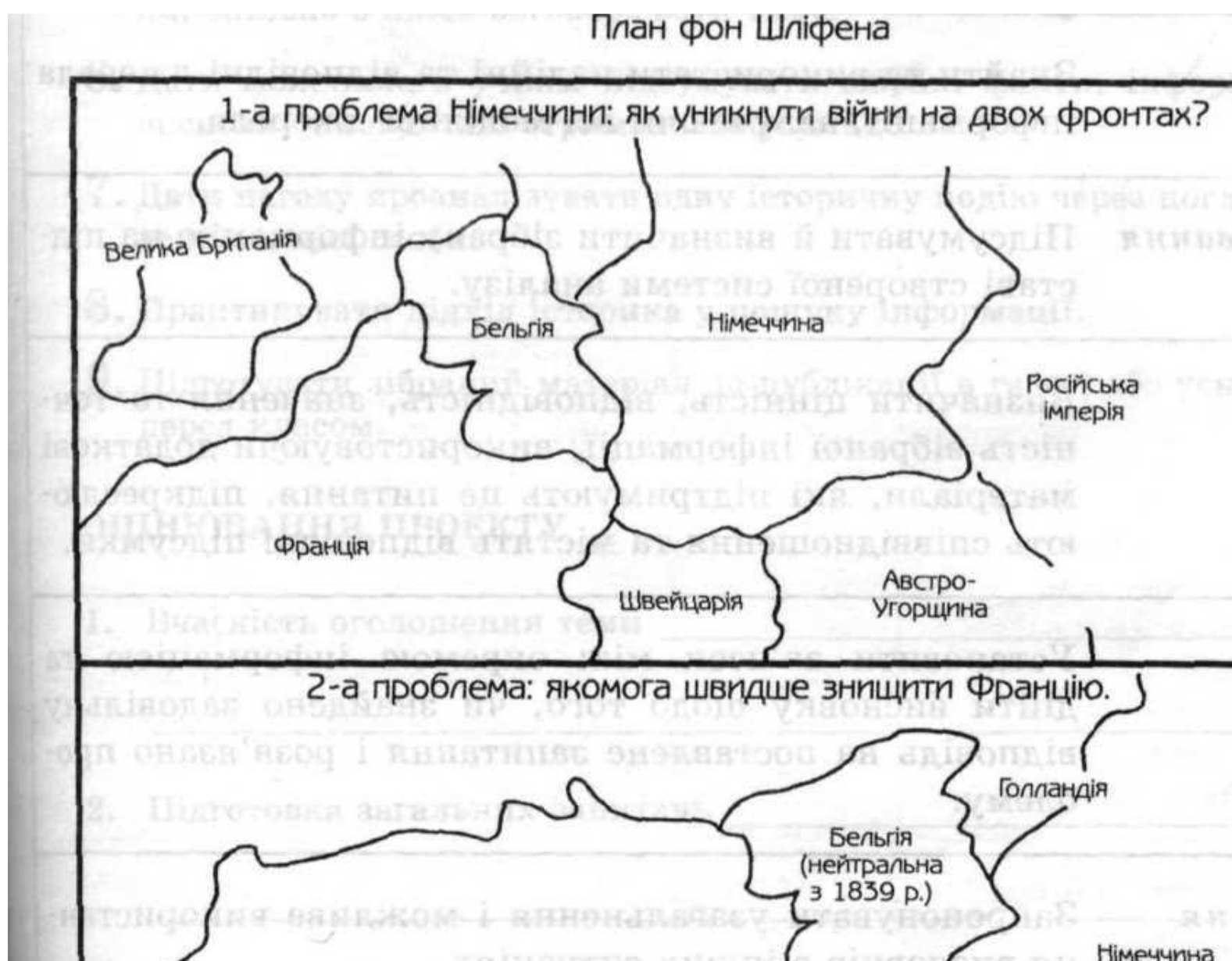
4. *Висновки* — це узагальнення есе, у яких підкреслюється, як автор довірив свою позицію, і знову окреслюється тема.

ПРИКЛАД ПРОБЛЕМНОГО ЗАВДАННЯ

Учням цікаво розглянути можливу стратегію битв, коли вже відомо, які причинили війну, але ще не відомі її наслідки. Наводиться приклад стратегії світової війни — німецький план фон Шліфена.

Завдання

Складіть схему битви двох воюючих сторін, запропонувавши учням детальну схему учасників битви, географічне розташування, озброєння, чисельність військ. Запропонуйте учням добрати найкращий шлях (варіант) до перемоги у цій битві. Кожна група має представити свої плани.

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

Така схема підходить до різних форм досліджень у вивченні історії

<i>Зосередження</i>	Визначити тему або питання, яке вивчається, розвизначаючи інформацію і напрямки збору даних, пріоритети й можливі обмеження.
<i>Організація</i>	Вибрати та розвинути зразковий підхід чи схему до теми чи питань, які розглядаються, і підготувати логічній послідовності, вибираючи відповідну схему зібраної інформації.
<i>Локалізація</i>	Знайти та використати надійні та відповідні джерела, залучаючи всі можливі джерела.
<i>Документування</i>	Підсумувати й визначити зібрану інформацію на підсистеми аналізу.
<i>Оцінювання</i>	Визначити цінність, відповідність, значення та тоінформації, використовуючи додаткові матеріали, як це питання, підкреслюють співвідношення та міс підсумки.
<i>Завершення</i>	Установити зв'язок між окремою інформацією та дщодо того, чи знайдено задовільну відповідь запитання і розв'язано проблему.
<i>Використання</i>	Запропонувати узагальнення і можливе використання інших ситуаціях.

Повідомлення Викласти основні думки, використовуючи відповідний метод інформації та подаючи розв'язання, яке відкриває нові аспекти й розширює знання.

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

2. Довести, що історія жива і розвивається навколо нас.
3. Дати учням можливість самостійно підготувати десять загальних запитань.
4. Ознайомити учнів із реальними подіями, які відбувалися в житті їхніх сусідів.
5. Дати можливість учням спілкуватися з представниками старшого покоління і обговорювати тему.
6. Дати можливість учням підсумувати зібрані факти, інформацію і дійти висновку на підставі отриманої інформації.
7. Дати нагоду проаналізувати одну історичну подію через погляди і переживання окремих осіб.
8. Практикувати інтерв'ю як підхід історика у пошуку інформації.
9. Підготувати зібраний матеріал до публікації в газеті або усно перед класом.

ОЦІНЮВАННЯ ПРОЕКТУ

1. Вчасність оголошення теми _____

2. Підготовка загальних запитань _____

3. Вчасність здачі проекту _____

4. Оцінка самого проекту _____

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

1. Проведіть інтерв'ю з учасником історичної події.
2. Довідайтесь про його життя в той період.
3. Довідайтесь, як він сприймав історичні події, які відбувались в Україні.
4. Спробуйте дізнатися, як ці події позначилися на його подальшому житті.
5. Опишіть, що нового ви дізналися про історичні події з цього інтерв'ю.

ПІДГОТОВКА

1. Виберіть особу для інтерв'ю.
2. У групах підготуйте десять загальних запитань для інтерв'ю.
3. Проведіть інтерв'ю.
4. Проаналізуйте зібрану інформацію.
5. Придумайте заголовок статті.
6. Напишіть статтю, використовуючи отриману інформацію.

КОМПОЗИЦІЯ СТАТТІ (ФОРМАТ)

1. Вступ — представте: а) учасника; б) подію; в) місце та дату події.
2. Основна частина — це інформація, яку ви отримали в інтерв'ю. Наведіть точні дані, наприклад, про стан політики, економіки тощо.
3. Підсумки — це ваші зауваження, висновки про те, чого ви навчилися з підготовки цього проекту.

Можливі теми:

«Українізація»

«Неп»

«Життя в 1920-х рр.»

«Перша п'ятирічка»

«Голодомор 1932—1933 рр.»

«Друга світова війна»

«Репатріація»

«Життя воїна (Дивізія «Галичина», УПА, Червона Армія)»

«Життя в концтаборах — німецьких або радянських»

«Дисидентський рух»

«Проголошення незалежності України»

Можна вибрати інші теми, погодивши їх з учителем.

РУБРИКИ ОЦІНЮВАННЯ ІНТЕРВ'Ю З ОЧЕВИДЦЕМ

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

Прізвище _____ Дата _____

Критерії оцінювання	Можлива оцінка	Одержана оцінка	З
Підготовка: заголовок статті (запитання, касета); титульна сторінка; включені чернетка і збір інформації	10		
Організація роботи: <i>вступ</i> — зацікавлює читача, подає основну інформацію; <i>закінчення</i> — підсумовує статтю, подає зауваження писаря; зміст, висновки; <i>основна частина</i> — послідовність викладення думок, подій, абзаців, узгодженість із головною ідеєю; дотримання теми	25		
Зміст: достатність фактів для розкриття теми; факти, пов'язані з темою; зв'язок з історичними подіями; баланс між особистими та історичними подіями; описання щоденного життя того часу	25		
Знання мови: багатий запас слів; уживання граматичних форм; стилістична різноманітність; дотримання правил пунктуації; оригінальність стилю	25		
Вигляд (оригінальність): акуратність виконання; наявність ілюстрацій, фотографій, карт; вияв ініціативи (пошуку)	15		

Загальна оцінка 100 Знання/розуміння Рівень
Мислення/пошук Рівень Комунікація Рівень Аплікація Рівень

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

Зацікавивши учнів незвичними методами, можна спонукати їх уперше прочитати історичний роман, насичений історичними фактами.

ЗАВДАННЯ – навчити учнів:

- оцінювати вплив індивідуальних осіб, груп інших часів і різних держав на історичні події;
- відчувати різницю і подібність між стилями життя різних держав у минулому;
- отримувати відомості про історичні події з літератури;
- добирати інформацію для самостійного дослідження, підсумовувати її свідчення;
- описувати, переказуючи основні відомості про події, ідеї та осіб.

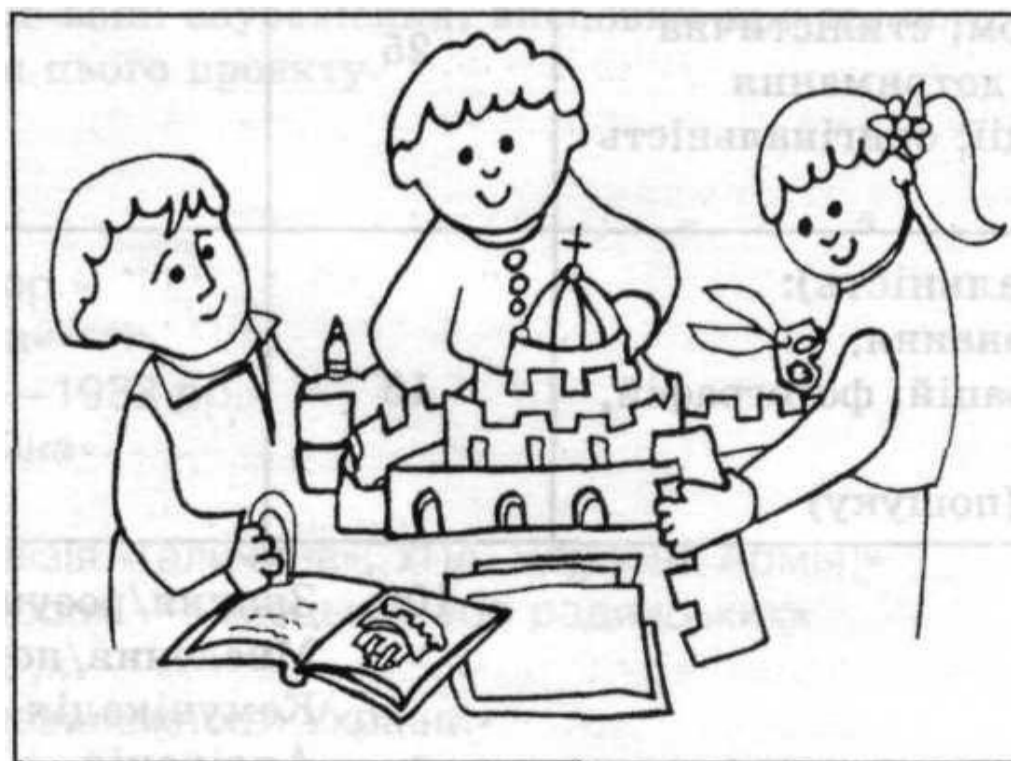
СТРАТЕГІЯ

с?

Учні вибирають історичний роман, де описується певний період історії. Можливі літературні твори: можна запропонувати.

Треба разом з учнями розглянути деякі приклади, щоб допомогти їм вибрати книгу, яку вони можуть взяти книги у бібліотеці.

Учні готують опис на історичну тему і здають його за три тижні—місяць. Учитель дає інструкції, пояснює вимоги і спосіб оцінювання.

Загальна оцінка 100 балів

Термін виконання завдання _____

Оформлення:

Обсяг н

- оформити титульну сторінку;
- писати лише на одному боці аркуша;
- нумерувати сторінки;
- поділити написане на абзаци.

Виберіть історичний роман про життя видатної особи або важливу подію історичної епохи.

КОМПОЗИЦІЯ ОПИСУ

Вступ

- Укажіть назву книги, автора, де книга опублікована, дату, кількість сторінок;
- Подайте стислі відомості про автора (чи він жив, інші його праці).

Зміст книги

- Визначте, до якого історичного періоду належить подія, яку описана подія, який основний сюжет роману (100—200 років).

Основна частина

- Опис зосереджується навколо трьох аспектів життя (політичне, економічне, релігійне/культури/поводу). Як ці аспекти зображені в історичному романі? Що Ви дізналися, наприклад, про релігію/культуру/поводу?
- Використовуйте конкретні приклади з тексту, щоб пояснити свої зауваження. Наведіть три приклади на кожен аспект життя.

Критика

- Охарактеризуйте стиль і зміст — чи зрозуміло і добре написана книга, чи логічно викладені історичні події, чи важко її читати? Чи переконливо автор описав життя в романі?
- Підтвердьте свої погляди фактами, цитатами, карти, картини, чи діють відомі історичні події?

Висновки

- Ваше загальне враження від книги, чи порадите ви прочитати цю книгу своїм знайомому? Чому?

ОЦІНЮВАННЯ ОПИСУ ІСТОРИЧНОГО РОМАНУ

Прізвище _____ Дата _

Назва книжки

Критерії оцінювання	Можлива оцінка	Одержана оцінка	Зауваження
Оформлення: титульна сторінка, зовнішній вигляд, акуратність, нумерація сторінок	10		
Вступ: назва, період, сюжет, головні дійові особи	15		
Історичний зміст: три аспекти життя, відповідні приклади	30		
Критика та висновки	15		
Знання мови: запас слів, уживання граматичних форм, пунктуація, поділ на абзаци, загальна композиція	20		
Організація викладання: послідовність думок,	10		

ПОНЯТТЯ ЦІННОСТЕЙ - ДИЛЕМА ЯК ПРИПИНЯТТЯ

Учням треба дати нагоду обдумати та обговорити моральні дилеми, на які нелегко відповісти. Можливість випробувати такі проблеми минулого виробляє в учнів компетенції на осмислення суспільства. Наступне завдання для учнів дає таку можливість у Стародавньої Греції. У такий спосіб можна обминути болючі ситуації періоду і поглибитися в подібні не емоційно.

МЕТА ЗАНЯТТЯ ДЛЯ УЧНІВ.

- Дати учням нагоду проаналізувати моральну дилему.
- Дати можливість дійти спільного рішення в групі.
- Навчити визначати, хто повинен відповідати за вчинки в суспільстві.

СТРАТЕГІЯ

Утворіть п'ять груп. Кожна група розглядає одне питання і виконує завдання, яке треба викласти в письмовій формі та усно представити. Придумайте і порівняйте з сучасною подією в Україні.

ПРАВО ВИБОРУ У СПАРТІ ЗАПИТАННЯ

Пізнавальне	1. Старійшини Спарти мали право розпоряджатися жінками. Чи це справедливим? Чи треба враховувати права дитини?
Пояснювальне	2. Що означає право вибору для батьків дитини, для дитини? 3. Чи вдалося Спарті створити сильне й вправне відрядження? Чи знайшла б інший спосіб контролювати своїх підданих?
З'ясувальне	4. Чи вбивство дитини відображає прийняті в суспільстві цінності? Як би покарали сьогодні за вбивство дитини в суспільстві?
Правове	5. Рішення Спарти винищити всіх немічних людей було правильним? Кому вирішувати, хто має право жити? Чи правильно було рішення Спарти? 6. Яка не корисна суспільству?
Моральне	

Завдання/поради

1. Як ви вважаєте, чи суспільство має право засуджувати людей за вчинки?
2. У яких випадках? Чи це повинен робити уряд? Чому Ви так думаєте?
3. Чи можна виправдати:
 - а) страту куркулів в Україні?
 - б) Голодомор 1932—1933 рр.? Кого у цьому звинувачувати?

ЗАВДАННЯ/ПРОЕКТ НА ЗАВЕРШЕННЯ ТЕНМП

Голодомор в Україні 1932–1933 рр.

Загальнонаці

Цей проект використовується учнями як кульмінаційне завдання до ширшого проекту на завершення курсу.

Поради вчителю щодо підготовки проекту

1. На попередньому уроці вчитель має запропонувати учням знайти в бібліотеці декілька попередніх оповідань про Голодомор 1932—1933 рр., або порадити, де можна знайти відповідну літературу.
2. Учні мають прочитати ці оповідання і вибрати одне з них, узгодивши свій вибір з учителем.
3. Об'єднайте клас у шість груп. Учні мають визначити ролі в своїй групі: керівник, писар, доповідач і спостерігач, дати назву своїй групі (див. с. 120).
4. Кожна група вибирає одне з оповідань і виконує одне із завдань, запропонованих учителем у роздавальному матеріалі.
5. Презентація груп відбувається на наступному уроці (по 5 хвилин на групу).

Завдання групам щодо роботи з оповіданням

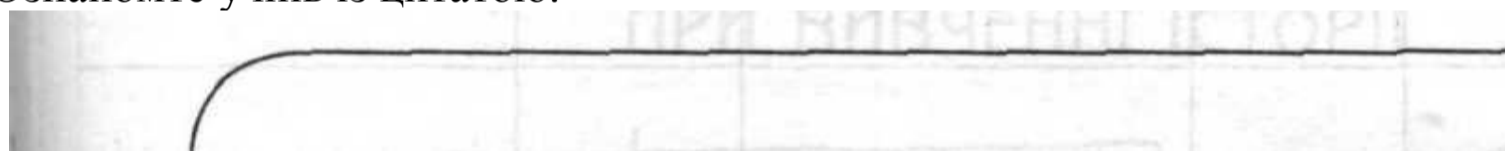
Кожна група вибирає одне з наведених завдань. Аналізуючи текст, використати деякі з наведених термінів, що підходять до вашого оповідання: стереотипи, упередженість, дискримінація, демократія, громадянські права, колективна відповідальність, байдужість, злочинці, жертви, обвинувачі, рятівники.

- А. Уявіть, що ви журналісти, які розслідують інформацію про Голодомор, яку ви отримали, прочитавши оповідання. Напишіть статтю до газети, в якій ви використали деякі із запропонованих вище термінів. У цій статті ви маєте розкрити певні людські якості, поведінку людини під час випробувань, які спіткали жертв Голодомору. Також необхідно зазначити, що ви особисто відкрили для себе деякі з термінів у цьому оповіданні.
- Б. Уявіть, що ви редактор і маєте визначити своє ставлення до подій, про які йдеться в оповіданні. У вашій редакційній статті має виявитися ваша позиція, підкріплена певними фактами, статистичними даними, фотодокументами. Також ви можете запропонувати читачам, як належить ставитися до цієї події або визначити шляхи подолання суперечностей в суспільстві щодо цієї події. У вашій статті використати деякі з наведених вище термінів.
- В. Складіть вірш, найменше в 10 рядків, на базі опрацьованого вами оповідання, використавши деякі із запропонованих вище термінів.
- Г. Прочитавши оповідання, створіть «живі картини» або інсценування за її сюжетом. Діалогів включіть терміни, запропоновані вище.
- Г. Напишіть текст промови для виступу на мітингу щодо вшанування жертв Голодомору, використовуючи інформацію, отриману з оповідання, і вживаючи деякі з запропонованих вище термінів.

1. Ознайомити учнів з етапами розвитку революції.
2. Навчити учнів узагальнювати інформацію за певною схемою.
3. Представити логічний аналіз поступового розвитку історичної події.
4. Навчити учнів застосовувати метод порівняння.
5. Запропонувати учням ознайомитися з цитатою, яку використовує Брінтон, і оцінити її.
6. Використати вироблення вміння критичного мислення.

СТРАТЕГІЯ

1. Ознайомте учнів із цитатою.

*Революції можна розглядати, як гарячку...
Спочатку з'являються ознаки того, що щось негаразд,
далі виявляються симптоми... Зрештою, із поступом і епідемією
доходить до кризи, яка часто виявляється як маячня. Після
настає період заспокоєння, переважно з відставкою
Із часом гарячка минає і пацієнт приходить до тями, змислює
випробувань і загартований проти подібних нападів*

К.

V

2. Методом мозкового штурму всім класом дійдіть пояснення — що це означає на підставі наведеної вище цитати спробуйте визначити етапи її розвитку.
 3. Складіть схему (заповніть таблицю) розвитку революції. Перш ніж це зробити усім класом на прикладі Російської революції.
 4. Об'єднайтеся у групи. Кожна група повинна вибрати для аналізу одну з вивчених революцій.
 5. Запишіть хронологію подій цієї революції.
 6. Визначте, чи події укладаються у схему.
- Ця вправа сприяє активізації взаємовідносин між учнями, дискусій, спільної роботи.
7. Виберіть ще одну революцію і розташуйте її події в пропонованій схемі чи ні?

РОЗГОРТАННЯ РЕВОЛЮЦІЇ

Симптоми	Дата	Події	Дата	
Революція		Російська революція		
Докази				
Вибух				
Поступ і відступ				
Божевілля, маячня				
Нормалізація стану				
Які зміни сталися (діагноз)				

Прикладами можуть виступати російська, французька, американська, кубинська, іранська, угорська чи інші революції.

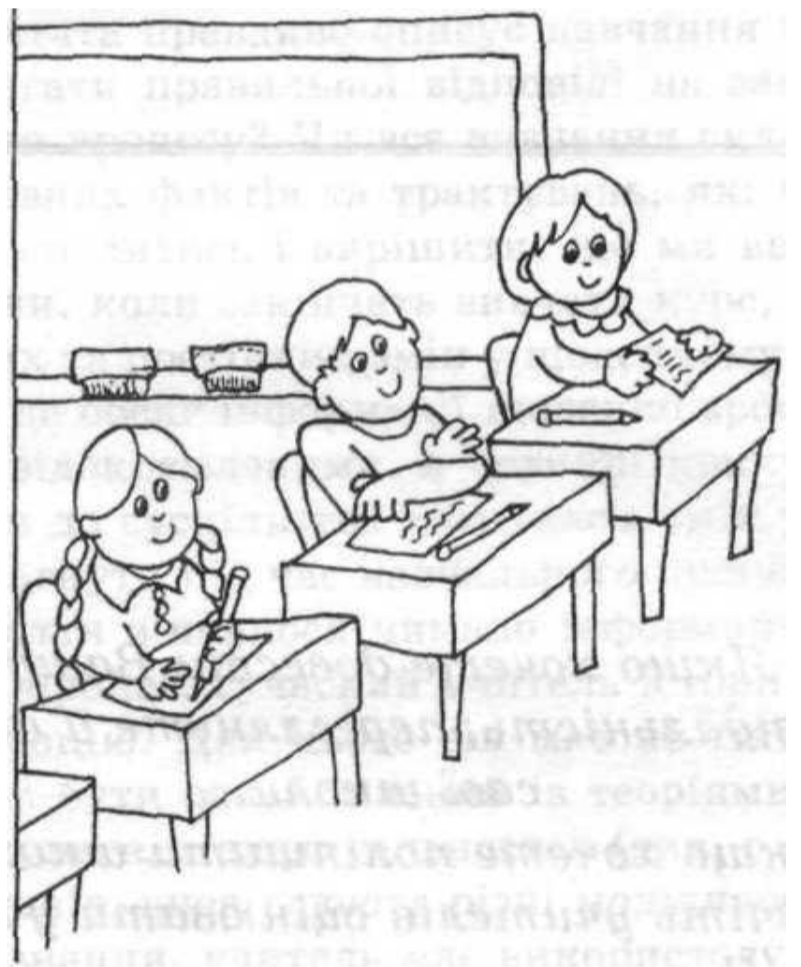
Кожна група може взяти одну революцію за модель, а для порівняння о

Групи можуть представити наслідки усно і користуватися великою табл

Групи можуть порівнювати різні революції і дійти висновку, чи укладає пропоновану схему.

Підведемо підсумки:

1. Чи революції мають схожі етапи?
2. Яких висновків можна дійти щодо прогресу революцій?
3. Чи існує закономірність у прояві революцій?

Оцінка здобутків учня повинна відображати те, що відбувається в класі, у якому учень вдумливо аналізує свою роботу і в якому учень та вчитель дискутують про стандарти учнівської роботи.

Д. Волф, Г. Гарднер

КОРОТКИЙ ЗМІСТ РОЗДІЛУ

У розділі подаються поради щодо оцінювання учнів з історії. Зміни методики навчання вимагають змін у методі оцінювання. Відходячи від оцінювання самих знань, прямуємо до оцінювання навчального процесу та вміння використовувати вивчений матеріал. Наводиться схема оцінювання — «рубрик».

*Якщо хочете довести Вашу відповідальність
перегляньте й оцініть свої школи.
Якщо хочете поліпшити школи, навчіть
учителів оцінювати учнів. Якщо хочете
використати повний потенціал учнів, навчіть
їх, як себе оцінювати.*

Р. Стіґенз

ОЦІНЮВАННЯ УМІНЬ ТА ЗНАНЬ ПРИ ІСТОРІЇ

*У школі ми вимагаємо, щоб учень нам відповів так, як ми його
перевіряємо знання матеріалу,
викладеного на уроках. Коли він це розуміє, він розважає
відкладаючи навчання, потім ногами «зубрить», відповість
запитання й одержати відповідні бали. Із часом він доходить
що в житті у такий спосіб можна легко
підлаштуватися до будь-яких вимог.*

С. Кові

Здається, що ця цитата правдиво описує навчання в наших школах. Чи навчання — вимагати правильної відповіді на запитання вчителя? Що це за навчальний процес? Чи все навчання складається лише з нагромадження певних фактів та трактувань, які вчитель викладає на уроках? Над цим треба вирішити, що ми вважаємо за доцільне, щоб наші учні знали та вміли, коли закінчить курс, який ми викладаємо?

Світ зазнає швидких та постійних змін у щоденному житті. Ми живемо в інформаційну епоху, де обсяг інформації щоденно зростає. Ми не можемо бути ізольованими, відокремленими, а повинні конкурувати з іншими державами. Вимоги до суспільства вимагають змін у навчанні, нових результатів, до яких треба під час навчального процесу.

За останні десятиліття з'явилося чимало інформації про сам процес навчання. Організуючи цей процес, сучасний учитель історії повинен враховувати, як використовувати інформацію. Для цього він має не тільки знати й розуміти, як навчається учень, а й ознайомлений із теоріями чотирьох квадратів мозку (див. с. 77—86), які розкривають різницю у здібностях та висвітлюють різні можливості й здібності учнів.

Спираючись на ці знання, учитель має використовувати різні методи навчання, спрямовані на вироблення різних умінь та компетенцій у вивченні історії, отримання знань. Це, очевидно, теж вимагає іншого підходу до оцінювання знань, а й вироблення певних умінь.

Вимога XXI століття — мати певну кількість необхідних умінь, які потрібні, щоб знайти роботу. Багато безробітних людей не можуть змінити своє життя, тому що не мають певних умінь. Тому слід відійти від здобуття лише знань у певній професії.

ПРОФІЛЬ БАЖАНИХ РОБОЧИХ УМІНЬ*

1. Академічні вміння

Комунікабельність:

розмовна мова,
грамотність, уміння
аналізувати графіки,
таблиці, знання
іноземних мов.

Критичне мислення:

критичне та логічне
мислення, вирішення
складних проблем;
використовування
техніки; уміння
вишукувати
спеціалізовані знання.

Учитися:

вміння вчитися протягом

усього життя

2. Провідні вміння менеджменту

*Позитивна настанова та
навички:* упевненість у
собі; чесність, порядність;
позитивне ставлення до
навчання, здоров'я; вияв
ініціативи, енергії та
наполегливості для
завершення справи.

Відповідальність: уміння
визначити пріоритети та
плани в роботі та житті;
уміння використати час і
гроші, щоб досягти мети;
відповідальність за свої

вчинки.

*Здатність
приспосова*

позитивно п
змін; спосте
оцінювати в
людях; вмін
підтримати
ідеї; творчіс

3. Уміння в Працювати

поважати ду
погляди інш
готовність в
від своєї поз
керівником

* За матеріалами Державного центру підприємств та освіти (Оттава, Канада).

Якщо ми хочемо виробити в наших учнів необхідні вміння, ми повинні в їх роботу. Приступаючи до аналізу проблеми оцінювання, треба врахувати навчання — це зміни не лише в методиці викладання, а й у способі оцінювання. Відходимо від оцінювання, за якого перевірялися самі знання-факти, до оцінювання, де учень, щоб довести, що він вивчив і зрозумів матеріал, продемонструвати вміння застосовувати матеріал в інший спосіб.

*Досвід засвідчує, що з поширенням творчих форм оцінювання
спостерігається значний поступ у навчанні.*

Блак & Віле

ОЦІНЮВАННЯ УЧНІВ

Відходимо від	Прямуємо
оцінювання знань опитуванням як критерієм учнівських досягнень, опитування про факти, події у формі запитань: хто, що, де, як, коли;	оцінювання з метою запрограмах, методах навчання учнівських досягнень; вмислення та вміння здійснювати
навчального матеріалу курсів, який складений навколо тестових завдань із використанням таблиць, знань;	оцінювання, яке виявляє певні навичок;
письмових іспитів;	<ul style="list-style-type: none"> • різноманітних способів (письмових, усних, пр
оцінювання тільки після закінчення теми (тематичного опитування);	постійного оцінювання, яке покращити оцінки;
<ul style="list-style-type: none"> • оцінювання вибору (систематизація); 	<ul style="list-style-type: none"> • оцінювання спілкування
організованих вправ, мало пов'язаних із навчальними дослідженнями;	вправ, що безпосередньо пов'язані з програми та активною діяльністю
непопередного вивчення тем;	вправ, що забезпечують наступне вивчення тем;
оцінювання відсотками учнівського досвіду, активної участі в навчанні, щоденній праці;	оцінювання, що охоплює навчання (окремо фіксуючи вміння, знання, уроках, спізнення);
оцінювання лише вчителем;	<ul style="list-style-type: none"> • оцінювання вчителем, учнями
невизначених критеріїв оцінювання та підконтролем учителя;	чітко визначених критеріїв, пристосованих до учнів, вироблення учня;
підкреслювання досягнень і недоліків учня;	підкреслювання здібностей учня, що їх можна вдосконалювати
оцінювання, яке характеризує всіх учнів однаково;	оцінювання, за якого учень має свою унікальну особистість;
орієнтації лише на один спосіб сприйняття інформації;	орієнтації, що кожен учень має можливість успіху;
навчання та оцінювання як окремих явищ навчального процесу;	розуміння оцінювання як невідокремленого від навчального процесу;

ЯК ОЦІНЮВАТИ УЧНЯ?

У старшій школі провінції Онтаріо (Канада) учнів оцінюють із кожної чотирма категоріями. Вивчаючи різні предмети, учень повинен виробити певні навички. Вчитель історії пристосовує до свого предмета. Вивчаючи історію, учень повинен:

- ефективно спілкуватися в письмовій та усній формах;
- розв'язувати проблеми та ухвалювати рішення, застосовуючи критичне мислення;
- ефективно використовувати технічні засоби;
- довести, що має уявлення про світ та взаємовідносини людей;
- використовувати вміння співпрацювати, працюючи з іншими;
- виявити себе як відповідальний громадянин держави, член місцевої громади;
- уміти вишукувати можливості для подальшого навчання або кар'єри;
- розсудливо обдумувати щоденне життя;
- зробити розумний вибір на користь здорового способу життя;
- уміти далі вчитися.

Учитель не повинен готувати завдання для оцінювання кожної категорії. Він повинен використовувати різні види оцінювання, за допомогою яких впродовж цілого року будуть перевірятися всі чотири категорії. Бажано, щоб наприкінці навчального року виставлена загальна оцінка, яка виразно засвідчує, наскільки учень є успішним у кожній категорії цього предмета. Очевидно, вміння та компетенції повторюються в інших предметах. Таким чином, вони підтверджуються та підсилюються.

Наводимо ці чотири категорії.

ЗНАННЯ/РОЗУМІННЯ — наскільки учень засвоїв та зрозумів матеріал (факти, дати). Така перевірка може бути здійснена у формі коротких відповідей, іспитів. Форма проведення може бути усною або письмовою. Саме це є демонстрацією вивченого матеріалу, яку найпростіше оцінити.

МИСЛЕННЯ/ПОШУК — наскільки учень використовує критичне мислення, пошукує матеріал. Це можна оцінити, запропонувавши учню таблицю, виконати завдання на контурній карті. Використовуючи критичне мислення, учень систематизує в лаконічний спосіб факти, досягає певного результату. При цьому учень виявляє вміння знаходити інформацію, аналізувати та синтезувати матеріал.

КОМУНІКАЦІЯ — наскільки учень уміє сформулювати відповідь на запитання (усно або письмово), спираючись на вивчений матеріал.

історичних часів із сьогоденням.

Треба прямувати від типових форм оцінювання до спроби вимірювання досягнень і знань — це одне з найважливіших заходів запровадження у школі завдань.

Дж

Кожна категорія передбачає чотири рівні успішного оцінювання досягнень учня за 100-бальною системою.

РІВЕНЬ 1 — незадовільний, який свідчить, що учень ледве переходить від незнання. Він незадовільно знає матеріал і використовує його; незадовільно передає інформацію; незадовільно застосовує вміння в іншій формі. 50—59 % (за 12-бальною системою — 6—7 балів).

РІВЕНЬ 2 — учень задовільно демонструє знання та розуміння матеріалу, застосовує матеріал та вміння в іншій формі, 60—69 % (за 12-бальною системою — 7—8 балів).

РІВЕНЬ 3 — учень добре знає та розуміє вивчений матеріал, добре викладає, добре передає інформацію; добре застосовує матеріал, вміння в іншій формі, 70—79 % (за 12-бальною системою — 9—10 балів).

РІВЕНЬ 4 — учень дуже добре знає та розуміє вивчений матеріал, застосовує матеріал та вміння в іншій формі, 80—100 % (за 12-бальною системою — 11—12 балів).

Завдання іспиту повинні відображати всі чотири категорії компетенцій, оцінюється рівень знань, мислення, комунікації вивченого та застосування навичок.

Загальна оцінка в канадській школі виставляється двічі під час навчання: на початку року та наприкінці. Якщо оцінка нижча за 50 % або менша як 6 балів із 12 — це не позитивне явище. Якщо учень отримав таку низьку оцінку, не може сподіватися на успішне закінчення курсу історії. У канадській школі в провінції Онтаріо це означає, що учень не може вивчення наступного, вищого курсу історії чи іншого предмета із соціально-наукової області. Учні, які не отримують 50 % балів, повинні повторити вивчення того ж курсу.

Загальна оцінка розраховується, виходячи зі 100 балів. Оцінки за всі види завдань, проекти, демонстрації, групову роботу не можуть становити в сумі більшу частину загальної оцінки з певного курсу історії за семестр або цілий рік навчання. Ця оцінка дуже важлива для успішного завершення роботи. У старших класах оцінка виконання протягом навчального року проекту, і ця оцінка впливає на підсумкову оцінку.

Решту 30 балів зі 100 можна отримати на іспиті або презентації. Такий учень повинен учитися протягом цілого року, постійно виконуючи завдання. Учень не повинен покладатися на свої знання на іспиті, тому що це становить лише 30 % від загального балу.

Оцінювання в класі протягом семестру має бути різноманітним. Учень повинен обдумати, чого він хоче досягти, яких результатів очікує. Оцінювання може бути різноманітним: тобто пряма перевірка знань, тести, завдання, запитання під час уроку, щоб перевірити навчання, яке ще продовжується. Для цього існує багато можливостей.

1. Відгук учня про знання матеріалу можна отримати усним опитуванням, де учень повинен перерахувати фактів.
2. Запропонувати учню скласти коротке письмове завдання, яке вимагає перерахування частин фактів, вибору найкращої відповіді, доповнення речення. Перевірка учень може вгадати відповідь. Навіть правильна відповідь не показує про глибину знань з певної теми, ні розкриватиме самого процесу мислення відповіді.
3. Конструктивні завдання вимагатимуть коротких відповідей на запитання, таблиці (схеми), розумової картографії або малюнка. Тут уже застосовуються різні форми мислення.
4. Демонстрація вивченого — ще одна форма оцінювання навчальних досягнень. Учень готує та виступає зі своїм проектом, наприклад танцем, промовою, декламацією, що відповідає вимогам учителя. Це дуже ефективний спосіб визначити рівень знань учня на навчального матеріалу, набуття різних вмій.
5. Демонстрація розв'язання складного завдання відбувається у формі дискусії з учителем, усного іспиту, дебатів, інтерв'ю. Написання есе чи виконання проекту вимагає пошуку для дослідження певної проблеми, тоді оцінювання не тільки рівня знань, а й самого процесу, організації та виконання, аналізувати та використовувати знання (див. с. 200).

Підсумкове оцінювання відбувається наприкінці вивчення курсу, і це свідчить про досягнення учня. Тут учень демонструє, як він застосував знання і оцінює свої досягнення. Коли учень припускається помилок — це є невід'ємною частиною процесу набуття компетенції в навчанні. Коли помилки розглядаються як недоліки, їхні висновки не можна очікувати на позитивні зміни.

Слід зауважити, що не тільки вчитель повинен оцінювати роботу учня, а й учень надається цьому способу. Треба передбачити процес самооцінювання учня з іншими учнями один одного. Якщо наша мета — навчити учня, як навчатися протягом життя, то його також навчити, як оцінювати себе й інших за певними критеріями.

Ми маємо постійно собі нагадувати, що кінцева мета навчання — це не тільки навчити учнів оцінювати себе. Якщо наші учні, закінчуючи школу, далі покладають

Дуже часто вчителі звертають більше уваги на оцінки/бали, ніж на самі знання та вміння вчитися. Одних учнів вони порівнюють з іншими, як наслідок, учні замість того, щоб знання та вміння вчитися прагнуть лише отримати найвищі бали, виграти. В такій ситуації учні з невисоким рівнем навчальних компетенцій знеохочуються, бо думають, що не мають можливості досягти вершин. Вони навіть не намагаються навчатися, шукають інших можливостей проявити себе. Треба вірити, що можна досягти певного успіху. А переконати в цьому учня вчитель може своїм особистим прикладом та про його роботу та слушною порадою.

Оцінка завжди має залежати від якості роботи учня і виставлятися на основі чітких критеріїв, із якими учень повинен бути ознайомлений.

Головною метою оцінювання є *поліпшення навчання учнів*. Тому бажано поєднувати *різні способи оцінювання (самооцінювання, оцінювання групами, групове оцінювання, оцінювання учителем)*.

Щоб оцінити проект, складне завдання, представлення учнем або групою, застосовувати таблиці (схеми) оцінювання, де чітко розроблені критерії на різних рубрики, які:

- пропонують певні критерії для оцінювання учнівської роботи;
- допомагають учителю пояснити, чому учень отримав ту чи іншу оцінку;
- допомагають зрозуміти, де треба докласти більше зусиль, щоб отримати кращу оцінку;

- & є детальним відгуком учителя на досягнення учня;

- попереджають учня, за якими критеріями його оцінюватимуть.

Сама система оцінювання потребує від учителя багато зусиль. Учень та адміністрація школи мають право дізнатися, як учитель дійшов до кінцевої оцінки. Учитель відповідає за оцінки, які чітко пояснюють, чому учень отримав певну оцінку. Для цього потрібно вести картотеку, де вказується: оцінка, дата, кількість балів кожного завдання протягом навчального року. Така прозорість правди про учневі відомості про його навчальні досягнення, а вчительські поради покращити його роботу. Учитель тут є дорадником-садівником.

ЩО ТАКЕ РУБРИКИ (RUBRICS)?

й Це підпункти оцінювання учнівських творчих робіт, вимоги до якості їх виконання та кількість балів, які надаються за певний рівень виконання роботи.

Це ефективний засіб навчання, вивчення та оцінювання. Це є базисом мотиваційно-інформативного підходу до оцінювання.

- досягнень застосовуватиметься частіше, ніж традиційні тести.
3. Наводьте приклади правильної відповіді. Учень потребує відгуку вчителя за свою роботу. Дайте нагоду учневі підвищити його оцінку.
 4. Виробіть чіткі критерії — основні вимоги, оцінюючи не тільки продукт, а й процес, старання, ініціативу учня.
 5. Підкреслюйте важливість самооцінки, застосовуючи портфоліо або інші методи.
 6. Оцінювання має відображати досвід та демонструвати інтелект і не бути однаковою для кожного учня.

*Діти наповнюються нашими уроками, а потім час і досвід дозволяють їм
усе сплести воєдино. Мислення — це процес, а не продукт.*

*Якщо мета оцінювання — навчити та покращити результати навчання,
важливо, щоб учень навчився сам себе оцінювати та вдосконалити свої
досягнення.*

Г. Віт

ФОРМА ДЛЯ САМООЦІМЮВАННЯ

Прізвище:

Колега: 1.

2.

3.

1. Запиши, що ти зробив у проекті:

2. Що зробив твій колега:

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

3. Дай оцінку роботи свого колеги за кожним із п'яти пунктів:

- а) подав ідеї_____
- б) виконав свої обов'язки
- в) дотримувався теми_____
- г) вислухав інших_____
- д) допоміг іншим, коли було потрібно

4. Виходячи з особистого внеску в цей проект, оціни за 10-бальною системою

Себе _____ Колегу_____

***Ключем до успішного оцінювання є формування певних очікувань.
Треба допомогти учневі повірити в те, що він може досягти
успішного результату.***

Р. Стіг

ОЦІНЮВАННЯ ГРУПОВОЇ РОБОТИ

Система оцінювання: Працював найкраще (5)

Працював дуже добре (4) Працював добре (3)

Незначний внесок у роботу (2) Майже не

Склад групи:

1. _____ працюю

2. _____

3. _____

4. _____ запита

5.

1. Подавав хороші ідеї, ставив додаткові заохочувати мислення колег.

2. Допомогає іншим, підбадьорює їх (пояснює, дає поради, розпов

3. Уміє активно працювати в групі: дотримується теми.

1

2

3

4

4. Виявляє ініціативу в організації роботи групи, розподіляє завдання, ви
потрібно підвести підсумки роботи.

5. Виявляє вміння кооперативної праці. **1** **2**

3

Загальна сума балів:

1

2

3

***Комплексні навчальні плани вимагають різних за
способів їх оцінювання та різного часу для закр***

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

ІСППТ З ІСТОРІЇ У 10 КЛАСІ (суботніх українських шкіл Торонто)

Відповідайте на всі запитання повними реченнями.

А. 7 балів

Установіть відповідність між прізвисьмом історичної особи (колонка А) та її характеристикою (колонка Б).

Колонка А

_____ В. Винниченко

_____ Л. Троцький

_____ В. Ленін

_____ С. Петлюра

Н. Махно

П. Скоропадський

М. Грушевський

Колонка Б

а) анархіст,

б) перший Президент України

в) керівник більшовиків,

г) мав підтримку німців,

д) підготував тексти універсалу

Центральної Ради,

е) організував Червону армію

є) голова Директорії

Б. 10 балів (2 x 5 = 10)

Опишіть, **ким** або **чим** були перелічені особи, речі або події і чим вони значимі для нашої історії. Виберіть п'ять пунктів.

1. Берестейський мир.

2. Крути.

3. Гетьманат.

4. Центральна Рада.

5. Антанта.

6. Червона армія.

7. Більшовики.

8. Біла армія.

В. 12 балів

1. Поясніть, що таке універсали, враховуйте політичні, економічні й соціальні аспекти, викладені в них (два приклади з кожного).

2. Назвіть одну негативну характеристику універсалів і поясніть своє ставлення до неї.

3. Поясніть, чому універсали важливі для українців сьогодні.

Г. 8 балів

1. У формі запису в щоденнику учасника подій поясніть, чому Україна

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

Відповідайте на всі запитання повними реченнями.

А. 15 балів (5 x 3 = 15)

Опишіть, ким або чим були перелічені особи, речі або події і чим вони нашої історії. Виберіть п'ять пунктів.

1. В. Липківський.	6. Є. Коновалець.
2. Українізація.	7. М. Скрипник.
3. Договір Молотова—Ріббентропа.	8. Неп.
4. УГІА.	9. С. Бандера.
5. Дивізія «Галичина».	10. УВО.

Б. 10 балів (5 x 2 = 10)

Поясніть терміни і з'ясуйте, як беруть п'ять термінів.

вони пов'язані з історією

1. Соціалізм.	
2. КП(б)У.	7. Аграрна реформа.
3. Куркулі.	8. Колективізація.
4. НКВД.	9. СВУ.
5. ВАПЛІТЕ.	10. Націонал-комунізм.

В. 15 балів

Виберіть одну з двох тем і напишіть есе.

- «Серп і молот — смерть і голод» — так описують 1930-ті роки в Україні.
 - Поясніть значення цих слів; чи правильно, на вашу думку, описувати ці роки так?
 - Поясніть, чому так думаєте, враховуючи, що відбувалося із селянством та інтелігенцією в 1930-х роках.
- Уявіть, що ви живете у Львові в 1930-х роках і хочете пояснити сучасній людині, що таке організації УВО та ОУН. Пояснення викладіть у формі листівки.
 - Поясніть, яку роль відіграли ці організації в українській історії.
 - поясніть різницю між ними;
 - чи були ці організації корисні для України, поясніть свою відповідь.

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

ІСПИТ З ІСТОРІЇ

(для учнів 11 класу школи в провінції Онтаріо)

ЕПОХА СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ І ВІДРОДЖЕННЯ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ

Загальна оцінка 100 балів

Кожен учень повинен відповісти на запитання у формі есе (невдовге есе). Критеріями оцінювання є знання матеріалу, послідовність викладення, стиль написання та грамотність.

Кожна цитата відображає певний аспект життя Середньовіччя. Створіть цитату й порівняйте життя людей Середньовіччя із життям у добу Відродження. Застосуйте знання щодо головних історичних осіб та пригадайте найважливіші події того часу.

1. Для кожної людини Середньовіччя найважливішим завданням було врятувати свою душу. Єдиною можливістю це зробити було взяти участь у церковному житті. Церква була загальним інститутом того часу, і ніхто її не критикував.

2. У Середньовіччі більшість митців і скульпторів працювали в церкві та прикрашали церкви своїми творами, використовуючи релігійну тематику. Релігійна тема відбилася навіть у світському мистецтві.

3. Середньовічні королі не дотримувалися жодної політичної свободи. Вони вірили, що вони дані народу Богом і їхній авторитет походить від самого Бога. Королі змушені були поводитися по-християнськи: бути справедливими та милосердними.

Запитання для такого іспиту можна роздати учням заздалегідь, щоб вони підготували відповіді.

Поміркуйте

1. Чим відрізняється цей іспит від інших з історії?
2. Що вимагається від учнів у такому іспиті?
3. Які вміння перевіряються?

ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСВОЄННЯ ПОНЯТТЯ

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

- перед ними мета? Чи мають вони нагоду занотувати свої роздуми над матеріалом?
3. Чи досягнуто кінцевої мети навчального року щодо предмета?
 4. Чи випереджає ознайомлення з вимогами та прийомами оцінювання розділу?
 5. Як у процесі вивчення кожного розділу визначається очікуваний результат?
 6. Наскільки різноманітними є підходи до визначення складових успішності?
 7. Чи мають учні можливість вивчити і застосувати матеріал до того, що вимагатимуть продемонструвати вивчене?
 8. Чи вироблення навичок іде в зростаючому порядку?
 9. Наскільки усвідомлюють учні те, чого від них сподіваються?
 10. Які в них шанси на успіх? Як пропагуються досягнення учнів у класі?
 11. Чи передбачає програма використання близької до теми літературних джерел інформації?
 12. Чи охоплює програма все необхідне?
 13. Наскільки процес поточного оцінювання та визначення рівня, достатнього для стимулює їхні успіхи?
 14. Чи не стримує програма почуття гідності та самоповаги учня?
 15. Наскільки різноманітними є методи активізації для диференційованого навчання в програмі?
 16. Проаналізуйте свою здатність керувати процесом навчання класу.
 17. Наскільки різноманітними є методи поточного і підсумкового оцінювання та оцінку самої програми?
 18. Чи ведете ви записи процесу оцінювання?
 19. Як визначається рівень досягнень учня, чи поєднаний цей процес з іншими підходами, плануваннями, диференційованими методами навчання, спілкуванням з учнями і співпрацею з батьками?

ПРОБЛЕМИ ДИСЦИПЛІНИ

ПРИЧИНИ ПОРУШЕНЬ

***Учням потрібне заохочення, як
рослинам вода.
Без нього учні в'януть, засихають
і втрачають надію, насамперед
духовну, можуть навіть
залишити школу.***

КОРОТКИЙ ЗМІСТ РОЗДІЛУ

Цей розділ створений на прохання слухачів курсів і присвячений дисципліні на уроках історії. Щоб створити доброзичливу атмосферу в класі, треба до учнів ставитися з повагою та дотримуватися певних вимог, розроблених фахівцями.

G

Подаються поради, як покращити дисципліну.

Завжди з'являється надія, коли змушуєш людей вислуховувати обидві сторони конфлікту.

Дж. С. Мілл

Таємниця освіти — поважати учня.

Р. В. Емерсон

Контролювати й розставляти молодь задля потреб школи означає знищити людський дух.

Р. Міллер

ШУКАЄМО ВІДПОВІДЕЙ НА ЗАПИТ ПРО ДПСЦППА

Якщо пересуди пів помилки минулого насильно, з малих років у вразливій душі дитини, то просвітництво й удосконалення надовго затримуються цією нещасливою обстановкою.

М. Добролюбов

Учитель повинен ставитися до учня доброзичливо, толерантно незалежно від обставин і поведінки учня. Дисциплінувати можна поведінку учня. Тому зауваження треба давати в такий спосіб, щоб вони не поранили. Бажано, щоб обстановка в класі від зовнішньої дисципліни перейшла до такої, де учень сам бере на себе відповідальність за свою поведінку.

- * Що можна зробити, коли учні поведуться не належно?
— Треба виправити їхню поведінку.
- ◆ Що необхідно зробити, щоб вони не продовжували поводити себе погано?
— Створити у класі атмосферу, яка б не призводила до порушення дисципліни.
Як можна домогтися, щоб учні поводитися належним чином?
— Виключити можливість порушення дисципліни.

Як досягти доброї дисципліни?

1. Створити позитивну *атмосферу* в класі.
2. Виробити двобічне *доброзичливе спілкування* між учнем і вчителем.
3. Поліпшити *самооцінку* учня. Підбадьорювати його.
4. Навчити учня робити висновки.
5. Виховувати в учнів почуття *відповідальності* та виробляти навички самодисципліни.
6. Досягти позитивного ставлення учня до навчання, запровадити стандарти поведінки вчителя.
7. Підкреслити *участь батьків* у навчальному процесі як позитивну.
8. Заохочувати *демократичний спосіб* адміністрування, навчання і виховання.
9. Учитель повинен шукати причину непорозуміння з учнем у своїх діях, а не в зовнішніх чинниках.

ПРПЧПП НЕБАЖАНОЇ ПОВЕДІМКИ УЧНЯ

(За Р. Драйкером)

2. 1. Увага

Дивіться на мене!

3. Помста

Я вам покажу!

Спл

4. Замкненіс

Залиште мене в спокої!

ЧОТИРИ ПРИЧИНИ ПОРУШЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

- Ця теорія, згідно з якою існує чотири причини того, чому учні порушують дисципліну, дуже поширена в західному світі.
- Коли вчитель розуміє, чому учень саме його не слухає, він може бачити, оцінити кожну ситуацію і знайти вихід з неї.
- Відгук учителя може стимулювати подальше порушення порядку або припинити це явище.
- Чотири причини виникають у певному порядку, починаючи з найлегшого до найгіршого порушення порядку. Кожна наступна стадія — ускладнення попередньої.
- Добрий учитель кожного разу поставить собі запитання: на якій стадії порушення порядку?
- Остання стадія дуже складна, тому що учня вже нічого не цікавить, він байдуже. Він уже втратив надію на будь-які зміни у своєму житті, й тоді важко спрямувати на щось позитивне.
- Уся теорія базується на тому, що кожна провина має свої наслідки. Учень має можливість вибрати, якими будуть наслідки. Наприклад, чи перепросити, чи поправити те, що було зіпсовано, чи очікувати розмови з директором і викладачем школи.
- Право вибору наслідків покладає на учня відповідальність за свої вчинки. Учитель спокійно підходить до вирішення справи, без крику, з повагою до учня.
- У такий спосіб учень навчається того, що його поведінка завжди має наслідки, і йому вибирати, чи будуть вони приємними чи ні.
- Це також потребує від учителя великої уваги. Учитель тільки той, який виховує порядок.

ПРПЧПНП НЕДИСЦИПЛІНОВАНOSTI

(за Р Драйкером)

Бажана поведінка	Мета учня	Реакція вчителя	Відгук учня	Ал п
Мені добре тільки тоді, коли на мене звертають увагу	Увага	Відчуття: докучливий. Поведінка: намагається вмовити, підбадьорити	Тимчасово зупиняється, а потім знову продовжує або робить щось інше, щоб привернути до себе увагу	Не з уваг повс Звер пози веді цьог Не й учне що п влян це во вони заох веді
Мені добре тільки тоді, коли я перебуваю в центрі уваги, керую або показую, що ніхто не може мене примусити щось робити	Сила, зверхність	Відчуття: злий, відчуває, що його авторитет під загрозою. Поведінка: намагається обстоювати свій авторитет	Активно-пасивна, агресивна поведінка підсилюється або дитина нібито змінює поведінку	Уни Треб дити заст добр бути воюл озна вигр меть брат
Мені добре тільки тоді, коли роблю шкоду іншим, бо мене образили. Мене не люблять	Помститися	Відчуття: дуже образений. Поведінка: хоче віддячити тим самим	Шукає спосіб мститися далі і продовжує та підсилює поведінку або виявляє її у інший спосіб	Не по образ мстит вироб спілк перека її люб
Мені добре тільки тоді, коли всі переконані, що від мене не можна нічого доброго сподіватися	Безпорадний, безсилий	Відчуття: безсилля. Поведінка: не хоче навіть спробувати	Пасивний — ніякої реакції, нічого не змінюється	Перес куват бадьо ініціа дарма знач

23 ПРОБНІ СТРАТЕГІЇ ПОВЕДІННЯ

Наводяться деякі поради з досвіду вчителя щодо того, як можна уникнути загострення відносин між учителем та учнем, коли виникає проблема з поведінкою під час навчання. Треба так підійти до вирішення цього питання, щоб учень не втратив контролю, і учень не почувався приниженим.

- 1.** Якщо тільки це можливо, ігноруйте ситуацію, яка Вам не подобається. Не звертайте на неї увагу, Ви лише закріплюєте небажану поведінку учня.
- 2.** Якщо Ви все ж таки змушені діяти, використовуйте «сигнальні жести». Підніміть брови, нахмуртесь або похитайте головою, щоб дати учню зрозуміти, що він робить щось приkre.
- 3.** Спробуйте наглядати за ним зблизька. Підійдіть ближче до учня, якщо він поводиться, або пересадіть його ближче до себе.
- 4.** Уникайте конфронтації, тим більше перед класом. Як правило, якщо учитель переможцем, то це — учень.
- 5.** Щоб відвернути увагу від тих, хто добивається конфронтації, можна змінити тему, повертаючи увагу учнів до того, що зроблено непогано чи добре.
- 6.** Візьміть когось за взірець. Звертайтеся до того учня, який робить так, як інші могли вас почути, та ігноруйте тих, хто не виконує завдання.
- 7.** Спробуйте «покроково формувати поведінку». Закріпіть ту поведінку, яку Ви хочете бачити зблизька до бажаної, і далі поступово і ненав'язливо підвищуйте свої вимоги. Коли виставі події наближаються до кульмінації.
- 8.** Скажіть неслухняному учневі, що Ви хочете, щоб він змінився. Скажіть, що від нього очікуєте, потім поясніть йому, що станеться, якщо він це зробить (наприклад, ніж пояснювати, що станеться, коли він цього не зробить). Будьте наполегливі, щоб закріпити в нього належну поведінку.

- 12.** Краще зменшувати час на виконання, ніж збільшувати навантаження. Завдання повинні бути стислими, а час на їх виконання — обмеженим. Учням легше виконувати невеликими завданнями, виконуючи які, вони легко і швидко досягають увагу на процес під час уроку.
- 13.** У розкладі завдань розмістіть спочатку менш пріоритетні завдання, наприклад орфографію, перед перервою. Інакшими словами, спочатку нехай учні виконують те, що вони не люблять, а потім те, що їм подобається.
- 14.** Аналізуючи виконані завдання, краще відзначити правильні відповіді, ніж неправильні. Робіть це ненав'язливо, адже ніхто з нас не любить, коли виставляють на огляд і, особливо, коли його помилки виправляють червоними олівцями.
- 15.** Створіть довірливу атмосферу, даючи можливість учням самим виконувати роботу, спираючись на Вашу підтримку їхніх виступів та дотримуючись її. Те, що Ви кажете класу, що вони гарні учні, принесе користь і Вам, і класу, та добру роботу, ніж доброго учня.
- 16.** Якщо Ви змушені погрожувати, то виконуйте ці погрози. Даремні погрози послаблюють Вашу позицію.
- 17.** Посилаючи учня в канцелярію, подумайте, можливо, саме цього учня варто відволікти на деяку хвилину, щоб уникнути виконання складного завдання в класі.
- 18.** Коли Ви робите зауваження учневі, то робіть це віч-на-віч у коридорі, а не в класі, щоб уникнути приниження учня перед класом.
- 19.** Уникайте вимушених зізнань. Звинувачений учень напевно буде поганий учень. Краще скажіть йому, що він зробив погано і що Ви хочете, щоб це не повторилося. Цього забудьте про цей випадок.

- 20.** Уникайте примусів. Якщо ви спонукатимете учня до поганої справи, він її вчинить.

- 21.** Натякніть учневі, який дошкуляє іншим, що йому треба працювати. Не примушуйте його це робити. Якщо ви змусите учня вибачитись, то він

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ
закріпити правильну поведінку відразу після покарання.

Спочатку ви можете випробувати на практиці одну із цих відчуете, що можете вміло нею користуватися, додайте ще декілька застосувати їх усі відразу.

Приклад — найкращий учитель!

Те, що ми робимо, виявляється виразніше, ніж те, що ми говоримо. Важливо, щоб дорослі у школах моделювали учням важливі цінності життя, спонукали їх до колективної праці та будували постійно вдосконалюватися.

Денніс Спан

ЯК МОЖНА СТВОРИТИ ОБСТАВИНИ, СПРИЯТЛИВІ ДЛЯ ДИСЦИПЛІНИ

Усім учням потрібне безпечне місце, де вони можуть бути самими собою, пізнавати себе і приймати важливі рішення на шляху до бажаної мети. Для цього потрібна атмосфера довіри, у якій діють прості й розумні правила.

Учитель повинен брати до уваги теорію мультиінтелектуальності, оскільки це дуже впливає на поведінку учнів у класі, бо створює ситуацію, в якій індивідуальні потреби учнів визнаються і доглядаються протягом дня. Учні не такі схвильовані або напружені у такій обстановці.

Т. Ар...

Пам'ятайте

Не можна нікого змінити, можна тільки змінити себе і своє ставлення до ситуації. Зміни прийдуть, коли сам себе зміниш.

Поміркуйте

Які ще поради можуть допомогти створити доброзичливу атмосферу в класі та уникнути проблем з дисципліною?

Завдання/поради для вчителів

1. У групах наведіть по три приклади невідповідної дисципліни у класі.
2. Визначте, що сталося?
3. Якою була реакція вчителя? Що вимагалось від учня?
4. Як поведився вчитель з учнем? Яким був бажаний результат?
5. Яким був результат розв'язання ситуації? Чи був він правильним? У чому?
6. Визначте за теорією Драйкера причину небажаної поведінки.
7. Як можна успішно розв'язати конфлікт?

Заповніть таблицю.

Проблеми з дисципліною			
Критерії	Перша ситуація	Друга ситуація	Третя ситуація
Проблема дисципліни			
Реакція вчителя; вимоги			
Поведінка вчителя; що хотів?			
Результат; хто виграв?			
Яка причина небажаної поведінки?			

КРВДО МОЛОДОЇ ЛЮДИНИ

Не доводь до розчарування собою батьків, які тебе виховали.

Будь скромним. Виконуючи чиясь прохання чи наказ, пам'ятай, що, можливо, у майбутньому тобі доведеться давати накази іншим.

Обережно шукай собі товаришів — людина багато спілкується, уподібнюється.

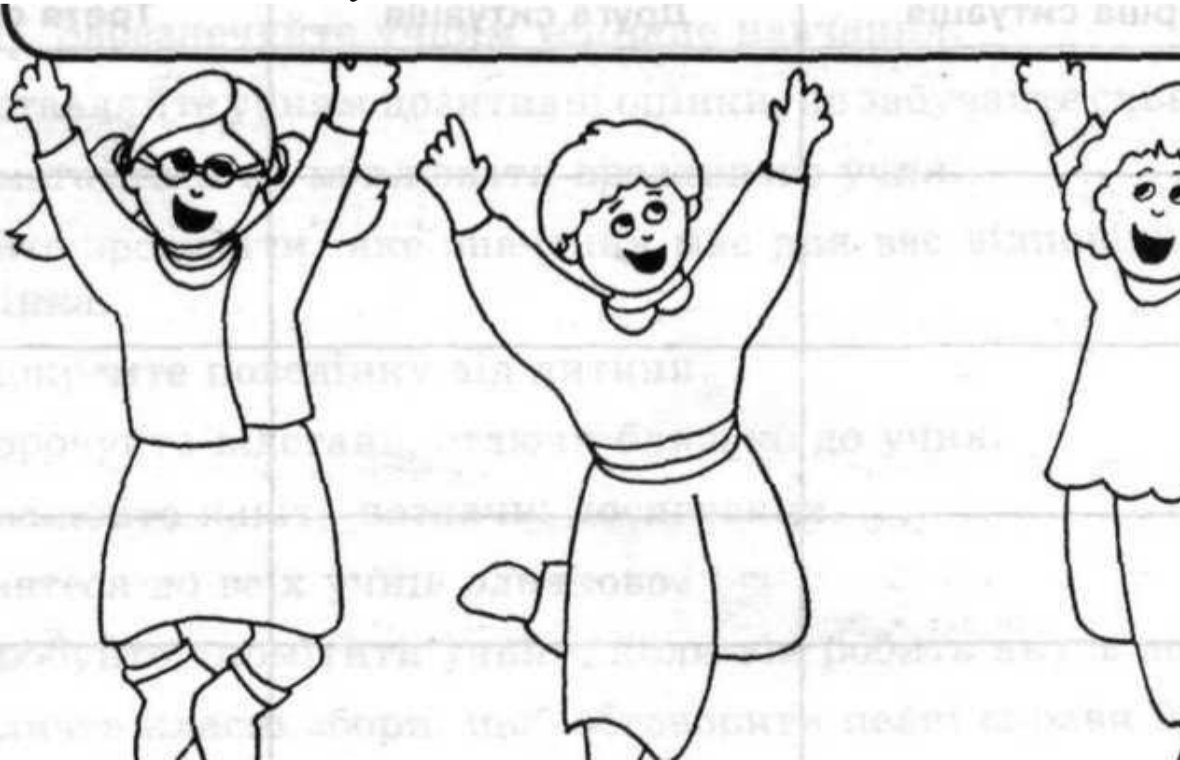
Коли обираєш собі пару, шукай у ній друга.

Зважуй власні слова, вони віддзеркалять тебе самого.

Контролюй свої звички, інакше вони будуть лодіють тобою.

Не переоцінюй себе за кермом, дотримуючись правил дорожнього руху, і доїдеш щасливо.

Не дозволяй, щоб юрба володіла тобою. Зберігай свої принципи, бо інакше тебе будуть схилити до будь-чого.

Освіта — це не наповнення відра, а іскра, яка запалює

КОРОТКИЙ ЗМІСТ РОЗДІЛУ

Розділ містить додаткові методичні матеріали, цитати та відгуки слухачів курсів різних років. У словничку термінів пояснюються основні поняття, що стосуються посібника.

Ми стоїмо на порозі нової ери нашої цивілізації, у якій глобальність та технологія змінить наш спосіб життя. Більше, ніж колись, ми будемо змушені черпати енергію в нашому минулому, дотримуватися наших принципів і ніколи не забувати, що куди б вітер не повіяв, ми завжди маємо волю визначити напрямок своїх вітрил.

Л. Тібо

Політик — це істота, яка може сидіти на плоті, але все завжди чує обома вухами.

Немає жодної особи, яка була б настільки доброю, щоб керувати іншими людьми без їхнього дозволу.

А. Лінкольн

МІРКУВАННЯ НАД КУРСОМ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ

5	4	3	2	1
абсолютно	погоджуюся	погоджуюся	більше	менше
погоджуюся		частково	не погоджуюся	

1. Курс мені допоміг краще зрозуміти історію. _____
2. Мета курсу збігалася з представленим матеріалом. _____
3. Представлені матеріали були корисними. _____
4. Курс відповідав моїм прагненням поглибити професійні знання. _____
5. Навантаження курсу було надто великим — помірним — недостатнім. _____
6. Рекомендую цей курс іншим. _____

Позитивні моменти курсу:

Що сподобалося найбільше? _____

Що сподобалося найменше? _____

Поради для майбутніх курсів

Додаткові зауваження: _____

1. У чому полягає особливість курсу для мене?
2. Що ви взяли з цих курсів (назвіть щонайменше три речі)?
3. Чи було важко і чому?
4. Назвіть одну або більше змін, які ви плануєте запровадити у себе в

критичного мислення. Коли ми обмірковуємо ^{В. Курилів, МЕТОДИКА} якісь проблеми критичного мислення, то це переважно проблеми, які постають після того, як ми вирішили серйозно цим зайнятися. Але дід навчання критичного мислення з учителями та адміністраторами дійшов висновку, що багато програм, приречені на провал за провадження. І коли така програма провалюється, то не чому зроблено вже в класі, а через те, що було зроблено ще до застосування. Деякі наші уявлення про навчання (немає значення) можуть застосовуватися на звичайному уроці) не підходять до навчання критичного мислення.

Нижче наведені вісім помилок, які заважають навчанню критичного мислення на самому початку ці помилки підступні й шкідливі.

1. Учитель — це той, хто навчає, а учень — це той, хто навчається. Ми вважаємо себе і наших колег учителями, а слухачів — учнями. У нормальному процесі навчання — це правильно. Вивчивши добре б математику, історію або ще якийсь інший предмет, ми намагаємось передати наші знання. Ми почували б себе винними, якщо б навчали учнів того, чого самі не знаємо нечесно.

У критичному мисленні треба діяти інакше. Усі ми, і вчителі, і учні, йдемо довгий шлях перед тим, як станемо майстрами критичного мислення. Я давав лекції з критичного мислення, з одного боку, учителям і адміністраторам — учням шкіл і коледжів. Під час цих лекцій я запропонував моїм слухачам проблеми мислення зі мною. Правду кажучи, учителі та адміністратори з завданням не краще, а інколи навіть і гірше за учнів.

Цікаво, чому власне учителі гірші за учнів? Чи це тому, що вони не вміють мислити, чи менш розумні? Імовірніше, їм бракує відвертості й сприйнятливості. Хочеться позбуватися набутого досвіду. Задумайтесь над таким прикладом.

Одного разу я запропонував досить складне логічно-математичне завдання, що складалася з учителів і адміністраторів, і попросив їх вибрати правильну відповідь. Ведеться, переважна більшість вибрала неправильну. Власне для цього результату був характерний. Але один учитель математики відповів правильно. Він правильно чуття того, чому результат, який не здається логічно доведеним, є таким фактом. Я попросив його пояснити нам, як він дійшов такої відповіді, щоб сказати, як народжувалося його відчуття, що було правильним, він не знав математичну теорему, яка підтвердила б правильність його відповіді. Учитель, що він заплутав себе й аудиторію.

Особливість цієї взаємодії в тому, що його інтуїція не схибила, але щоб покластися лише на неї, не враховуючи чогось іншого. Він почувався зобов'язаним виправдати її так, щоб вона відповідала його досвіду перешкоджав критичному мисленню. Дуже часто експертиза допомагає, заважає нам, коли ми даємо можливість їй вийти за свої межі. Нам необхідно сприймати себе так само, як і наших слухачів, — як учнів.

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

пов'язана з першою і покладає весь тягар критичного мислення на учня, Часто можна зустрітися з такою помилкою в роботі викладачів на уроці, від учня обдуманого відповіді, але сам ще її не знайшов. Учитель не бере в себе, а перекладає її на учня. Таке хитре ставлення спрацьовує ще перешкоди заходить до класу.

Одного разу я давав годинну лекцію для адміністраторів вищої районній школі щодо принципів вибору програм для навчання критичного мислення на меті дати можливість цим адміністраторам замислитися над вибором програм запитань, які мені почали ставити, було таке: «Усе це добре, але адміністраторка, — але давайте повернемося до того, що нас найбільше цікавить якою програмою нам працювати?» Вона хотіла почути конкретну відповідь, але хотілося думати про одну з тих програм, про які я говорив, і чи буде вона доступна в районі, де є різні діти, різні засоби, учителі тощо. На критичне мислення і доброту, потрібно звернути увагу ще вдома тим, хто збирається цього року.

Я зустрічав подібні відгуки, коли мене запитували про підготовку вчителів хочуть пристосувати якусь програму або систему ідей, подану в роботі своєї школи. Але є вчителі, які хочуть, щоб їм точно сказали, що робити. Вони буквально бояться додавати щось своє або думати про те, як змінити програму таким чином, щоб вона краще відповідала їхнім власним потребам їхніх учнів. *Однак* вони не повинні боятися робити те, чого вимагають учнів.

Складають і пропагують програми переважно одні й ті самі люди, які відбивають бажання у своїх потенційних клієнтів, бо самі байдужі до того, чи програми повинні заохочувати дітей до навчання. Вони подають таке, що з найкращою рекламою сигарет або алкоголю і що здатне приглушити можливі сумніви мислення майбутньої аудиторії. До того ж, вони часто розповідають про програму, не згадуючи нічого про переваги інших програм. Ми повинні оцінювати, які нам пропонуються для роботи, таким самим чином, яким ми б хотіли оцінювати проблеми, яким присвячені ці програми.

3. Найважливіше — правильно вибрати програму. Як уже зазначено, ми просять, щоб я сказав, яка з програм розвитку критичного мислення є найкращою програма не є найкращою. По-перше, припускаючи, що школа або район повинні створювати свою власну програму, програма повинна бути розрахована на учителів, можливості й тому подібне. Але найважливіше те, що ми враховувати мету тих, на кого вона розрахована.

Багато вчителів та адміністраторів, котрим найбільш не терпіть програму розвитку критичного мислення, дуже мало думали над тим, як вибрати та складати такої програми. Різноманітні програми, більшість з яких розвивати критичне мислення або мислення вищого порядку, або мислення інтелектуально, — часто звертаються до зовсім різних речей. Деякі зосереджені виключно на аналітичному розв'язанні проблеми і фактично включають логічного та математичного характеру з єдиними правильними відповідями.

Чи це є те мислення, яке ми хочемо розвинути? Інша програма використовує тести, які практично не відрізняються від звичайних тестів на перевірку розуму.

навчанні критичного мислення. Передусім визначте цілі, і тільки тоді досягати.

4. Перш ніж обрали програму, треба серед різних способів навчання яким будемо працювати. Сюди входять ізольований варіант спонукального та голістичне навчання. Чи помічали коли-небудь, як мало важливих варіантів, подвійними, тобто дилемами? Рішення майже завжди включає в себе варіанти, а іноді найкращим буде той вибір, що поєднує різні варіанти вибір з дилеми «навчатися на денних курсах чи не навчатися з огляду на обґрунтувати браком часу, грошей або ще чогось іншого. Але якщо шляхів для отримання атестата (якщо не просто купити його), виявляється набагато складнішим, ніж це здавалося спочатку.

Я брав участь у багатьох безглузвих дискусіях щодо того, чи навчання мало б бути спонукальним чи ізольованим, голістичним чи таким, що багаторазово аналітичним чи синтетичним тощо.

Дискусії недоречні тому, що відповідь майже завжди передбачає, тієї поєднання обох варіантів. Усе ж ці дискусії можуть залишити враження, водночас є неприйнятною відповіддю. Ми можемо змусити себе ухвалити, взагалі не варто було приймати.

Багато вагомих аргументів було наведено на користь як ізольованого спонукального навчання. Наприклад, ізольоване навчання гарантує, що бачення навчання вміння мислити, допомагає запобігти тому, щоб навчання не було можливою можливістю висвітлити, як принципи критичного мислення відповідає. Спонукальне навчання допомагає перенестися в різні ситуації, покращує мислення повинно бути частиною всього мислення і є більш практичним у навчальних оточеннях. Але краще прагнути до поєднання як ізольованого спонукального навчання. Для учнів важливо здобувати різні навички, але навчитися бачити, яке місце ці навички посідають загалом. Крім того, учням мислити як аналітично, так і синтетично.

Штучне розмежування методів навчання більше заважає, ніж сприяти розвивати критичне мислення у дітей і в себе. Коли перед Вами постає вибір методів навчання критичного мислення, запитайте спочатку себе, чи це можливо, є й третій варіант, який буде кращим, ніж два запропоновані.

5. Насправді важливою є тільки правильна відповідь. Основою тестів є відповідями, тестів зі стислими відповідями і подібних до них є правильне значення, яким шляхом учні доходять правильної відповіді.

Більшість тестів з критичного мислення передбачають коротку відповідь, хоча до них застосовується той самий принцип, що й до тестів з визначення розумових здібностей і досягнень. Зазвичай, форми, які використовують відповіді чи кількох відповідей, прискорюють масове опитування.

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ
правильно. Чого ще хотіти?

Важко збалансувати орієнтацію на процес при вирішенні проблеми на результат. Ми так звикли підраховувати результати, що дуже часто не є серйозно. Я бачив учителів, які навчають критичного мислення і які дотримуються принципів ланцюжків, що ведуть до правильної відповіді, але які відверто подивилися на організатора курсів: вони прагнуть лише правильних відповідей. Але в проблемах критичного мислення немає правильних відповідей. І навіть якщо багато важливіший сам процес обмірковування. І все ж таки визначають, які учні, які добре думають, спроможні знаходити правильні відповіді, і знаходять правильні відповіді, не завжди добре думають.

6. Дискусія є в основному засобом підведення підсумку. Дискусія є процесом значення, як і процес мислення, тобто ми вважаємо обидва процеси за один і той самий підсумок. Але в навчанні критично мислити процеси міркування і обговорення в класному обговоренні є само собою законні й важливі.

Традиційно психологи вважали думку як щось, що спочатку належить особистості й тільки тоді висловлюється. Нещодавно психологи усвідомили, що думка є соціальним процесом і що вона стає внутрішнім надбанням особистості через соціальне вираження. Чи помічали Ви коли-небудь, як важко члени групи визначити, хто перший висловив якусь ідею? Нелегко працювати в групі, де треба завжди хвалити за кожну ідею, яку, на їхню думку, вони запропонували.

Недавно я провів цілий день в Корпорації психологів, де разом з членами корпорації працював над розробкою тесту на інтелектуальність, який базується на теорії інтелектуальності. Я був приємно вражений: того дня з'явилася біда, ніж на будь-якій із зустрічей у Йельському університеті (Yale University) за десятиріччя. Я почав роздумувати, чому так сталося, і дійшов висновку: турбувало, хто саме подавав ідеї, спільною метою було виробити якийсь колективний продукт.

В Йельському університеті досягти такого «групового мислення» не було дуже турбувалися про авторські права на ідеї і про те, щоб просунути свій інтерес. Компроміс розглядався як капітуляція, і за кожну поступку очікувалося, що підсумку результат зустрічей не був таким, яким міг би бути.

Оскільки колективні зусилля є такими важливими в нашому повсякденному житті, оскільки ми усвідомили, що вагома частка нашої здатності думати виникає з того, що маємо розглядати класне обговорення як щось більше, ніж просто переклад програми навчання вміня мислити. Обговорення є дуже важливим. У нашому житті ми більше цінуємо ті індивідуальні зусилля, які дають реальний результат, ніж папір. Ця система оцінювання не забезпечує найкращий чи всебічний розвиток критичного мислення.

7. Принципи майстерного оволодіння можуть бути застосовані до критичного мислення, як і до певних інших речей. Недавно я виступав перед філіалом з розробки і нагляду за навчальним процесом. Мене запитали, які принципи оцінювання для майстерного опанування програмами з навчання мислення, незалежно від того, яка програма застосовується. Моя відповідь була: виробити

процентному відношенні нічого не означає.

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

Спочатку, коли перед учнями ставлять це завдання, вони бачать його і пропонують досить буденні рішення. Пізніше, коли вони вже пройшли ч бачать проблему глибше і, як наслідок, дають більш глибокі відповіді.

Які інші реальні світові проблеми, цю теж нелегко розв'язати точною, неправильною, відповіддю. Учні в курсі критичного мислення навчаються глибоких і комплексних проблем глибше і комплексно. Учні, яким нелегко розв'язувати проблеми, стають вмілими; ті, що вміли вирішувати складні проблеми, вміють прекрасно вирішувати. Сам смисл опанування не стосується цього процесу, існує ступеня, якого можна дійти і більше нічого не навчитися.

Цей факт порушує питання, кого треба навчати критичного мислення. Усіх, незважаючи, скільки здібностей людина опанувала за своє життя, можна вдосконалити своє вміння і кожна з цього може скористатися. Очевидно, одна з причини того, що можливості деяких учнів у сприйманні навчання критичного мислення обмежені.

Будемо дбати про такі проблеми, коли з ними зустрінемося, — а до цього часу було. Треба ще багато в чому поліпшити, вдосконалити сам спосіб навчання, а не нарікати на недоліки учнів. А поки що треба звинувачувати насамперед самих учнів, які не навчаються, і це спонукатиме до вироблення ще кращих програм навчання критичного мислення.

8. Уся робота з курсу критичного мислення полягає у навчанні критичного мислення. Ця теза звучить так гарно, що важко повірити в її помилковість. Однак на практиці решт можуть навчитися критично мислити, але не тому, що ми їх цього навчаємо. Якщо учнів буде справжнє відчуття мети, то вони все ж вчитимуть себе, і все, що ми, — це створити умови для такої самоосвіти.

Немає нічого трагічнішого за те, коли вчитель намагається навчити критичного мислення себе. Я не раз це помічав. Учитель знайомить учня з проблемою, радить, показує, учням, підказує можливі шляхи її вирішення, і пізніше учні знаходять своє рішення. Учень розв'язав проблему і знайшов правильну відповідь, то як учитель не вірить, що навчання критичного мислення все ж таки відбулося. Можливо, це відбулося найбільш банальними та імпровізованими методами. Викладач найважливіше в навчанні критичного мислення здійснив сам, залишивши учневі лише рутинні. Учитель у майбутньому здивований, коли побачить, що учень засвоїв тільки те, що можна застосувати в звичайних ситуаціях, а не в інших, непередбачених.

Недаремно кажуть, що немає кращого способу вчитися, ніж тоді, коли навчати тебе. Якщо це так, то ми повинні дати учням найбільше можливостей навчатися. Ми повинні діяти не як учителі, а як люди, що сприяють навчанню, і водночас ми також є учнями. Треба враховувати і той факт, що кожен учень має свої особливості і можливості для навчання, тому що те, що спрацьовує для одного, не дає результату іншим. Звідси випливає, що все ж учні повинні самі себе навчати, а ми повинні відчувати відповідальність за те, знайдуть відповідні методи для вирішення проблеми і розв'язання задач чи ні.

Кожної з цих восьми помилок, про які ми говорили, можна уникнути, якщо використовувати більш корисні та ефективні методи. Навчити мислити можна і бажано не просто, і потрібно зробити все можливе, щоб цього досягти. Перше

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

сприймати світ із постійним відчуттям допитливості та зацікавлення.

Якщо Ви хочете бути справді освіченими, Вам необхідно обрати для себе спосіб мислення. Відкрийте себе для сприйняття. Обмежень для можливості існує. їх достатньо, щоб переповняти наш розум щодня тисячі разів.

Суперечка щодо найкращих методів освіти завжди зводилася до дослідження чи структуроване передання знань.

Одні вважають, що найкраще вчитися, заглиблюючись у незнаний Всесвіт уперед на уроках, які дає нам життя. Інші вірять у те, що найкраще вчитися максимально можливі знання щодо предмета навчання і рухаючись з цими знаннями до практики.

Обидва шляхи не раз випробовувалися найрізноманітнішими методами та різноманітніших комбінаціях і співвідношеннях.

Якщо Ви піддастесь спокусі надати перевагу одному з підходів, згадайте Конфуція, який вчив своїх послідовників:

Учитись без думки, значить бути сліпим; думати без уваги, значить опинитися в небезпеці.

Офіційне шкільництво — це один із шляхів отримання освіти, яку не варто недооцінювати. Школа, якщо вона перебуває на належному рівні, дає знання та досвід, осмислення навколишнього світу. Вона настановлює нас на ідеї, до яких ми намагаємося дійти самостійно; залучає до живої людської думки, яка є надбанням поколінь і яку не можна досягнути особистим досвідом. Вона робить нас часткою спільноти учнів і дорослих, надаючи їм форму і напрям безмежному потоку пізнання, що пливе перед нами.

Але вона буває і глибоким розчаруванням, коли ми не знаходимо в ній своїх інтересів і прагнень.

Навіть якщо офіційна освіта Вас обтяжує, не поспішайте відмовлятися від її могутній поштовх Вашому розвитку, активізації свідомості, яка аж лементує від нехайних і всеохопних досліджень.

Не слід забувати, що усі учні неодмінно проходять цією стежкою. І хоча не всі учні бажали б уникнути такої необхідності, офіційна освіта в усіх її видах є предметом прагнень та шани в усі часи. Вона є носієм духу, сильнішої за будь-яку пристрасть, й облишити її — справа дуже ризикована.

Усе ж сама лише офіційна освіта не дасть поштовху Вашому натхненню та відчуттям завершеності. Отже, одночасно зі знаннями слід шукати ще

й мудрості. Знання багатогранні, мудрість — всеохопна. Знання формулюють — німа. Знання дають можливість поглянути збоку, зрозуміти побачене, мудр подивитись зсередини і побачити невидиме. Особистість не може сформувати навчання.

Шляхів до мудрості багато. Це може бути довга подорож-пошук. Можна можна просто служити людям. Можна спостерігати за очима дітей і старців, Можна безмовно сидіти в одній точці, а можна стрімко мчати життєвими шляхами, дарує Вам мудрість іти такими шляхами, які Ви самостійно, можливо, і не зрозуміли. Вам просто слід черпати з усіх джерел мудрості.

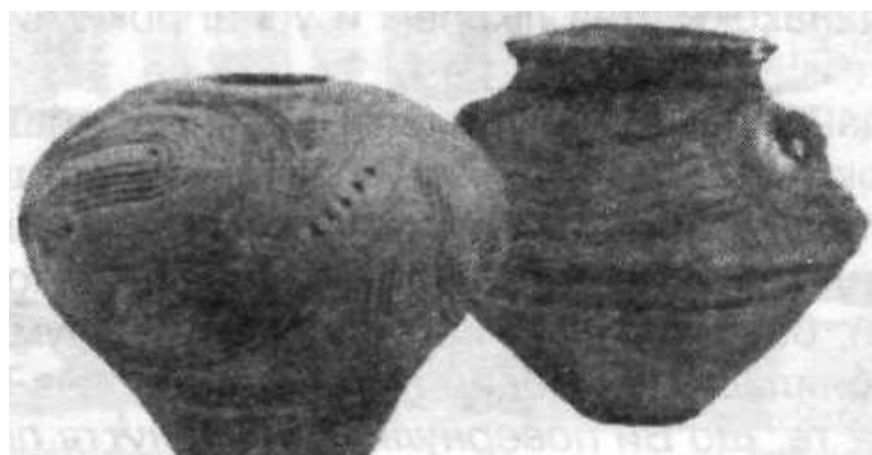
Не відмовляйтесь від життєвих уроків як учених, так і невчених людей, здобув офіційної освіти, можуть багато глибше орієнтуватися в деяких речях, заглиблюватись у пошуку мудрості. У своїй неповторності, вони змогли осмислити особливе, і якщо Ви відкриті для сприйняття, Ви зможете осмислити і перейняти.

Ті ж, хто присвятив своє життя формальному вивченню, теж могли проглянути таку відстань, що Вам важко було б і уявити. Вони теж можуть відкрити переконання, які аж перехоплюють подих, якщо тільки Вам вдасться подолати втому і знайти.

Пам'ятайте слова одного музиканта, який на запитання, що є важливішим: знання чи мудрість, відповів так:

Без знань я б не зміг грати на скрипці. Без мудрості я б не міг грати музику.

Приєднайтеся до тих, хто наповнює своє життя пристрасстю, і тоді справжнього навчання, незалежно від того, принижувальною чи вознесливою вихідна настанова. Але якою б стежкою Ви не пішли, не соромтесь свого незнання. У кожному аспекті життя Ви обов'язково знаєте більше, ніж будь-хто на світі! Але справжнього навчання буде не рівень Ваших знань, а вміння поділитись ними з іншими.

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

ОПОВІДАННЯ ПРО ВЧИТЕЛЬКУ (виловлене з просторів Інтернету)

Ця історія про одну вчительку. Поставши першого дня перед п'ятим класом неправду. Як і більшість учителів, вона подивилася на них і сказала, що всіх їх любите. Але ж це було неможливо...

Уже із самого початку її увагу привернув хлопчик, який сидів сам на першому насамперед своєю неохайністю і відстороненістю. Ловила себе на тому, що навіть й неохоче і з якимось полегшенням виводила великі двійки в зошиті.

За правилами **тієї школи** вчителька була зобов'язана ознайомитися з особливими характеристиками кожної дитини. Оцінки Ігоря (так звали хлопчика) вона переглянула, зробила, була вражена. Вчителька першого класу написала: **«Ігор — здібна дитина з почуттям гумору. Акуратно працює і добре вихований... Ігор любить працювати»**. У другому класі: **«Ігор — зразковий учень, якого всі роблять прикладом, але вдома в нього виникли проблеми, бо мама хворіє і домашнє життя невеселе»**. У характеристиці з третього класу вчителька зазначила: **«Смерть матері відбилася на дитині. Він намагається вчитися, але його тато ніколи не зможе скоро домашнє життя впливатиме на школу, якщо він не отримає відокремився від усіх друзів і часом спить на уроках»**.

Тепер вона знала, у чому тут причина, і їй стало соромно за своє ставлення. Ще коли на Різдво учні принесли їй дарунки — блискучі різнокольорові пакуночки з веселими малюнками Ігор тримав у руках зім'ятий коричневий пакет, у який **зазвичай пакували кондитерські гастрономі. Вона відкрила дарунок** Ігоря десь між іншими. Деякі діти почали сміятися, дістала з пакета браслет, в якому не вистачало кількох камінців, і напівпорожній флакончик на очах класу напарфумилася і одягла браслет, не забувши сказати, що він чудовий.

Того дня Ігор підійшов до неї після уроків і сказав: **«Сьогодні Ви пахнете квітами»**. Діти вже давно розійшлися, а вона ще довго плакала. Відтоді вона більше **не викладала** історію — **вона почала навчати** дітей, **найбільше** уваги при цьому приділяла Ігорю, який швидко дало свої результати, він став активнішим, виявляв інтерес до навчання. Чим більше вона підбадьорювала, тим краще він усе схоплював і сам радів із цього. На кінець навчального року Ігор став одним з кращих учнів класу. А вчителька забула, що обіцяла любити усіх учнів однаково, винятковим, як і вона для нього. Наступного року вона одержала записку від Ігоря, який став найулюбленішою вчителькою у світі. Минали роки, він закінчив школу з третім результатом, вступив до університету, закінчив його з відзнакою, став лікарем й усі ці роки писав листи своїй вчительці.

Та на цьому оповідання не закінчується. Навесні прийшов ще один лист. Ігор позитивно вирішив одружитися. Він писав, що його батько помер, і просив улюблену вчительку завітати до нього на весілля. Звичайно, вона з радістю на це погодилася. І одягнула на цю урочисту подію той браслет, пам'ятаєте, той, без камінців, і пахло від неї парфумами його мами.

При зустрічі вони обнялися, і молодий лікар Ігор шепнув їй на вухо: **«Дякую тобі, дякую мені. Дякую за те, що Ви повернули мені відчуття потрібності і сили»**. Вчителька крізь сльози відповіла: **«Ігоре, це не так! Ти навчив мене бути потрібна. До Тебе я не вмiла навчати дітей»**.

СЛІДИ НА

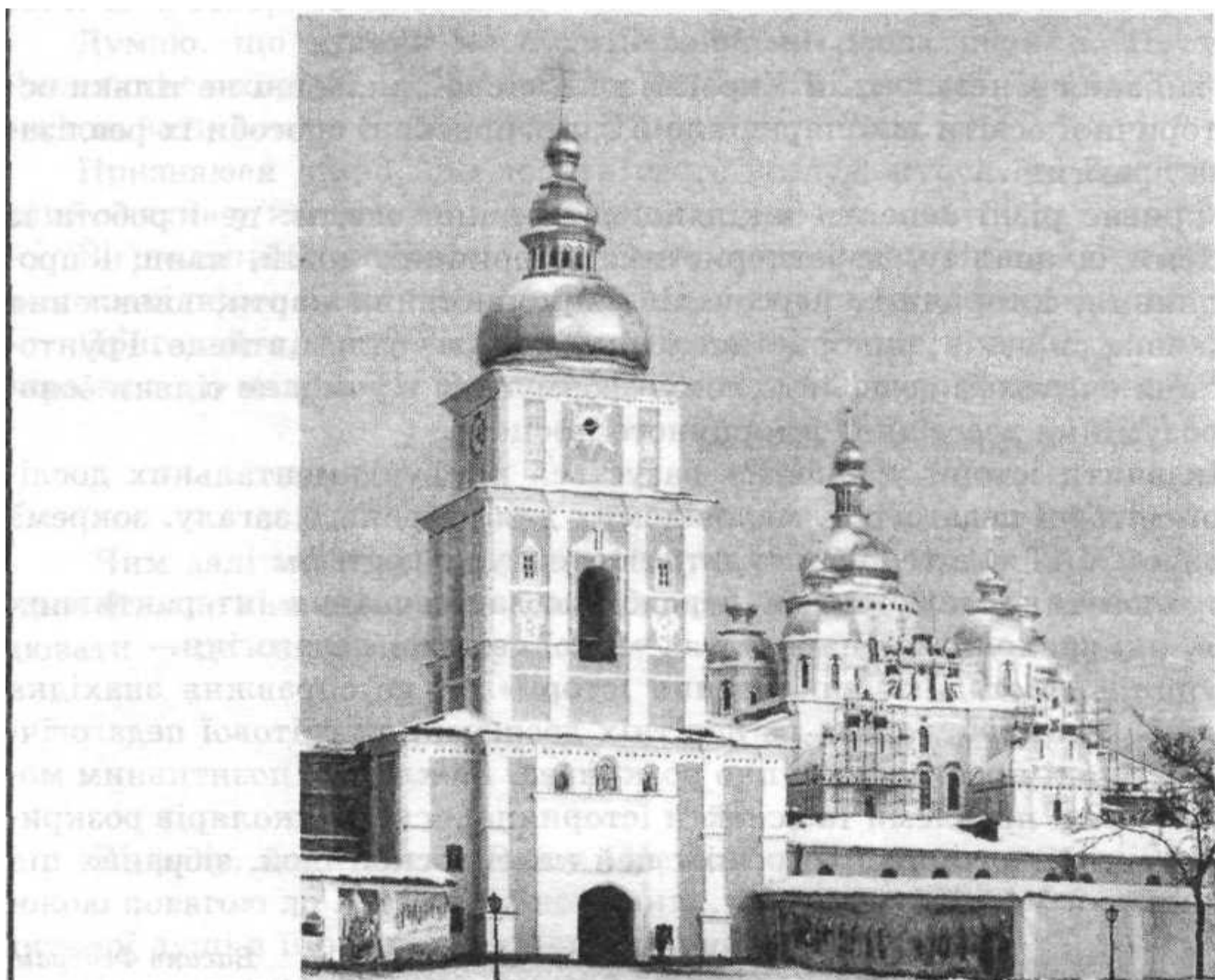
Однієї ночі приснився мені сон. Снилось, що я йшла берегом моря із Богом. А на небі змінювали одна одну картини з мого життя. На кожній картині дві пари слідів на піску, одні були мої, а другі — Господа Бога.

Як остання картина мого життя промайнула, я обернулася і побачила, що на піску була тільки одна пара слідів. Я також зауважила, що це стосується найсумніших чи найтяжчих хвилин життя. Це мене дуже стурбувало і я спитала:

— Господи, Ти колись мені сказав, що якби я вирішила йти за Тобою, був би при мені в дорозі. Але я помітила, що в тих часах мого життя, коли дуже сумно й тяжко, я бачила тільки одну пару слідів. Я не розумію, чого ти потребувала Тебе найбільше, Ти мене залишив?

А Господь Бог відповів:

— Моя дорога дитино! Я люблю тебе й ніколи тебе не залишу в випробування. Тож коли ти бачила тільки одну пару слідів, то це тільки тому, ніс тебе на своїх руках.

ВІДГУКИ ЩОДО ПОСІБНИКА

Нині науковці підготували чимало різної літератури з історії... Але узагалом для вчителя досі на українському книжковому ринку не було.

* 5 *

І ось, нарешті, побачила світ «Методика викладання історії» Валентини Курилів, українського походження. У посібнику розписані методика викладання історії, теоретичні основи та психологічні методи підходів до навчання, практичні приклади застосування інтерактивних методів, зокрема, спосіб активізації учня та важливість не тільки знань, а й навичок аналізу. На першій сходинці книги стоїть дитина. У процесі навчання та активізує школяра, щоб учень самостійно працював. Особливістю є приділяє так званому історичному методу, коли учень як справжній науковець досліджує якусь подію. Досліджуючи, інтерпретуючи, аналізуючи, синтезуючи складні питання із застосуванням цього методу, учні вчать мислити.

Тетяна Шикерява (Україна)

5 **

...Це перше видання в незалежній Україні, де цілісно викладені не тільки основи історичної освіти школярів, але й запропоновані *способи їх* реалізації, апробова-

...Книга розкриває різні аспекти шкільної історичної освіти: це і роботи, схеми їх аналізу, характеристика історичних подій, явищ і процесів та їх персоналії, використання карти, виявлення [причинно-наслідкових зв'язків, та відеофільмів тощо. Ґрунтовне опрацювання вчителем дозволить йому не тільки основи знань, але й розуміння *всесвітньо-історичного процесу*.

Питання «Як вчити історії у школі?» базується на фундаментальних принципах сучасної світової педагогіки, маловідомих для широкого загалу, зокрема [теорія МАТ] та теорія «мультиінтелектуальностей».

...Усе, що пропонує вчителю автор, передбачає застосування інтер-

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

...Якщо порівняти методологію посібника з іншими, то, у першу чергу увагу психологічним аспектам викладання, чого в Україні на теперішній момент багато... Це дуже цікаво, з точки зору обґрунтування необхідності застосування методів навчання... Приблизно 70 % змісту книги пов'язано тим чи іншим чином стороною викладання, що є дуже важливим для наших учителів, які не мають підготовки з цього питання, починаючи з вищих педагогічних навчальних закладів.

...Ви значну увагу надаєте методам навчання, формам організації навчальних процесів. Це дещо відрізняється від нашої методики та сприймається нашими вчителями як новаторство.

Висловлюю захоплення від багатьох вчителів і своє особисте за вашу працю.

*Олександр Петрович Мокрогуз, завідувачий кабінетом методичної роботи
Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти*

* * *

Висловлюю щире подяку за добру й таку потрібну справу, яку Ви робите. Приємно вражена вашим дарунком. Це Ваше творче дитя, у яке Ви вклали свій талант педагога.

Оригінальність думок, позиції, впорядкування матеріалу — це є у Вас знання своєї справи, справжній патріотизм, любов до дитини та повага до колег. В «Методиці викладання історії» Валентини Курилів. Звичайно, що найвища цінність цієї праці — це вступне слово Ореста Субтельного. Ім'я говорить за себе.

Думаю, що ніколи не будуть зайвими слова подяки. Не так часто у нас зустрічаємо методичні посібники. Я щаслива, що маю можливість використовувати його у своїй практиці. Дякую Вам.

Признаюся щиро, що досить часто згадую курси, то був далекий 1993 рік, коли в душі великі надії.

Ви полонили нас своєю енергією, оптимізмом і творчістю. Зуміли об'єднати «східних» українців, і створили колектив однодумців.

Пригадайте, будь ласка, що вчителі зі Сходу вперше, можливо, заговорили про це.

Це Ваша заслуга як талановитого педагога.

Наталія Безсмертна, м. Рівне, учасниця курсів

* * *

Чим далі ми гортаємо Ваш підручник, тим більше він мені нагадує Буквар, який відкриває ази, без яких ми вже більше не зможемо жити та працювати — це «Методика викладання історії» вчителя».

Бізяєва Тетяна

Васильків, Київська обл., учасниця курсів

* * *

Щоразу, коли читаю Вашу «Методику викладання історії», переймаюся тим, як до Вас, до Вашої книги, до дивовижного і тонкого розуміння Вами історії, до багатогранності та унікальності.

Книга стала мені у пригоді, близьким та розумілим для мене інструментом навчання до учня, який завтра може стати вчителем.

разом із тим таких необхідних порад, роздумів та й цікавих фактів. Корисна во

І хоча вашу книгу названо посібником, я вважаю, що це — захоплива, дивовижна пригода, незвичайна повість, майже фантастичної краси будинок, який розповідається і будується, коли ти любиш дітей і школу, коли ти працюєш з дітьми, коли цього насолоду у душі. І це все стає реальним, коли не забуваєш про тих, і про тих, з ким кого шукаєш нові методи, від кого хочеш почути його думки та міркування.

Тетяна Пірус, м. Вінниця, Україна.

* * *

Усвідомлюючи труднощі сучасної школи України, курси дали новітню історію, спонукали до активної педагогічної праці та кооперативних групових методів. Валентини Іванівни — це школа життя, це бажання вчитися, ходити в школу, почуттям зробленої справи, успіху і задоволення. Ми не були пасивними учнями, ми почували себе творчими особистостями під керівництвом чарівної, ерудованої людини, яка весь час на заняттях створювала натхненну, піднесену атмосферу.

Курс Валентини Іванівни змусив нас переглянути передусім вимоги до ставлення до сучасного учня, розвитку його інтелекту. Учитель — не тільки досвід, а насамперед диригент, який керує учнівським процесом дослідження подій. Особливо сподобалось партнерське і водночас шанобливе ставлення до учень відчуває себе і учнем, і учителем стосовно своїх однокласників. Методи Валентини Іванівни, дають можливість учням досягти успіху різними шляхами, виховуючи особистість, глибоко індивідуальну, самостійну, практичну, з чіткою

Олена Кравчук, Лідія Зикова, Ігор Ян

15 липня 19

* * *

...Особливу увагу пані Валентина зосередила на інтерактивних методах. У методі навчання історії, розкрила зміст методичного прийому групового методу, акцентувала увагу на ролі вчителя як наставника в процес уроку; вмінні вчити дітей мислити, самостійно здобувати знання, не подавати певну суму знань, толерантності і повазі один до одного; вміння спілкуватися, бачити у кожному дитині і формувати її... Курси дали можливість сприйняти методику з позицій учня, для повернення до особистості, підказати, як виховати творчу людину, позитивну вільну у спілкуванні...

Ганна Щербененко

ПРО ВЧИТЕЛЯ І ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Нам потрібні вчителі, які відображають, аналізують і розпитують. Нам полегко вирішувати проблеми і для кого дискусія і бесіди з учнями важливі.

М. Фулл

Учитель завжди впливає на вічність. Він ніколи не зможе сказати, де закін

Генрі Брус Ад

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

торкнулися твоїх почуттів. Програма вимагає викласти величезний обсяг інформації, але не забуваймо, що дитина, як і рослина, не може рости без тепла.

К. Н.

Досягнення учителя завжди вимірюються кількістю учнів, які його перевели.

Д. Робінсон

Три риси необхідні сучасному вчителю:

- 1) високий професіоналізм,
- 2) духовна культура,
- 3) любов до дітей.

Справжнє навчання — це чверть підготовки і три чверті театру.

Г. Годвін

Добрі вчителі тішаться, коли починається навчальний рік, і сумують, коли він закінчується. Вони пам'ятають деяких учнів роками, і їхні учні їх не забувають. Вони ніколи не забувають своїх учнів; вони намагаються довідатися це у різні способи, терпеливо і з любов'ю, коли це потрібно.

М. І.

Навчитися чогось можна, лише коли сам це робиш.

Арістотель

Мета навчання дитини — це дати їй можливість жити самостійно, без учителя.

А. Губб

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

Завдання вчителя — зацікавити молодь життям, щоб дитина, підірвані життєвих пригод, вмiла бачити навколо себе чудеса.

Д. Гарс

Найбільше ми навчаємося від тих, кого любимо.

Гур

Кожен, хто пам'ятає своє навчання, згадує вчителів, а не методику чи теорію — головний ключ навчального процесу. Він вирішує, успішною чи неуспішною була шкільною програмою.

С. Гун

Учителям, які навчають дітей, належить більше похвали, ніж батькам, якщо вони бо вчителі забезпечують їм краще життя.

Арістотел

Той, хто навчає, сам навчається.

Сен

Майстерність учителювання — це майстерність пошуку (відкриття).

Марк ван Доре

Майстерність навчання — це тільки спосіб розбудити природне зацікавлення мозку, щоб його задовольнити пізніше.

А. Фр

Завдання вчителя — не працювати за учня, не примушувати учня до роботи, як треба працювати.

В. Ландовсь

Уміти порадити — це майстерність навчання. Щоб цього досягти, вчитель повинен цікавитиме учня, вивчити та зрозуміти його душу, як музичний твір.

Г. Ф. Б

Насамперед ми повинні дбати, аби учень, який ще замалий, щоб не став ненавидів вчитися і не відчував гіркоту від цього, навіть коли виросте. Навчання повинно бути цікавим для нього.

М. Ф. Квінтілі

Ідеальні вчителі уявляють себе мостами, через які вони запрошують учнів. Ці мости мають радісно розпадатися, щоб учні будували на їх місці свої власні мости.

Н. Казанзак

Учителі більш, ніж будь-хто інший, зберігають цивілізацію.

Б. Расса

Бути прикладом — це не один із способів впливу на іншого, це єдиний спосіб впливу.

Ейншт

Приклади життя видатних осіб нам показують, що й наше життя може бути цікавим.

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

Звинувачуючи інших у недоліках, ми обмежуємо свої можливості вдоско

Видатні особи залишають по собі слід, який тягнеться ще довго після їхньої смерті. Їхній вплив не згасає із часом.

Постійно випромінюючи доброту, багато чого можна досягти. Як сонце прогріває землю, так доброта розтоплює непорозуміння, недовіру та ненависть.

Наша праця — це не навчальна програма або навчальний метод — це виконання роботи в душі.

Р. Міллер

ПРО ОСВІТУ

Освіта є найкращим заощадженням на старі літа.

Арістотель

Нам хочеться бачити учня, який вишукує знання, а не знання, що наздоганяє його.

Дж. Б. Локк

Людина, яка перестала вчитися, не повинна дивуватися тому, що вона блукає в небезпечних часів.

Думка, як парашут, працює тільки, коли відкрита.

Невдача — це тільки нагода почати знову краще.

Г. Фішер

Особисто я завжди готовий вчитися, хоча не завжди люблю, коли мене по

В. Черчилль

Усякий, хто перестає вчитися, стає старим, нехай йому лише двадцять чи тридцять років.

Г. Фішер

Після фізичного виживання найбільшою потребою людини є виживання психічне. Це означає потреба того, щоб хтось зрозумів, утвердив людину й оцінив її.

С. Келлер

Дивно, що вчителі та родичі розрізняють час навчання і час забави й не бачать зв'язку між ними.

Л. Бускетті

Дай чоловікові рибу, то нагодуєш його на день. Навчи його рибу ловити, то він буде жити все життя.

Дж. Роберт Оппенгайм

Найвище досягнення освіти — це толерантність до думки іншої особи.

Г. Кер

Для мене освіта — це витягнути на поверхню те, що вже існує в душі учня.

М. С

Людина нічого не знає і не вміє без навчання: ні говорити, ні їсти, — тільки

Пліній Старший

Якщо ми зуміємо передати любов до навчання, то навчання прийде само собою.

Дж. Лу

Тільки освічені люди можуть бути вільними.

Епіктет

Правдивий доказ інтелектуальності — не знання, а уявлення.

Ейнштейн

Кайдани поневолення не так легко скидаються; вчорашні кайдани можуть одразу перемінитися на вільних громадян, та й кожен з нас може бути одразу вільним громадянином. Для такої зміни потрібен не тільки час, що завжди висуває наперекір, а й громадян й особи відповідно вимогам творчого життя. Це виховання, що тільки й має дати нам нове громадянство.

С

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Висліди — необхідні кінцеві вміння/компетенції, які визначені на кожний рік навчання в школі, що кожен учень повинен вміти.

Гіпотеза — наукова вигадка про якусь проблему, яку треба дослідити, щоб переконатися в її правильності.

Джикса (Jigsaw) — одна із форм перехресного групування у груповій роботі, якої учні належать одночасно і до основної групи, та до групи спеціалістів. Застосовується при виконанні складних завдань з історії та суспільствознавчих дисциплін.

Дидактика — частина педагогіки, теорія освіти й навчання, що обґрунтовує зміст освіти, методи й організаційні форми навчання.

Доказ — точні факти, які доводять істину.

Епоха інформації — постіндустріальне суспільство, яке в XXI ст. вимагає фокус на навчання на вироблення вмінь та розсудливо ставитися до інформації, яка зростає кожного дня.

Есе — науково-популярний твір із метою довести якість питання чи погляду на тему; дослідницька праця.

Інтерактивний метод — метод, за якого учень бере активну участь у своєму навчанні.

Історичний метод — метод аналізу, дослідження, синтезу для вирішення проблем в історичній науці.

Кінетичні здібності — один із видів інтелектуальної діяльності, спрямований на розвиток фізичних здібностей особи.

Комунікабельність — вміння спілкуватися з іншими людьми. Одна із засадних потреб сучасного суспільства, якої треба навчати у школі (написання та усне вміння спілкуватися).

Концепт — абстрактна ідея, яку можна розглядати; теорія, її формулювання.

Метод гамбургера — легкий спосіб підготувати короткий твір, що за структурою нагадує гамбургер і складається зі вступу, основної частини та висновків.

Метод Сократа — постійне перепитування, щоб дійти до істини. За іменем давньогрецького філософа.

Методика — сукупність взаємозв'язаних способів та прийомів доцільного виконання якої роботи.

Методологія — вчення про науковий метод пізнання й перетворення світу, його філософська, теоретична основа.

Мозковий штурм — метод, за якого вчитель опитує увесь клас або групу учнів щодо одне запитання, і всі дають базові відповіді, які рахуються правильними.

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

Мультиінтелектуальність — теорія про людські здібності, яка підкреслює не мовну інтелектуальність, а сім базових форм, на які т
Допомагає вчителю краще зрозуміти, чому треба заст
навчання.

Навчальні компетенції — загальні компетенції в роботі з учнями, де виявляє якою мірою вироблені ними вміння та засвоєння знань досягнули в навчанні.

Однобічність, упередженість — висловлення свого ставлення до того чи факту за одночасного заперечення будь-якого іншого й

Оцінювання — процес вирішення, наскільки учень зумів перейняти знання та вміння під час навчання.

Портфоліо — папка, у якій зібрані роботи учня, що засвідчують (ілюструють) його досягнення та розвиток; використовується для оцін

Ревізія — перегляд історичного питання, його нове трактування, як загальноприйнятих поглядів та позицій.

Розумова картографія — спосіб організувати висвітлення питання з історії з (мережа думок) вим методом, опитуючи весь клас і записуючи відповіді на питання.

Симуляція — імітація подій з історії. Може бути представлена на уроці у формі ролі, п'єси, події.

Теза — головна ідея та проблема, яку учень розглядає під час дослідження та підготовки есе і щодо якої має висловити власну точку з

Точка зору — це використання історичних фактів для доведення прихильності тієї чи іншої думки. Може бути погляд лише однієї особ

Уміння — вироблення навичок, які можна використовувати в житті. Наприклад спілкування, майстерність. їх необхідно навчати та о історії.

Учителем кероване навчання — уроки, на яких учитель перебуває в центрі у викладає або демонструє щось, а учні — справжні слухач

Учнями кероване навчання — уроки, на яких учень перебуває в центрі уваги, бере активну участь у навчанні, представляє, досліджує

Фоліо — папка для зберігання паперів, газет, документів до теми.

Цінності — загальноприйняті провідні ідеї суспільства — честь, гідність тощо

4 МАТ система — теорія про чотири квадрати мозку та переваги кожного учень сприймає навчання та його настанови до традицій

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Armstrong, Thomas, «Multiple Intelligences: Seven Ways to Approach Curriculum Leadership», November 1994.

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

- Braudel*. The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II. (19
Harper & Row, 1972.
- Canadian and World Studies: The Ontario Curriculum Grades 9 and 10. Ministry of E
Toronto, 1999 <http://www.edu.gov.ca>
- Case, R. & C. Penney*, The Canadian Anthology of Social Studies: Issues and St
Vancouver: Pacific Educational Press, 1999.
- Collingwood R. G., Knox T. M.* The Idea of History.— Oxford,: Clarendon Press, 194
Collingwood, R. G. An Autobiography. — London: Oxford University Press, 1939.
- Crouse, K.* Teaching & Learning Styles: Celebrating Differences. Professional De
OSSTF. Toronto, 1986.
- Dray, W. H.* History as ReEnactment: R. G. Collingwood's Idea Of History.— Ox
1999.
- Dreikurs, R. and P. Cassel.* Discipline Without Tears. Toronto: Clarke, Irwin & Co., 1
Dreikurs, R., V. Sotz. Children the Challenge. New York: Meredith Press . 1964.
DreikursBooks.html
- Ellesworth, J., G. Lennon, J. Shellhorn.* Grass Roots III: Curriculum Design for
Educational Services Committee, OSSTF, 1995.
- Evans, M.* Models, Applications and Strategies for Developing Thinking Skills in I
Sciences. Mississauga: Peel Board of Education, 1989.
- Fisher B.*, General Editor, «ReExamining History: Searching for Truth». News in Re
April 1995. Canadian Braodcasting Corporation.
- Foucault, M., Rabinow P.* The Foucault Reader, 1st ed. New York: Pantheon Books, 1
Fried, S., J. Shallhorn, J. Shaw. Grass Roots Up: A Partical Guide to the Transiti
Services, OSSTF. Toronto, 1992.
- Gardner, H.* Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligence. New York: B
Gardner, H. Multiple Intelligences: The Theory in Practice. New York: Basic Books,
Gardner, Howard. The Intelligence Reframed: Multiple Intelligences for the 21st
Basic, 2000.
- Gardner, Howard.*, «The Intelligences, in Gardiner's Words». Educational Leaders
Vol. 55. .1. p. 12.
- Gini-Neivman, G.*, «Considering the Need for Critical Thinking at the Core of
Rapport: Journal of the Ontario History and Social Science Teachers' Associat
Spring 2005.
- Hayes, M., P. Joong, J. Shellhorn.* Grass Roots II: More Practical Strategies for the
Educational Services Committee, OSSTF, 1993.
- Kagan, S.* Cooperative Learning. San Juan Capistrano: Kagan Cooperative Learning, 1
the Historical Association by G. Bell, 1930.
- Me Carthy, B.* «Using the 4MAT System to Bring Learning Styles to Schools». E
October 1990, Vol. 48, N. 2. PP 31—37.
- Midwood, D., K. O'Connor, M. Simpson.* Assess for Success: Assessment Evaluat
Successful Learning. Toronto: OSSTF, 1994.
- Nerburn, K.* Simple Truths. New World Library. Novato, 1996.
- Robertson, E., M. Sampson, & F. Rainaldi.* History Presents... Mississauga: DufferinP
Scarborough Students' Skills Book. Level 2. Scarborough: Scarborough Board o
Department, 1.988.
- Singer, M.*, Passages to the Human World: The Dynamics of Creating Global Wealt
Oct.i, 1988. V
- Somers, Kathy.* «Twenty Three Behavioural Strategies To Try», Instructor.V #3, Nove
P. J. «Teaching critical Thinking: Eight Easy Ways to Fail Before You Begin». Phi D

В. Курилів. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

дослідницький та документальний центр. Торонто. 1984. Режисер — С.
продюсер — Юрій Луговий.

Кизьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Народна Педагогіка.— К.: ЗнанняПрес.— 20

Колінгвуд, Робін Дж. Ідея Історії. / Пер. з англ. О. Мокровольський.— К.: Основн

Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання.— І
А.С.К., 2004.

Субтельний Орест. Україна: історія.— К.: Либідь, 1991.

Телус М. ред., Шаповал Ю. Українська історична дидактика: міжнародний діалог

Фуллан, Маикл. Сили змін: Вимірювання глибини освітніх реформ / Пер. з англ.
Шиян.— Львів: Літопис, 2000.

Фуллан, Маикл. Сили змін: Продовження / Пер. з англ. І. Савчак. — Львів: Літопис
II Всеукраїнський з'їзд працівників освіти/ Міністерство освіти і науки України.

Вебсайти

<http://www.aboutearning.com/ali-about-4mat.html>

<http://www.adler-maps.cob/DreikursBooks.html>

<http://www.cricaithinking.org>

<http://www.edu.gov.ca>

<http://www.faminegenocide.com>

<http://www.howardgardner.com>

<http://www.infed.org/thinkers/gardner.html>

<http://www.integralleadership.com/4-mat.html>

<http://www.schoolimprovement.com>

<http://www.tip.psychology.org/stern.html>

http://www.thomasarmstrong.com/multiple_intelligences.html

КУРИЛІВ Валентина Іванівна

vKuryliw@5ympatico.ca

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

Курс підвищення кваліфікації вчителів історії

Редактор *Н. П. Гур'єва* Технічний редактор *В. І. Труфен*
Коректор *О. Г. Неро*

Навчальне видання

E-mail: office@ranok.kharkov.ua

Віддруковано з готових діапозитивів у ТОВ «Навчальний друк», Україна,
62300, Харківська обл., м. Дергачі, вул. Петровського, 163-А Свідоцтво про
Державну реєстрацію ХК № 58 від 10.06.2002 р.

З питань реалізації: (057) 712-91-44, 712-90-87.

E-mail: deti@ranok.kharkov.ua «Книга поштою»: (057) 717-74-55. E-mail:
pochta@ranok.kharkov.ua www.ranok.com.ua

Валентина Іванівна Курилів – канадка українського походження, учитель-методист, спеціаліст з історії. Уже понад 30 років викладає всесвітню історію в державних школах Торонто (Канада), очолює історичний відділ. Викладала історію України в українській школі ім. Цьопи Палив в Торонто, де була заступником директора.

Протягом десяти років працювала методистом у Торонто, співпрацювала з Онтарійським інститутом дослідження освіти при Торонтонському університеті (Associate Teacher of the Ontario Institute for Studies in Education of the University of Toronto: OISE), приймаючи на практику молодих учителів історії, права та соціології та оцінюючи їхні досягнення.

Валентина Курилів – автор навчальних матеріалів для шкіл Торонто («Великий Голод 1932–1933 рр., Great Famine in Ukraine 1932–1933, Internment of Ukrainian Canadians in World War 1»), координатор комітету підготовки навчальних матеріалів про скитів на виставку в Торонто, «Спадщина в золоті. Скитські скарби стародавньої України» в Онтарійському Королівському музеї, постійний член Асоціації викладачів історії та соціальних студій Онтаріо (Ontario History and Social Studies Teacher's Association: OHASSTA), організатор семінару на тему «Інтернування українців у Канаді під час Першої світової війни» для викладачів історії провінції Онтаріо.

Останні 15 років викладає в Україні авторський курс «Методика викладання історії» учителям-історикам. Як одна із засновників Інституту Професійного Розвитку Учителів при Світовому Конгресі Українців (СКВОР) викладала власний підхід навчання історії на курсах підвищення кваліфікації у Львові, Одесі, Тернополі, Луцьку, Хмельницькому, Василькові, Донецьку, Харкові. У 2003 та 2005 рр. прочитала частину авторського курсу «Методика викладання історії» студентам-випускникам історичного факультету Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. Отримала відзнаку Відмінник освіти України (2004). Провела семінари про дослідницький метод у школі на тему «Голодомор в Україні 1932–1933 рр.» (2003) у Києві, Полтаві та Сумах. Була міжнародним спостерігачем на виборах Президента України 2004 р.

Член журі на VIII Всеукраїнському турнірі юних істориків у Сумах 2006 р.

1. Ім'я, прізвище, по батькові.
2. Місце народження.
3. Які предмети викладає, у яких класах педагогічний стаж.
4. Чому обрав учительський фах?
5. Чому обрав історію?
6. Яка історична постать найбільше його цікавить і чому?
7. Що ще, крім історії, його цікавить (улюблене заняття)?
8. Що очікує від цього курсу?
9. Назвіть рису вашого колеги, яка вам сподобалась.

Кожен учасник представляє свого співбесідника цілому класу: спочатку всі номерні, потім 2. Учитель може записати собі деякі відповіді.

Підготуйте подібні запитання для своїх учнів, щоб вони могли взяти аналогічні інтерв'ю у своїх ровесників.

Як історик може застосувати такий метод у навчанні історії?
(Збірка живої історії, усна/словесна історія; див. с. 196.)

З.В.Курилів

Р. Дж. Колінгвуд дійшов висновків:

1. Історія не *тільки* складається зі зібраних фактів і інформації про те, що відбулося. Факти самі по собі не мають цінності. Наприклад, що з

історії, як проповідував К. Маркс, щоб систематизувати всю історію, укласти її в одну схему. Це занадто спрощено.

Колінгвуд хотів з'ясувати *причину* кожної події. Для цього історик як науковець має поставити певні точні запитання. Наприклад, чому Брут поранив Юлія Цезаря? Без розслідування певних проблем немає мислення, і самі факти не мають сенсу.

Колінгвуд порівнює історика з детективом, який хоче дізнатися, хто вчинив вбивство. Він вважав, що треба самому перевтілитися в образ, щоб зрозуміти, як і чому ця людина скоїла злочин.

Предметом особливої уваги і зацікавлення Колінгвуда була морська битва при Трафалгарі 1805 р. Він хотів зрозуміти тактику Нельсона, яка привела його до перемоги. Колінгвуд писав:

Якщо це зрозуміти, то можна *передумати* думки багатьох людей. Тоді я виявлюся мікрокосмом історії, яку вивчаю. Моє самопізнання, теж знання людських справ. Одне з гасел, якими послуговувався Колінгвуд: «Пізнавай сам себе». Він був свідком подій 1930-х років і дійшов висновку: щоб уникнути самовинищення в ХХ столітті, треба серйозно ставитися до історії. Тільки тоді зможемо контролювати свої вчинки.

Колінгвуд був своєрідним революціонером у філософії історії новітніх часів. Він не тільки нам радить, як писати історію, але й показує, як ми думаємо. Історія відрізняється від інших наук тим, що вона автономна. Природознавці вивчають подію ззовні. Історики ж можуть зрозуміти

розум історика. Факти — це те, що історик вважає основним.

- 2) Історію не можна писати без контакту, якогось уявлення та розуміння, при цьому не обов'язково погоджуватись із думками тих, про кого пишеш.
- 3) Функція історика — не захоплюватися і не відривати себе від минулого. Функція історика — зрозуміти минуле.

Прочитайте статтю М. Грушевського «Звичайна схема „Русскої” історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства», наведену на с. 41—45, і виконайте завдання:

- 3) Поясніть, на які проблеми та важливі події звертав увагу М. Грушевський, коли йшлося про українську історію.
- 4) Викладіть свої особисті думки щодо ідей М. Грушевського, підтвердьте їх фактами.

¹ Писано з нагоди плану слов'янської історії, виробленого історичною підсекцією з'їзду.

² Наприклад, у «Записках» Наукового товариства імені Шевченка», т. XIII, XXXVII і XXXIX, біб

⁴ В.Курилів

³ Ся свідомість починає потрохи проходити в науку. Досить ясно, напр., висловлює сю думку укладчик «Русской истории с древнейших времен», виданої московським кружком помочі самоосвіті (Москва, 1898), д. Сторожев; він з натиском підносить, що «Русь дніпровська і Русь північно-східна — два зовсім відмінні явища; історію їх творять неоднаково дві осібні часті руської народності». Ліпше сказати — дві народності, аби оминати баламутств, зв'язаних з теорією

від половини XIV в. до 1569 р.

- Найкраща ситуація — це коли учні наперед знають, які правила існують та якими будуть наслідки їх порушення.

- Часто учні самі устанавлюють правила урядування в класі чи школі. Тоді відповідальність лежить на них. За такої ситуації немає приниження учнів, у класі панує доброзичлива атмосфера.

Армстронг радить учителям ще один спосіб пізнання найбільш розвинутої інтелектуальності — це слідкувати, як учень порушує дисципліну в класі. Мовно-лінгвістичний учень буде занадто говорити, зорова інтелектуальність малює та дрімає, інтерперсональний занадто дружний у класі, кінетичний не може висідити. Ці учні промовляють своєю неслухняністю: «Це мій спосіб навчання, і мене треба так навчати». Ці прояви надмірності — це виклик, діагностичний вияв того, як учнів треба навчати.

Пропонуємо декілька стратегій, які допоможуть вам досягти цієї мети.

- Схвалюйте участь класу в прийнятті правил (якщо учні самі їх складуть, тоді вони відчуватимуть більшу відповідальність за виконання цих правил). Забезпечуйте учням успішне навчання.
- Виставляйте учням позитивні оцінки, не забувайте схвалювати їхню роботу.
- Намагайтеся не хвилювати

- Відокремте поведінку від дитини.
- Скорочуйте відстань, стаючи близько до учня.
- Схвалюйте навіть незначні досягнення.
- Ставтеся до всіх учнів однаково.
- Спробуйте «помітити учня», коли він робить якусь добру справу.
- Скличте класні збори, щоб обговорити певні справи й поставити перед учнями кілька цілей.
- Не звертайте увагу на небажану поведінку, водночас стверджуючи відповідні дії.
- Станьте другом проблемному учневі.